

EN GRØN RETFÆRDIG FREMTID FOR ALLE

UDDYBENDE DOKUMENT

SF's

GRØNNE PROGRAM

Foto: Frederik Nilsson

Miljø-, klima- og naturudvalg

SF's GRØNNE PROGRAM

Kan hentes digitalt på:

www.sf.dk/grontprogram eller www.grøntprogram.dk

Copyright 2022

Udarbejdet af SF's Klima, miljø, og naturudvalg og SF's medlemmer

Materialet må meget gerne anvendes med kildehenvisning.

Redaktion:

Marianne Bigum (programleder)

Niels Haxthausen (projektleder)

Torben Wandall (styregruppedlem)

Illustrationer: Mette Valentin

Omslag: Frederik Nilsson

Indhold

Forord	6
Indledning.....	7
Befolkningerne kræver grøn handling.....	7
Hvad nu?.....	8
Vision for et grønt samfund.....	9
Hverdagen	10
Danmark	11
Jorden.....	12
GRØN SOLIDARITET	13
Omstillingen skal være global og solidarisk.....	14
De rigeste lande skal tage ansvaret på sig.....	15
EU skal være verdens første klimaneutrale kontinent.....	16
Danmarks forbrug skal være bæredygtigt.....	17
Fremtidens jobs - grønne arbejdspladser med mening	19
Fra sorte til grønne arbejdspladser	20
Grøn efteruddannelse	21
Grøn medarbejderindflydelse	22
En grøn erhvervs politik.....	23
En målrettet rød-grøn erhvervs politik.....	24
Transparens og nej til Greenwashing	25
Grønt iværksætteri og omstilling i mindre virksomheder	26
Grønne afgifter	27
En høj ensartet klimaafgift	28
Forhøjede grønne miljøafgifter	29
Afgifter skal suppleres med støtte, forbud og regulering	30
Investering i en grøn omstilling er uomgængelig.....	31
Planlægning af den grønne omstilling.....	32
Giv politisk rum til at investere i den grønne omstilling	33
ET RØDT–GRØNT SAMFUND I BALANCE	34
En rød grøn økonomi.....	35
En kvalitativ velstandsforøgelse i stedet for blind vækst	36
Vi kan leve gode liv med et mindre ressourceforbrug	37
Grønne valg skal være nemme.....	38

Grønne uddannelser og grønt sammenhold	39
Hverdagens eksperter kalder også på grøn- handling:.....	39
Grøn folkeoplysning og grønne folkeprojekter	40
Cirkulær økonomi - affald skal designes ud af vores systemer	41
Fra brug-og-smid-væk til cirkulær økonomi, levetidsforlængelse og affaldsforebyggelse	42
En innovativ affaldssektor som laver høj kvalitetsgenanvendelse.....	44
Værdikædesamarbejder skal finde de fælles løsninger	45
KLIMANEUTRAL I 2040	47
Energiforsyningen skal være fossilfri i 2030	48
Elforsyningen skal være fossilfri i 2030	49
Biomasse og affald.....	51
Naturgas skal afvikles og biogas bruges, der hvor el ikke rækker	52
Power to X skal bruges hvor elektrificering ikke er muligt	53
Lokale løsninger er en del af den hurtige omstilling	54
Energieffektiviteten i bygninger og anlæg 30% bedre i 2030	55
Opvarmning skal være grøn	56
Klimapåvirkning fra byggeri skal ned.....	57
Energiomkostninger skal ned ved renovering og effektivisering	59
Grøn og forureningsfri persontransport.....	60
Det nemmeste valg skal være cyklen	61
Den offentlige transports andel skal øges væsentligt	63
Flytrafikken skal reduceres, og fly skal være fossilfri	64
Dansk eller EU-forbud mod fossile biler hurtigst muligt	65
Vi skal reducere trængslen	66
Industrien og den tunge transport skal være fossilfri i 2040	67
Fossilfri industri, så vidt muligt ved elektrificering og energieffektivisering.....	68
Landtransport skal gøres fossilfri	69
Skibsfarten skal reguleres internationalt og blive fossilfri	71
En stærk dansk bioøkonomi	72
Dansk produceret græsprøtein har store potentialer	74
Biogasanlæg, pyrolyse og synergi.....	75
En ambitiøs grøn fødevarepolitik	76
Flere planter, mindre kød.....	77
Mindre madspild	78
Et dansk landbrug for fremtiden	79
Fødevaresektoren skal være bæredygtig	80

Mere landbrugsjord omlægges til skov, natur og græsarealer	81
Mere fødevarerproduktion og mindre foderproduktion.....	82
Et moderniseret økologisk landbrug	83
Investeringer i nye dyrkningsmetoder og teknologier	84
RENT MILJØ ER NØGLEN TIL FREMTIDENS SUNDE LIV	85
Udledninger til undergrunden og vandmiljøet skal stoppes	86
Generationers kemiforurening skal være fortid.....	87
Udledningerne skal stoppes	88
Der skal tages ansvar for forurenende stoffer i miljøet	89
Rent vand skal sikres for fremtiden.....	90
Luftforurening er stadig et stort sundhedsproblem.....	91
Vores luft skal være ren.....	92
Støjforureningen er et sundhedsproblem	93
Støjforureningen skal bringes ned.....	94
Generationers kemiforurening skal være fortid.....	95
Produkter med problematisk kemi skal nemt kunne fravælges	96
Problematisk kemi skal reguleres nationalt og i EU	97
NATUR OG BIODIVERSITET – BRUG FOR MEGET MERE	98
Danmark skal løfte biodiversitet internationalt og ansvarligt i eget hus	99
Vi skal have en biodiversitetslov med bindende mål	100
Naturzoner skal ind i planloven.....	101
Bedre naturbeskyttelse kræver generel lovrevision	102
Grundlaget for opfølgning på naturlove skal holde i retten.....	104
Biodiversitetsmål skal sikres finansiering og virkemidler	105
Naturzonen – arternes Danmark.....	106
De 10 % mest natur- og artsrige områder, skal strengt beskyttes	107
20% beskyttet natur	109
Ny tilgang til forvaltning af de spredte naturarealer i landbrugslandskabet	110
Naturen i de ferske vande - livskvalitet til alle	111
God økologisk tilstand i søer, vandløb, hav – og rent grundvand	112
Skov skal skabe levesteder og kulstoflagre, ikke brænde	113
"Fordobling af skovarealet over en trægeneration"	114
Meget mere af Danmarks areal skal udlægges til urørt skov.....	115
Bevar livet i havet.....	116
Havnatur i store sammenhængende reservater	117
Beskyttelse af hav, bæltter og fjorde - iltsvind skal bekæmpes alvorligt	118

Systematisk indsats mod plastikforureningen af hav og strand.....	120
Fiskeri skal være skånsomt og bæredygtigt	121
Kyst- og klimasikring er et nationalt anliggende	123
Fri adgang til naturlige kyster	124
En klimatilpasningslov og -plan skal udarbejdes	125
Urenset spildevand må ikke tabes direkte i vandmiljøet	126
By og Land skal udvikles for mennesker og natur	127
Levende byer i balance	128
Sikring af attraktive og levende landdistrikter	129
Planlægningen skal styrkes og sikre balance mellem by og land, og mellem menneske og natur	130
SF og den grønne dagsorden	131
Miljø- og ressourcopolitikken bliver central for SF.....	131
SF's samarbejde med de grønne alliancer giver indflydelse	132
Det grønne pendul svinger tilbage, de borgerlige begynder demonteringen af miljøindsatsen	133
Befolkningerne slår tilbage og kræver grøn handling	134

Forord

Denne bog er udgivet som et led i debatten om SF's grønne program. Bogen er et uddybende dokument med politikpunkter, baggrund, eksempler og forklaringer, som supplerer det grønne program, som SF skal behandle på Landsmødet i 2022.

Bogen og SF's grønne program tegner overordnede politiske sigtelinjer og en række konkrete forslag til SF's grønne politik. Bogen adresserer lokale og nationale forhold i Danmark, og Danmarks påvirkning af kloden. Område for område, angiver programmet overordnede og konkrete mål, som SF vil arbejde for. Bogen og SF's grønne program er skrevet i 2021-2022. Det vil blive udsat for tidens tand og noget vil blive overhalet af en grøn udvikling, der skal fortsætte med accelererende fart. Andre vil blive uaktuelle, fordi der findes bedre løsninger, og atter andre vil blive bøjet og tilrettet af politiske forhandlinger.

SF har de langsigtede mål for øje, og er hverken gift eller forlovet med de enkelte skridt på vejen. Vi er overbeviste om, at hvis Danmark bevæger sig ud på den kurs, vi her afstikker, vil vi opleve et Danmark, der i 2030 er godt på vej mod bæredygtighed.

Bogen er udarbejdet af SF's Miljø-, klima- og naturudvalg. Det er ikke en vedtagen del af programmet, men tjener som en uddybning af de bagvedliggende tanker.

Bogen og SF's grønne program er resultatet af det omfattende forarbejde til det grønne program, udført af en projektgruppe på sammenlagt godt 50 medlemmer, udført i 2020 og 2021, på baggrund af en omfattende medlemsdebat. 3-400 medlemmer har deltaget i alt 28 webinarer og en række lokale møder, stillet spørgsmål og kommenteret på inspirerende oplæg fra interne og eksterne eksperter. Derudover har der været afholdt fysiske møder, og to grønne sommertræf med ca. 35 deltagere. Oplæggene til og noterne fra disse møder, samt medlemmernes input og forslag er indgået i arbejdet med programmet. Partiets grønne ordførere og rådgivere har også bidraget med råd og kommentarer til programmet.

Vi inviterer til en åben diskussion internt og eksternt med de heldigvis mange røde og grønne kræfter i det danske samfund, der vægter den grønne dagsorden – på enkelte områder eller samlet – lige så højt som vi gør.

En stor tak skal lyde til alle de engagerede mennesker, som sammen med os har brugt det seneste år i fællesskab på at formulere en vision og et program for en bedre og grønnere fremtid.

Fra SF's klima-, miljø- og naturudvalg

Marianne Bigum (formand), Torben Wandall, og Niels Haxthausen

Februar 2022

EN GRØN RETFÆRDIG FREMTID FOR ALLE

Indledning

Klimakrisen og biodiversitetskrisen er nogle af de største udfordringer vi som menneskehed står overfor i de næste ti år. En sætning, der - desværre med rette - har kunnet skrives i alt for mange år, og hvis substans har været en afgørende del af SF's politiske indsats i mere end 50 år. På det folkelige plan, blandt græsrodder, og i kommunalbestyrelser, amts- og regionsråd, Folketinget og Europa-Parlamentet, har SF præget debatten og beslutningerne.

Sammenhæng i den røde og grønne omstilling har været ledetråd for SF'ere på alle niveau 'er gennem fem årtier. SF har arbejdet med det grønne område hele vejen, med udgangspunkt i faglig viden og videnskabelige rapporter, samt tæt samarbejde med miljøorganisationer og aktivister. Sammen med de grønne gode kræfter har SF politisk kæmpet for at bringe dette store arbejde videre som politiske løsninger på klima, miljø og naturudfordringerne – se det sidste Kapitel [SF og den grønne dagsorden](#).

Befolkningerne kræver grøn handling

De sidste 20 år har været præget af borgerlige regeringers halvhjertede – eller ligefrem bagstræberiske – tilgang til den grønne dagsorden. Men den stigende alvor i klima- og biodiversitetskrisen har medført en kæmpemæssig global mobilisering. En hel ungdomsgeneration er i alarmberedskab, fordi de unge - med rette - følte, at de ikke havde fået ærlig besked om farerne, og fordi de personligt kunne se direkte ind i en fremtid truet af klimaændringerne. Men også forældre og bedsteforældre har organiseret sig, for at få kloden på bæredygtig kurs, og sikre en fremtid til de kommende generationer. Kærkomment nødvendigt og for første gang, har den grønne dagsorden for alvor de sidste år slået rod i den brede debat og der blev krævet forandring og handlekraft.

Der er en bred erkendelse af at alle skal bidrage til den grønne omstilling. Fra "Vild med vilje" kampagner på lokalt niveau, til krav om langt mere drastiske og hurtige klimatiltag, end Regeringerne tør foreslå, som udtrykt i Borgertingets indstilling fra april 2021.

For SF er de reelle løsninger både røde og grønne. Vi skal sikre at vi løser problemerne solidarisk. På det globale plan skal der være rum til at de fattigste lande kan udvikle deres velstand – ved hjælp af bæredygtige løsninger.

På det nationale plan skal vi sikre os, at alle kommer med og at ingen bliver efterladt på perronen. Løsningerne skal ikke vender den tunge ende nedad, for vi skal alle med og arbejde sammen om den grønne omstilling.

Det kapitalistiske system, med dens ensidige fokus på økonomisk vækst og profit, bidrager kraftigt til udpiningen af klodens ressourcer. Systemet løser ikke langsigtede kriser af sig selv. Vi bliver nødt til at stille krav til virksomhederne og de økonomiske systemer. Vi skal stille krav om bæredygtighed, og vi skal gennem afgifter, incitamenter og partnerskaber mobilisere virksomhedernes ressourcer og kreativitet for løsninger til den grønne omstilling.

Hvad nu?

Med S-regeringens forståelsespapir fra 2019 med SF, R og EL, og med Klimaloven, er grunden lagt til et afgørende skift i dansk politik. Hvor er vi så i 2021? I 2021, har vi en naturaftale om biodiversitet og nationalparker. Vi har et klimamål på 70% CO₂-reduktion i 2030, en klimalov med aktivt klimaråd og bindende mål, energiaftaler, stop for olieudvinding i Nordsøen, og nu endelig en udrulning af elbiler. I EU kæmper SF, som en del af de Europæiske grønne, for at EU kommissionens omfattende grønne dagsorden bliver realiseret.

Danmark har forudsætningerne for at leve op til forpligtelserne og for at blive et foregangsland der kan inspirere andre. Omstillingen er sat i gang, men det går desværre for langsomt. For mange områder bliver skudt til hjørne til senere, med løfter om nye teknologiske løsninger, der løser problemerne hen ad vejen. Taler om fugle på taget er smartere emner end solide fundament, men den tilgang gør det tvivlsomt at nå målene i tide. Denne hockeystavs-politik holder ikke og den er farlig for klodens fremtid. En ting er dog sikker ved hockeystavspolitikken, og det er at udpiningen af jordens ressourcer fortsætter ubæredygtigt mens vi venter, og problemernes omfang øges, bliver dyrere og også risikerer at bliver irreversible.

SF vil vedholdende arbejde for at presset holdes oppe på at den grønne omstilling skal ske nu.

- Vi vil stå ved vores fælles ansvar for kloden, på tværs af generationer, af kloden og af classeskel
Den røde og den grønne kamp er hinandens forudsætninger
- Vi vil arbejde for et rødt-grønt samfund i balance
Vi skal holde os indenfor de planetære grænser.
Der er plads til gode og meningsfulde liv – hvor alle er med.
- Vi vil nå 70% målet i 2030 og være klimaneutrale senest i 2040
Vi kan stadig nå at vende kursen væk fra den værste katastrofe. Men det kræver handling nu - ikke kun planer.
- Et rent miljø i vandet, jorden, luften og i vores mad og produkter
Vi har lært meget i kampen for miljøet, det er afgørende, vi handler øjeblikkeligt på den viden
- En biodiversitet, der er sikret ved lov
På 30% af Danmarks areal skal biodiversitet prioriteres – 10 procent som strengt beskyttet natur.

Vision for et grønt samfund

Omsorg for klodens ressourcer gennemsyrrer hverdagen. Alle har adgang til en rimelig andel af jordens ressourcer, og ingen bruger for meget af det. En ressourceomsorgsfuld-tankegang er en integreret del af måden vi ser verden og tilværelsen på.

Danmark har nået 70% målet og flere lande har overhalet os. Alle de toneangivende lande er på vej med deres egne planer, der når eller kan stemme overens med Parismålene. Vi har fuldskalaløsninger på klimaområdet, der viser vejen til fuldstændig og reel CO₂-neutralitet i 2040. Bæredygtige transportformer dominerer. Vi er gået fra fragmenterede teknologiske løsninger til sammenhængende systemer.

Naturens egen værdi vinder plads på både vilde og nyttige måder. Der er færre græsplæner og flere opdagelseslunde og sommerfugle. Vi er godt på vej til 10% stærkt beskyttet natur. Bymidten er et grønt og levende mødested for mennesker og ikke et sted domineret af biler. Luften er ren og vandet også, både det vi drikker og det der omgiver os. Padde- og fiskebestandene er i vækst.

Klimaflygtningenes antal stagnerer. Folk behøver ikke flygte, da nye globale hjælpepakker og partnerskaber tegner en løsning for alle dele af kloden og der hvor folk bor. De grønne løsninger stilles til rådighed for dem, som har behov.

Hverdagen

Livet er blevet nemmere – presset i den travle hverdag er lettet.

Vi spilder mindre tid i transport. Mange af os arbejder hjemme flere dage om ugen. Arbejdet ligger i cykelafstand, så medmindre det er møgvej, cykler vi. Den ældste datter tager elbilen til sin arbejdsplads (naturpleje i den nye naturpark – 60 km væk). Trængslen er blevet sjælden siden biltrafikken toppede i 2028 – og blev bedre fordelt pga. fleksibel arbejdstid. Naboen har længere til arbejde, men arbejder tit i det lokale arbejdsfællesskab.

Skolevejen er sikker. Der er bedre og flere cykelstier. Når vi skal til København er toget det oplagte valg – det er hurtigt og bekvemt. Lufthavnen er bygget om til en udviklingspark for grøn teknologi. Ferien foregår enten i nærområdet med de mange spændende natur- og kulturtilbud, eller i elbil eller tog. Flyrejserne må vente til de får styr på det med flybrændstoffer og el fly. Branchen siger stadig at det er lige om hjørnet.

Byen har udviklet sig til en grøn kulturoase. På rådhuset er de frigivne kontorarealer lavet om til bibliotek og medborgerområde – det nye centrum for byens liv. Der er færre store butikker – flere genbrugsbutikker. De varer, der før fyldte bagagerummet bliver nu ofte leveret ved døren af folk som arbejder under ordentlige arbejdsforhold. Når vi handler, skal vi ikke længere tænke på det grønne valg. Alt er grønt. Madvarerne bliver solgt i afstemte portioner, der nemt kan tilpasses familiestørrelsen og børnene giver os slet ikke lov til madspild – de siger det er for pinligt.

De fleste varer er certificeret efter den grønne mærkning, der stadig strammer kravene til klima, miljø og naturpåvirkning frem mod fuld bæredygtighed i 2040. Det gælder både fysisk handel og nethandel. De varer, der trækker på knappe ressourcer, er blevet så dyre at de vælger sig selv fra og der er gode bæredygtige alternativer til langt det meste.

I haven har vi overgivet halvdelen af den lille have til grøntsager, det er hyggeligt og sundt. Vi nyder udsigten til almindingen, det grønne område hvor der før var parkeringsplads til indkøbscenteret. Der er mange vilde blomster og småkryb omkring æbletræet, der faldt forrige år.

Danmark

Danmark er igen i front internationalt når det gælder opfyldelse af FN's verdensmål. Vi er i fuld gang med at udrulle fuldskala-løsninger, der sikrer bæredygtighed i 2040

70% målet for reduktion af drivhusgasudledning er nået – faktisk blev det 74% -og vores globale klimaaftryk er godt på vej samme vej. Vi har gang i den første energiø, i produktion af grøn brint og i omstilling af industrien mod 0-udledning. Vi er storeksportør af grøn strøm til vores nabolande. Elektrificeringen af transport og varme stormer frem – aftalerne fra begyndelsen af 2020'erne er for længst overhalet af virkeligheden, og omstillingen af landbruget er efter en del knubs i starten i fuld gang med opbakning fra de mange landmænd, der ser en fremtid med mindre kød, og mere bæredygtig drift.

Generationsforureningerne er en saga blot og vi er fuld gang med at rense alle de mindre jordforureninger op. Havmiljøet har taget en afgørende vending efter at der kom kontrol med udledningerne fra landbruget. Skadelig kemi, både den vi udsættes i miljøet, og den der påvirker os direkte gennem produkter, er under stadigt bedre kontrol.

Vi har national arealplanlægning, som i dialog med kommuner og regioner understøtter bæredygtig udvikling på land og hav. Gennem braklægning, jordfordeling og bedre brug af EU-tilskud er vi godt på vej til at realisere naturzonen – 30% af Danmarks areal hvor arterne trives med biodiversitet i højsædet. 20% er i bæredygtig brug af naturen til ekstensiv drift og rekreative formål. 10% er strengt beskyttet, hvor både vi og dyrene kan nyde naturen 100% på dens egne præmisser.

Den nationale beskæftigelses- og efteruddannelsesplan har skabt flere hundredetusinde nye, spændende grønne job og stort set udryddet arbejdsløsheden. Flere sorte virksomheder har måttet lukke på grund af mangel på arbejdskraft. De fik ikke omstillet sig i tide og medarbejderne søgte over i mere spændende og fremtidssikrede jobs.

Vores ressourceforbrug er den sværeste nød at knække. Kildesortering, genbrug osv. har reduceret affaldsmængderne, men der er også en fælles erkendelse af at det næste hug – frem mod 2040 – bliver krævende. Vores forbrugsvaner skal omlægges – vi skal spise mindre kød, og mindre forarbejdede fødevarer. Til gengæld vælter det frem med spændende bæredygtige tilbud der til at betale. Men der forestår stadig en gigantisk opgave i at omlægge projekternes design, produktion og forsyningskæder, så ægte cirkulær økonomi bliver mulig i 2040.

Den grønne omstilling bliver drevet af en enestående national mobilisering – og sammenhæng. Staten sætter rammerne, reguleringer og incitamenter og styrer de store infrastrukturinvesteringer, nationale planer. Erhvervslivet, herunder de mange kooperative virksomheder, bidrager med kreative løsninger på de store globale problemer, og med bæredygtige tilbud i hverdagen. Regioner og kommuner laver de lokale tilpasninger – byplanlægning, klimasikring, varmeplaner, støjbekæmpelse – og hjælper de lokale grønne iværksættermiljøer med at trives og gro. Borgerne lærer om, bakker op om og driver grønne løsninger. Det gælder i den daglige adfærd og i forbrugsvalgene. Det viser sig bl.a. i et grønt engagement i uddannelser, foreninger, i borgerting og ikke mindst i de folkelige bevægelser. De folkelige bevægelser har været afgørende for at vi er kommet så langt – og vil være afgørende for at vi kommer i mål.

Jorden

Parisaftalen mål er rykket indenfor rækkevidde. Der er kommet skærpede konkrete mål fra alle de store udledere, der næsten rammer 1,5 graders målet. Men i gennemsnit har de store udledere nået deres mål – med EU i front med 61% - efter at omlægning af europæisk energi og industri tog fart. Danmark viser lederskab, men mange lande har slået følge, nu hvor de ser de positive virkninger på beskæftigelse og økonomi. Muligheder for et reelt system til at dække udgifterne til klimaindsats i verden efter Kyoto er i støbeskeen. Finansieringssystemet er ikke baseret på importafgifter eller kvotehandling, men på forpligtende aftaler om klimahandling, bindende aftaler om bankernes og staterne finansieringspolitik, og attraktive løsninger, der trækker markedet i en grøn retning.

Biodiversitet er rykket op på den internationale dagsorden. Rio aftalen fra 2025 har sat klare og ambitiøse mål for biodiversiteten, og givet en ramme og retning for bindende nationale planer med mål for nøglearter og artsgrupper, såvel som mål for klima og arealfordeling brug til dyrket land. Ikke mindst fordi vi ved en fælles indsats, ledet af Brasiliens nye regering, fik vendt udviklingen i Amazonas 180 grader – så vi nu har et voksende og levende mønsterområde for resten af verden. Danmark kæmper stadigvæk for at komme på omgangshøjde, men specielt vores indsats for havmiljøet vækker beundring. Klodens ressourcer skal stadig fordeles mere ligeligt. Men der er en fælles, global forståelse af at ulighed, klima og biodiversitet er tre globale kriser, der skal løses i ét hug.

Klimaflytning er stadig et globalt problem. Der forsvinder stadig mere land dels pga. stigende vandstand og oversvømmelse af kyster (Stillehavet, Bangladesh), men mindst lige så meget pga. tørke. Med teknisk og finansiel opbakning fra de globale klimafonde er de udsatte lande i fuld gang med at udvikle deres velfærd med bæredygtige midler. Der er skabt en højere forventning til levestandarden og forsørgelse af de ældre gennem økonomisk udvikling, og gennem sikring af kvinders rettigheder, adgang prævention, og bedre folkesundhed.

EU og Afrika arbejder tæt sammen om at investere og udbygge de Afrikanske lande som partnere, ikke som eksportlande. Der samarbejdes om udviklingen på landenes egne betingelser. Fx solceller i Sahara og i det sydlige Afrika. Det skaber grundlag for minimalt vandforbrugende industrier og dermed arbejdspladser og øget levestandarder. Der satses også mere på udvikling af vacciner og vaccination fx mod folkedræbere som malaria og tuberkulose, større tryghed og fastholdelse af voksnes erfaring i befolkningerne modvirker flugt.

Flytrafik og turisme er og vil endnu en tid fremover være en af de primære klimabelastende sektorer, alene i Europa udgøre flytrafik og turisme 18% af klimabelastningen ifølge Energiagenturet. Det skyldes først og fremmest vækst i levestandard i Asien. Flyindustrien satser på en lavere klimabelastning, men har kun en nået en global 30% reduktion igennem energieffektivisering og biobrændsler. Så der er fortsat brug for tilbageholdenhed i flytrafik – både forretningsrejser og langdistance-flyvning i privat regi. Europa er i gang med at integrere et højhastighedstog-net og nattogene er en realitet som alternativ. Samtidig gør lade net og forbedret teknologi langture med elbil problemfri og nemt. Turisme spiller stadig en vigtig rolle som erhverv, og som brobygger til en bedre forståelse for kulturelle og sociale forhold og forskelle. Alle glæder sig til emissionsfri fly – de første forventes i kommerciel drift om 5 år.

GRØN SOLIDARITET

- Vi står ved vores ansvar for kommende generationer
- Vi står ved vores globale fodaftryk på jordens klima, miljø og natur
- Vi står ved at den grønne omstilling er for alle og med alle
- Den røde og grønne kamp er ikke modsætninger, men hinandens forudsætninger

Kloden står overfor ødelæggende klimaforandringer, sammenbrud af naturen og nedbrud af jordens ressourcer. Svaret er en omfattende og solidarisk omstilling af samfundet. En omstilling, der går på tværs af generationer, på tværs af kloden og på tværs af classeskel.

Solidaritet på tværs af generationer: Hurtig handling er nødvendig og afgørende for at udvise solidaritet med fremtidens generationer. Vi skal ikke overlade en gigantisk klima- og naturgæld til de unge. En udskudt klimaindsats øger både klimakatastrofens omfang og regningen for oprydningen. Paris aftalens mål om at nå en temperaturstigning på max 1,5 grad celsius må betragtes som et minimum, som kræver et globalt nul-emissions-mål i 2050. Danmark skal gå foran ved at nå 70% målet for udledning på dansk grund i 2030 og være klimaneutral i 2040. Vi skal standse miljøskadelige udledninger og ryddet op efter fortidens generationsforureninger. Og vi skal efterlade større naturarealer og en større biodiversitet til kommende generationer.

Global Solidaritet: Vi skal nå en tilsvarende reduktion af Danmarks samlede klimaaftryk i verden - i form af effekten af de produkter, vi forbruger, og den fly-, skibstransport og biomasse (træpiller) vi importerer. Vi ser en kraftig øgning af indsatsen i EU som det væsentligste middel til at påvirke verden som helhed. Klimaforandringerne rammer fattige mennesker i skrøbelige lande hårdest. Det fører til klimakatastrofer fra voldsomt vejr, tørke, oversvømmelser, og underminerer landbrug, fiskeri og udvikling. Migration og flygtningestrømme er i stigende omfang drevet af klimaforandringerne. Samtidig er det primært de udviklede lande, der er årsagen til klimaforandringerne. De 10% rigeste i verden står for 50% af de individuelle klimagasser.

Danmark skal øge sin støtte til de fattigste lande, både med hjælp til de lande, der rammes af naturkatastrofer og støtte til en grøn vækst. Og så skal vi bruge EU's muskler til at lægge størst muligt pres på globale institutioner og sætte nye fair globale regler.

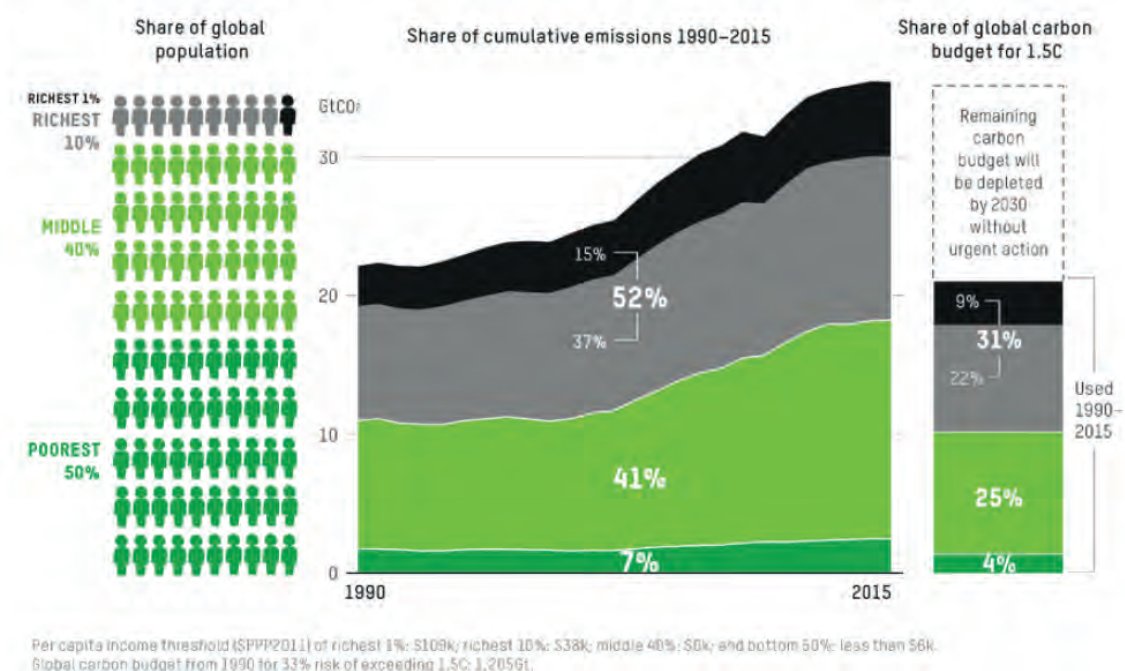
Solidaritet på tværs af classeskel: Efter mange års stigende ulighed, er det afgørende, at den grønne omlægning bliver retfærdig. De bredeste skuldre skal bære de tungeste læs. Finansieringen må ikke ske på bekostning af velfærd, og afgifter skal være en del af en solidarisk skatteomlægning, og vi skal sikre, at der etableres grønne arbejdspladser dér, hvor de sorte forsvinder både i Danmark og på EU-plan. Der er et stort beskæftigelsespotentiale i omstillingen, men overgangen skal støttes gennem efteruddannelse og understøttelse.

Omstillingen skal være global og solidarisk

Når klimaforandringer, naturkatastrofer og ørkendannelse rammer de fattige i landene omkring ækvator, er det en større katastrofe, end når det rammer længere nordpå. De påvirkes allerede nu negativt og har ikke ressourcer til at tilpasse sig. Det fører til klimakatastrofer. Det øger fattigdom, sult, konflikter og køns ulighed. Migration og flygtningestrømme er i stigende omfang drevet af klimaforandringerne og vi vil med den nuværende katastrofekurs mod 3 - 4 graders temperaturstigning kunne ende med 200 mio. klimaflygtninge allerede i 2050.¹

Figure 1: Share of cumulative emissions from 1990 to 2015 and use of the global carbon budget for 1.5C linked to consumption by different global income groups

FIGUR 2 OXFAM – <https://www.oxfam.org/en/research/confronting-carbon-inequality>, 21. 09. 2020

Det er primært de udviklede lande, der er årsagen til klimaforandringerne. De 10% rigeste i verden står for over halvdelen af de skadelige klimagasser. De fattigste 50% står for mindre end 10% af disse udledninger². Den rigeste del af verden har derudover udliciteret en del af vores klimagæld, da produktion og transport udenfor vores grænser ikke tæller med hos os.

En del af den fattigdomsorienterede bistand bliver nu brugt på klimabistand. Den krise, vi har skabt, betaler de fattigste i udviklingslandene med de penge, de skulle have haft til udvikling.

Den grønne omstilling kræver ambitiøs klimahandling, seriøse miljøsyn, genopretning og beskyttelse af natur samt ansvarlig global solidaritet med de mest udsatte – samt et opgør med den stigende ulighed – også i udviklingslandene. De rigeste i verden har skabt katastrofen, og vi skal stille verdens grådige eliter til ansvar for deres overforbrug og manglende betalinger til fællesskabet. Vi skal alle tage del i den grønne omstilling, men vi i de rige lande har råd til og ansvar for at gå forrest.

¹ <https://videnskab.dk/forskerzonen/kultur-samfund/klimamigranterne-kommer-vil-danskerne-tage-imod-dem>, <https://videnskab.dk/forskerzonen/kultur-samfund/klimamigranterne-kommer-vil-danskerne-tage-imod-dem>

² <https://www.ms.dk/2020/11/danmark-skal-betale-sin-klimagæld> Globalt står de 10% rigeste for 50% af CO₂-udledningen siden 1990. Verdens rigeste 1% har udledt dobbelt så meget CO₂ i atmosfæren som den fattigste halvdel af verdens befolkning. <https://www.oxfam.org/en/5-things-you-need-know-about-carbon-inequality>

De rigeste lande skal tage ansvaret på sig

Vi vil arbejde for:

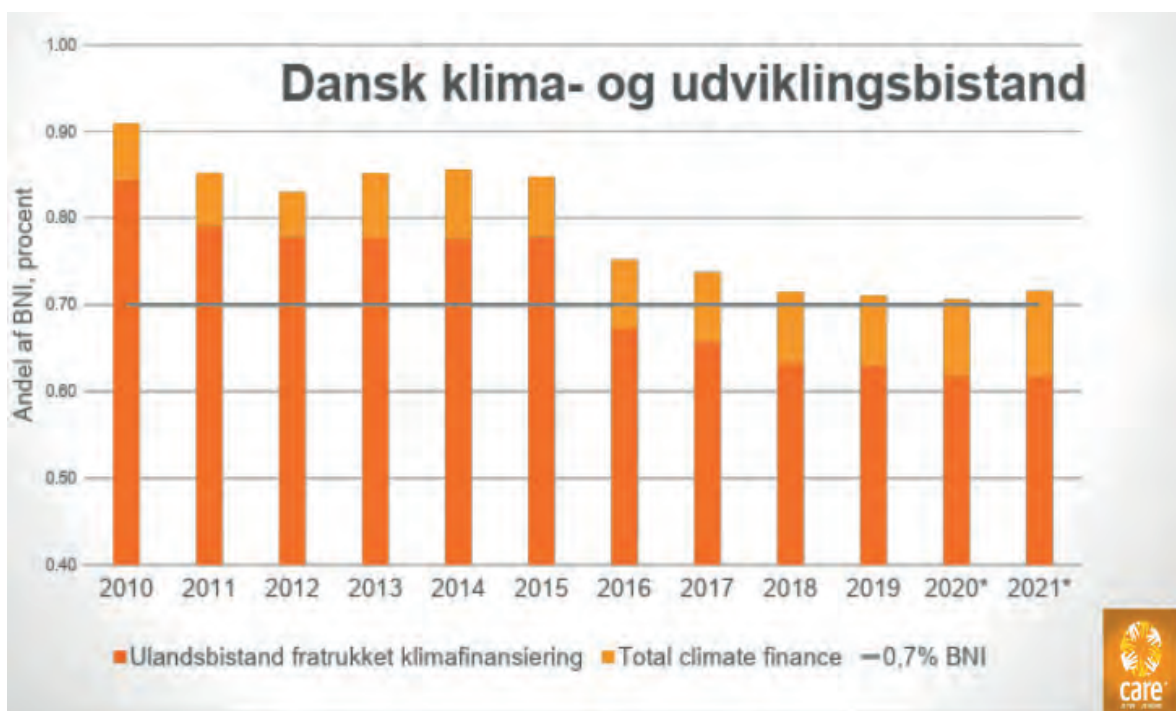
- SF** At vi reducerer vores egen belastning af kloden til det bæredygtige minimum.
- SF** At vi understøtter omstillingen i de fattigste lande og betale vores del af klimabistanden.
- SF** At den danske additionelle bistand løbende stiger og passerer mindst 3 mia. kr. ekstra i 2030.
- SF** At der oprettes en klimafond med billige klimalån til fattige lande på i første omgang 10 mia. kr.

Danmark skal øge sin støtte til de fattigste lande, både med hjælp til de lande, der rammes af naturkatastrofer og støtte til en grøn udvikling. Og vi skal bruge EU's muskler til at lægge størst muligt pres på globale institutioner og sætte nye fair globale regler.

Danmark bør gå foran og dermed presse andre rige lande til at indfri løfterne fra COP 15 om at levere ny og additionel international klimafinansiering. Endvidere bør Danmark arbejde for en styrkelse af Loss & Damage mekanismerne, som skal forpligte de rige lande og de rige eliter i udviklingslandene til at hjælpe med at udbedre de skader og tab, som klimakrisen allerede påfører de mest udsatte i udviklingslandene.

Klimabistand er et særligt vigtigt instrument til at sikre stabilitet og mindske migration fra verdens klimaudsatte regioner. På COP15 forpligtede de rige lande sig til at bidrage med 100 mia. USD om året fra 2020, ligeligt fordelt mellem støtte til reduktion af udslip og klimatilpasning, især i de fattigste og mest klimasårbare lande. For Danmark indebærer det 5 milliarder kroner i alt – udover vores nuværende bistand på 0,7% af BNP. Det omfatter både forebyggende tiltag og bidrag til tilpasning til det ændrede klima, som allerede i dag er en byrde for de mest udsatte lande.

Vi skal aktivt og kritisk forholde os til de store uligheder og problemer med korrupsion, der er i mange lande i det globale syd. Udviklings- og klimabistand skal modvirke disse tendenser.

EU skal være verdens første klimaneutrale kontinent

Vi vil arbejde for:

- SF** En fortsat skærpelse af EU's mål. Drivhusgasudledningen skal reduceres med 65% (ift. 1990) i 2030 og klimaneutralitet i 2040-2045.
- SF** At EU's new green deal gennemføres i alle led.
- SF** At Kvotesystemet forbedres, så det bliver en effektiv europæisk drivhusgasafgift.
- SF** At EU indgår internationale aftaler om klimahandling, og hvor det ikke er muligt at indgå aftaler, bruger import-drivhusafgifter (carbon border adjustment) som løftestang.

Danmark skal blive langt mere ambitiøs og aktiv på den europæiske bane. EU er den mest effektive vej til en global grøn omlægning og en vigtig del af Danmarks grønne indsats. Fælles europæiske indsatser er også det bedste værn mod konkurrenceforvridende effekter (lækage). Danmark bør gå mere ambitiøst ind i de europæiske forhandlinger på rådsniveau. I fællesskab kan vi nå langt mere, og Danmark har som rigt land både fordele af og ansvar for at sætte klimahandling og solidaritet øverst på dagsordenen. Vi får ikke den bedste indflydelse gennem nationalpopulistisk spareiver.

EU-indsatsen bør omfatte grønne afgifter og klima-told, energi- og transportinfrastruktur, højhastigheds- og natto, omstilling af landbrugsstøtten og handelspolitikken samt solidarisk støtte til udsatte lønmodtagere og regioner.

EU skal gøres til verdens første klimaneutrale kontinent, gerne allerede fra 2040-2045. EU's new green deal skal derfor øges massivt - hen imod en opfyldelse af 1,5 grader målet med et 65% reduktionsmål i 2030 for hele EU og en yderligere reduktion hen imod klimaneutralitet i løbet af de følgende 10-15 år. Det kan ske gennem låntagning, EU-CO₂-importafgifter, grønne afgifter, en fælles minimums EU-selskabsskat, en transaktionsskat på finansiell spekulation og/eller ved at fjerne alle fossile subsidier.

Danmark bør derudover afsøge mulighederne for at oprette en dansk og europæisk klimafond finansieret af grønne statsobligationer eller garantier, der kan bidrage til at mobilisere investeringer i den grønne omstilling, også i de fattigste lande, ved at benytte sig af, at Danmark og EU kan låne penge til nul-rente.

SF er traditionelt stor tilhænger af frihandel og handelsaftaler. Klimakatastrofens omfang gør dog, at al politik bør gentænkes, så klima-, miljø- og naturhensyn tænkes ind med incitamentsstrukturer og sanktionsmuligheder som centrale elementer³. Klima og miljø såvel som sociale hensyn bør konsekvent indtænkes i alle aspekter af støtte- og handelspolitik. Det gælder også arbejdet med fattigdomsbekæmpelse og Verdensmålene.

SF er enig med den Grønne Gruppe i Europa-Parlamentet i, at alle handelsaftaler skal styrkes med inklusion af Parisaftalen, European Green Deal og sanktionsmuligheder. Vi kan og skal fx ikke medvirke til yderligere afskovning i Amazonas, øgning af mio. af tons CO₂ eller import af genmodificerede afgrøder.⁴ Frihandelsaftaler og EU-støttemekanismer skal gøres grønne, ligesom at solidaritet, respekt for oprindelige folk og arbejdstagerrettigheder skal indarbejdes.

---

³ Et eksempel på en handelsaftale, som bør genforhandles, er Mercosur-handelsaftalen, som Folketinget gav mandat til i 1990'erne. Klimakrisen kræver nye hensyn <https://www.greens-efa.eu/dossier/the-mercosur-trade-agreement-a-lose-lose-deal/>

⁴ <https://www.greens-efa.eu/en/article/news/eu-mercosur-abkommen/m> og <https://www.greens-efa.eu/dossier/stop-the-import-of-gm-crops-destroying-nature/>

Danmarks forbrug skal være bæredygtigt

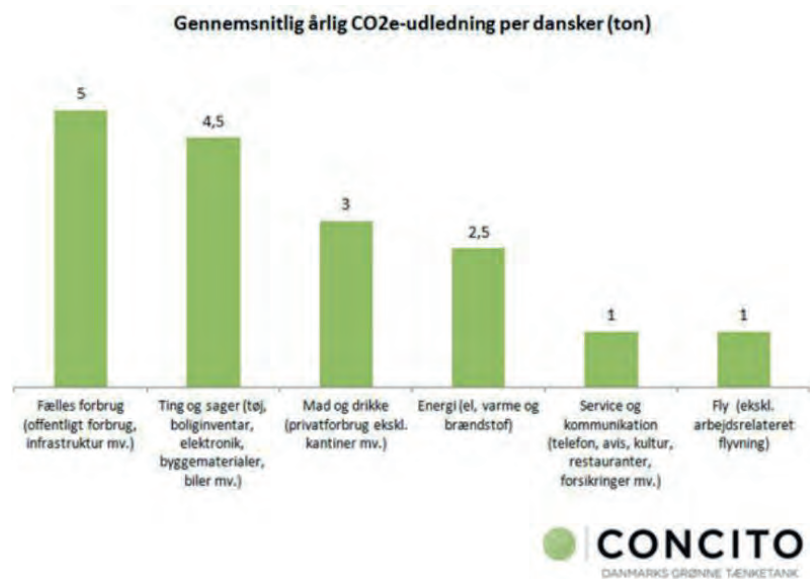
Vi vil arbejde for:

- SF** At vores globale fodaftryk på klima og miljø bringes ned. I 2030 skal datoen for hvornår Danmark har brugt sin retmæssige del af biokapaciteten være rykket fra den 28. marts til den 1. juli. og i 2040 til den 31. december.
- SF** At produktion og transport inkluderes i klima- og miljøopgørelser.
- SF** At vores import bliver bæredygtig
- SF** At der stilles krav til varernes klimaaftryk, cirkularitet og bæredygtighed og at udviklingen af grøn produktion understøttes.

Danmarks forbrug afsætter et væsentligt større klimaaftryk end hvad der udledes i Danmark. En stor del af vores forbrug medfører klima- og miljøeffekter i andre lande ifm. produktion, transport og beslaglæggelse af land til fx foder og biomasseproduktion. Klimaeffekterne af dette medgår ikke i 70% målet og afrapporteres separat i en "global afrapportering⁵" i henhold til klimaloven. Vores forbrug ligger mellem 40% og 80% højere end den indenlandske udledning afhængigt af afrapporteringsmetode.

Danmark ligger i absolut i front foran næsten alle andre lande i Europa og lige i hælene på USA når det kommer til u bæredygtig brug af jorden ressourcer. Earth Overshoot Day er den dag på året hvor menneskets brug af klodens ressourcer overstiger hvad jorden kan nå at regenerere i samme år. I 2021 var Danmarks dag 28. marts. Den dato skal vi have rykket så vores forbrug kommer til at være i overensstemmelse med det som kloden kan bære.

Der er mange eksempler på at vores adfærd og forbrug påvirker globalt: Tøjproduktion står for en kæmpe belastning af miljø, natur og klima - faktisk over 10% af verdens samlede CO₂-udledning. I den rige del af verden forbruger vi enorme mængder tøj, som ofte smides ud lang tid før, det er slidt op. Dette tøj brændes af sammen med store mængder billigt tøj, der aldrig bliver solgt. Produktionen af tekstilerne koster de producerende lande skovrydning, forurening fra skadelige kemikalier, ekstremt højt vand- og energiforbrug og dårlige arbejdsforhold⁶

⁵ https://ens.dk/service/fremskrivninger-analyser-modeller/global-afrapportering-2021?fbclid=IwAR3zPOAQujGQfsdymEv2o8Y_1TmxmOteroOTyM9w7r6RktbVfJ65_5NA6o

⁶ <https://faktalink.dk/tojsspild>, https://www.retailnews.dk/article/view/614283/produktion_af_toj_er_blevet_en_stor_miljosynder
<https://dakofa.dk/element/tekstilnyhed-2-tekstiler-og-miljoeffekter-hvad-ved-vi/> de globale klimagasudledninger, som kunne henføres til det europæiske forbrug af tøj samme år, var 195 millioner ton CO₂, mens 46 mia. m³ vand blev anvendt til samme formål. <https://taenk.dk/test-og-forbrugerliv/ferie-og-fritid/toejspild/toej-saadan-skader-produktionen>, <https://concito.dk/concito-bloggen/forbrugets-klimabelastning-er-ogsaa-sag-politikerne>

Vores plastikforbrug er ligeledes steget eksponentielt de sidste mange år. Produktion og afbrænding af plastik udledte i 2019 859 mio. ton drivhusgasser til atmosfæren.⁷

Plastikaffald, sendes både lovligt og ulovligt til det globale syd og ofte i så dårlig kvalitet, at det ikke kan genanvendes, og derfor afskaffes det på måder, der forurener miljøet. I januar

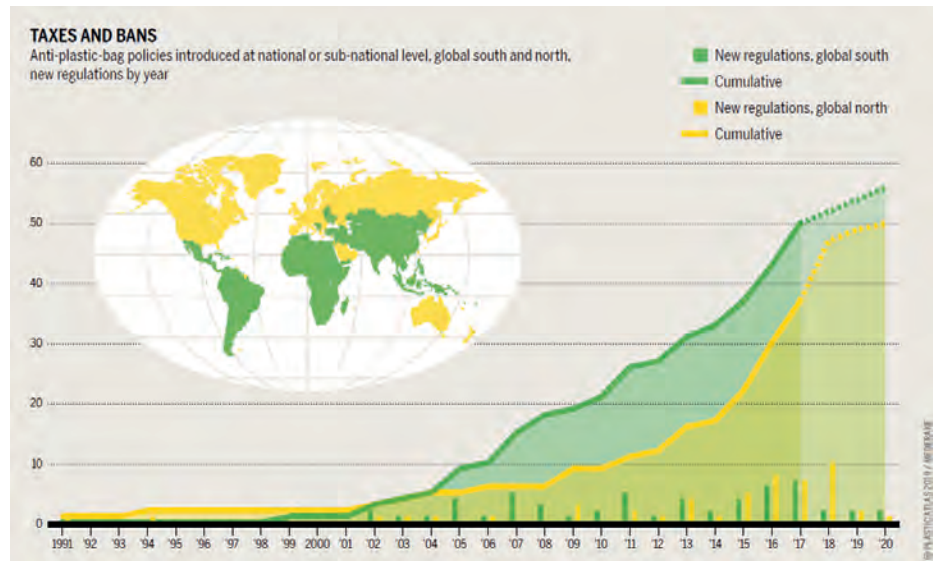
2021 er der endelig indført et EU-forbud mod eksport af farligt plastikaffald ud af Europa, samt styrkede regler for andre former for plastaffald⁸. Det er vigtigt, at der føres kontrol, og overtrædelser sanktioneres. EU-forbuddet mod engangsplastik skal ligeledes overholdes, og der bør indføres tilsvarende regler for andre ikke bæredygtige engangsprodukter⁹.

Vores enorme landbrugsindustri - især svin - og import af bøffer er også med til at forværre miljø og klima på den anden side af jorden.

Ifølge Verdensnaturfonden importerer Danmark 1,7 millioner ton soja om året, hvoraf 89% er såkaldt sojaskrå, der især bruges som foder i svinelandbruget¹⁰.

I Amazonas bliver der fældet skovområder på størrelse med tre fodboldbaner hvert eneste minut! Det sker især for at skabe plads til sojaproduktion og græsningsområder til landbrugskvæg¹¹. Danmarks sojaimport til foder er ansvarlig for, hvad der svarer til en udledning i producentlandene på 6,2 millioner ton CO₂ årligt¹².

Vores forbrugsmønstre koster altså mio. tons CO₂ hvert eneste år og er med at skabe endnu større uligheder i verden. SF vil både i Danmark, i EU og på verdensplan kæmpe for en bæredygtig omstilling af produktionsforhold og forbrugsincitamentsstrukturer.

7 https://rethinkplasticalliance.eu/resources/?_resource_type=publication&_resource_tags=climate May 15, 2019 Plastic & climate: the hidden costs of a plastic planet. https://rethinkplasticalliance.eu/resources/?_resource_type=publication&_resource_tags=climate November 6, 2019, Plastic Atlas: facts and figures about the world of synthetic polymers

8 <https://dakofa.dk/element/nye-eu-regler-for-import-og-eksport-af-plastaffald/>

9 <https://plasticchange.dk/videnscenter/dansk-husholdnings-plastikaffald-endt-i-malaysia/>

10 Ud af de 1,7 millioner ton soja er 65% fra Brasilien, Argentina og Paraguay, hvor der er høj risiko for ulovlig skovrydning og uansvarlige arbejdsforhold. <https://www.dr.dk/nyheder/indland/sydamerikanske-skove-ryddes-fodre-danske-svin-landbruget-skal-koebe-baeredygtig-soja>

11 <https://www.wwf.dk/kaemper-for/vilde-dyr-i-naturen/jaguar/>

12 <https://twitter.com/TalOmLandbruget>, Greenpeace. De store skovbrande er ifølge eksperter ikke et naturligt forekommende fænomen i regnskoven, men bliver påsat til fordel for kvægopdræt, tømmer, soja og industriel skovhugst <https://www.greenpeace.org/denmark/vaer-med/sos-amazonas/amazonas/>

Fremtidens jobs - grønne arbejdspladser med mening

Den grønne omstilling er en mulighed for at skabe mange nye arbejdspladser og virksomheder.

Den grønne omstilling er en bunden opgave, men det er samtidig afgørende, at få alle med og ikke bliver en socialt skæv omstilling, der skaber arbejdsløshed og løndumping. Med investeringer, incitament, omskoling, grøn og rød regulering og lovgivning vil vi skabe nye grønne jobs til afløsning for de gamle. Den danske model med stærkt samarbejde mellem fagbevægelse, arbejdstagerorganisationer, erhvervsliv og det politiske system - giver Danmark en unik mulighed for at skabe et stærkt arbejdsmarked med nye grønne arbejdspladser og spændende erhvervseventyr.

Den grønne transformation vil betyde at der er nogle typer arbejdspladser vi skal have færre af og nogle vi skal have flere af. Det er afgørende, at denne omstilling gennemføres målrettet og at det sikres, at den ikke bliver socialt skæv, og hvor der skabes arbejdsløshed og løndumping. Der skal findes nye arbejdspladser til afløsning for de gamle. OECD har peget på betydningen af en proaktiv beskæftigelses politik og et fleksibelt arbejdsmarked for den grønne omstilling i deres rapport til G7 i 2017.

Den danske model giver Danmark en unik mulighed for at skabe et stærkt arbejdsmarked med nye grønne arbejdspladser og spændende grønt

erhvervseventyr. Den kan sikre et samarbejde mellem fagbevægelse, arbejdstagerorganisationer, erhvervsliv og det politiske system opkvalificering og omskoling og skabelse af nye, gode grønne jobs - og sikre at flexicurity virker, så både den enkelte og samfundet kan omstille sig uden at nogen kommer i klemme.

FH, Ingeniørforeningen, Concito, 3F, AE og mange flere har budt ind med planer for skabelsen af grønne jobs. Ens for alle er, at der er et stort potentiale. Eksempelvis anslår Arbejderbevægelsens Erhvervsråd en skabelse af 16.000 faste jobs og 58.000 midlertidige jobs i 10 år fra omstillingerne i transport og energi.

Mange arbejdspladser skal justere deres produktsortiment og produktion – også selvom deres forretning og produkter) ikke direkte påvirkes af den grønne omstilling

Omstillingen kræver en proaktiv og lokalt funderet beskæftigelsespolitik. Det gælder både om at sikre, at der opstår arbejdspladser, hvor de gamle arbejdspladser forsvinder, og at der bliver sat ind for at skabe muligheder og efteruddannelser, hvor der opstår ledighed – eller mangel på arbejdskraft.

OECD, Employment Implications of Green Growth, 2017:

Highlights

- Ambitious green policies that improve environmental quality while maintaining economic growth do not have to harm overall employment—if they are well implemented.
- Green policies can achieve job creation in several 'green' economic sectors and through a transition of the economy towards more labour-intensive services sectors, while job destruction especially occurs in 'brown' sectors whose activities get replaced by green sectors. The knock-on effects on employment in other sectors can also be significant.
- The use of government revenues from environmental tax reform for lowering labour taxes, mitigating undesirable distributional consequences and funding education and training programs can be crucial in achieving positive overall employment outcomes from green policies.
- Well-functioning labour markets are important to achieve a smooth transition and reintegrate workers who lose their jobs.

Fra sorte til grønne arbejdspladser

Vi vil arbejde for:

- SF** En proaktiv beskæftigelsespolitik der sikrer, at jobskabelsen synkroniseres med både ledighed og opmærksomhed på at undgå flaskehalse.
- SF** At branchesamarbejdet mellem fagbevægelse, erhvervsliv og lokalt samarbejde styrkes i regionale beskæftigelsesråd.
- SF** At flexicurity og mobilitet kommer op i et nyt gear med bedre understøttelse og efteruddannelse
- SF** Kommunerne, virksomheder, iværksættere og fagforeningerne skal arbejde sammen om en lokal erhvervs-, efteruddannelses- og beskæftigelsespolitik, der sikrer gode, grønne jobs med fremtid til at afløse sorte jobs

De nye grønne arbejdspladser rækker fra de store vindmøllefabrikker og infrastrukturprojekter, nye grønne materialer, anlægs- og driftsopgaver i forbindelse med energirenovering, varmepumper, naturomlægning til vild natur, klimasikring osv. til små iværksættervirksomheder, der finder på at bruge nye bæredygtige løsninger, reparations- og genbrugsvirksomheder og -butikker.

Spektret er stort og derfor også med rige muligheder for nye jobs til dem, der må skifte fra fx olieindustrien, flybranchen, og hvad der ellers måtte blive mindre af.

Der skal laves prognoser, der peger på, hvilke flaskehalse, der vil opstå og hvilke jobs, der risikerer at forsvinde. Grønne uddannelser og efteruddannelser skal prioriteres, målrettes og koordineres med den regionale erhvervsindsats fx gennem regionale væksthuse og beskæftigelsesråd. Gennem en god planlægning af klimaindsatsen kan jobskabelsen synkroniseres med både ledighed og evt. flaskehalse. Der skal gang i de jobs, der umiddelbart kan afhjælpe den blivende ledighed, som forventes i kølvandet på Coronakrisen. De nye jobs skal enten direkte understøtte den grønne omstilling – eller ske i sektorer med en ringe klimabelastning (fx service- og omsorgs fag).

Det er oplagt at se på områder, som vedvarende energi, energirenovering, installation af varmepumper, naturgenopretning osv., der kan igangsættes uden årelang planlægning. Arbejde indenfor grøn omstilling i små virksomheder og butikker, genbrug og iværksætteri kan også være en god vej videre for nogle af dem, der er kommet i klemme (se [Grønt iværksætteri og omstilling i mindre virksomheder](#)).

Kommunerne, virksomheder, iværksættere og fagforeningerne skal arbejde sammen om en lokal erhvervs-, efteruddannelses- og beskæftigelsespolitik, der sikrer gode, grønne jobs med fremtid til at afløse sorte jobs.

Klog klimaomstilling vil skabe jobs til alle faggrupper

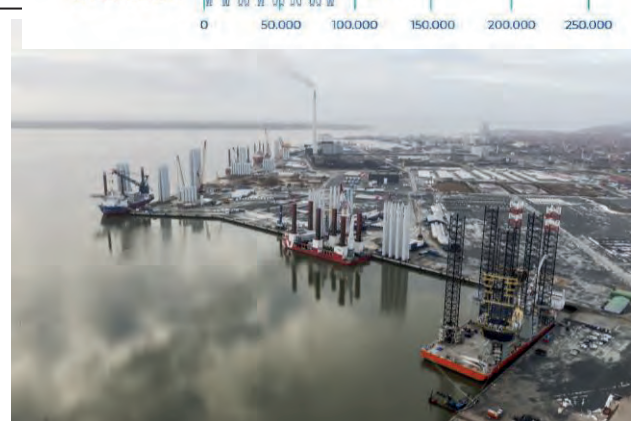
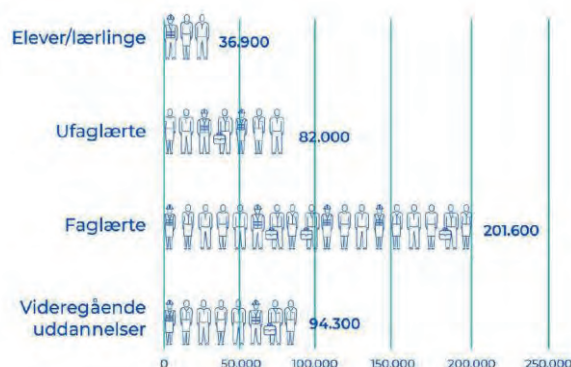

FOTO VINDMØLLEINSTALLATIONSSKIBE I ESBJERG HAVN

Esbjergs profil ændrer sig fra sort olieindustri til et centrum for grøn industri. Etablering af havvind og Power to X tager over fra olieindustrien og genbrugsbutikker, plastindsamling og genanvendelse skaber nye grønne arbejdspladser.

Byen presser på for at få målrettede grønne uddannelsespladser – men er bremset af at mange uddannelser er en del af større landsdækkende institutioner, der ikke prioriterer ud fra de behov den grønne omstilling skaber.

Grøn efteruddannelse

Vi vil arbejde for:

- At styrke uddannelser og efteruddannelser, der retter sig mod grønne jobs.
- At der sker en systematisk efteruddannelse og evt. omskoling på de arbejdspladser, der i større eller mindre grad må omstille sig.
- At mulighederne for om- og opkvalificering med fuld løn eller bedre understøttelse styrkes.
- At tilrettelæggelsen af tilbud sker i et samarbejde mellem fagforeningerne, kommuner og de virksomheder og brancher, hvor omstillingen har størst betydning.

Efteruddannelse og omskoling skal sikre, at vi har den veluddannede arbejdskraft, vi skal bruge i moderne grønne virksomheder. Der er behov for målrettet uddannelse på alle niveauer: Fra håndværkerne, som skal installere elkabler og oplader - til akademikerne, som skal designe de nye løsninger.

Vi skal gøre en målrettet indsats for at styrke netop de uddannelser og efteruddannelser, der kvalificerer til de grønne jobs –ikke mindst på erhvervsskolerne – og akademierne. Der skal være tilbud om ekstraordinær støtte til, at folk kan skifte branche/specialisering til de fagområder, der er mangel på.

Derudover er det vigtigt, at der sker en systematisk efteruddannelse og evt. omskoling på de arbejdspladser, der i større eller mindre grad må omstille sig – hvad enten det gælder arbejdsgange, teknologier eller produkter. Medarbejderne skal være en del af omstillingen – ikke komme i klemme i den.

Der skal også etableres efteruddannelses tilbud og -tilskud, der opkvalificerer medarbejdere til at tage del i en grønne omstilling på deres arbejdspladser. Mulighederne for voksen-efteruddannelse med fuld løn skal styrkes i stil med IKUF-ordningen, der giver mulighed for selvvalgt eller aftalt efteruddannelse med løn.

Der skal endvidere sættes ind med en fokuseret beskæftigelses- og omskolingsindsats i de lokalområder og brancher, hvor der er flest sorte jobs. Muligheden for jobskifte væk fra sorte brancher skal forbedres bl.a. ved at afskaffe krav om ledighedsperioder, inden en omskoling kan iværksættes. Uddannelses tilbuddene skal understøtte etablering af grønne jobs i lokalområderne – gennem en større lokal indflydelse på udbuddet. Tilrettelæggelsen af tilbud skal ske i et samarbejde mellem fagforeningerne, kommuner og virksomheder, hvor omstillingen har størst indvirken.

FOTO FRISØRERNE SATSER PÅ GRØNNE SALONER OG EFTERUDDANNELSE: [HTTPS://DOFK.DK/ANDET/MILJOEPORTAL/GROEN-FRISOER/](https://DOFK.DK/ANDET/MILJOEPORTAL/GROEN-FRISOER/)

Grøn medarbejderindflydelse

Vi vil arbejde for:

- SF** At alle arbejdspladser skal have bæredygtighedsrepræsentanter med plads i Samarbejdsudvalget.
- SF** At medarbejderne skal være fuldt informerede om virksomhedens grønne fodaftryk.
- SF** Medarbejdere skal inddrages i at reducere virksomhedens klima- og miljøaftryk.
- SF** Medarbejderne skal sikres ret til at sige fra eller påtale forhold og aktiviteter der strider mod lovgivning og/eller virksomhedens grønne regnskaber, målsætning og markedsføring.

Alt for mange virksomheder inddrager og informerer ikke deres medarbejdere godt nok, når det gælder den grønne omstilling. Klimapartnerskabet for produktionsvirksomheder har undersøgt medarbejdernes viden om deres arbejdspladser udledning hvor hele 55% siger de ikke kender virksomhedens udledninger¹³.

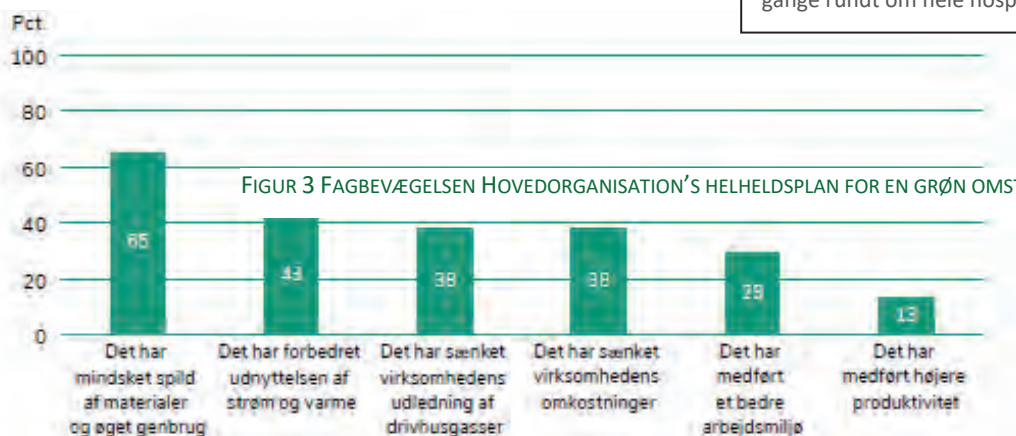
De aftaler, der er indgået ved overenskomsterne i 2020 og 2021, skal fortsat udbygges for eksempel med en medarbejderret til at sige fra overfor klima- og miljøbelastende opgaver – med inddragelse af den grønne tillidsmand, eller via en whistleblower ordning. Det kan bakkes op af krav til transparent information om virksomhedens grønne fodaftryk (grønne regnskaber) og støtte til grønne tillidsmænd (fx delfinansiering af nedgået arbejdstid fra en fælles/offentlig fond).

medarbejder inddragelse er vital for at sikre den grønne omstilling af den enkelte virksomhed – og for at sikre, at den grønne omstilling bliver et fælles, demokratisk projekt. Der er talrige eksempler på, at den grønne omstilling bliver bedre og billigere, hvis medarbejdernes indsigt, ideer og engagement mobiliseres.

Hospitalet har et stort klima- og miljøaftryk. De har sat sig for at reducere CO₂ udledningen fra 217.000 ton til 55.000 ton de næste 10 år. Meget er energi fra bygninger og transport, men driften – og ikke mindst kemi og plastikaffald – fylder meget. Brug kan reduceres, og genbrug øges gennem mange små tiltag i hverdagen. På Randers Sygehus har man i høj grad involveret medarbejderne er involveret i at foreslå og iværksætte handlinger, der kan hjælpe – ikke mindst indenfor minimering af ressourceforbrug og genbrug. Mange tons engangsplast, kemikalieforbrug mm. er sparet, og meget mere på vej.

De såkaldte "blå stykker", som består af bl.a. plastic og et vandabsorberende materiale. Dem bruger vi 131.800 af om året. Det svarer til, at de kan nå 66 gange rundt om hele hospitalet.

Kilde: FH's survey om arbejdsliv, 2020

Anm: 935 respondenter, der svarede 'i høj grad' eller 'i nogen grad' på om deres arbejdsplads har gjort brug af medarbejdernes grønne forslag

13 Kilder: FH's helhedsplan for en grøn omstilling, 2020

En grøn erhvervs politik

Vi vil en moderne rød-grøn erhvervs politik, der gør grøn omstilling og bæredygtige investeringer til et strategisk hovedmål for økonomiske og erhvervs politiske tiltag. Det er nødvendigt at regulere virksomhedernes drift, så den bliver mere bæredygtig. Det er nødvendigt at bremse eller afvikle de sorteste aktiviteter, og skabe nye grønne løsninger og produkter. Og det er nødvendigt at mobilisere erhvervslivets finansielle og kreative ressourcer i den grønne omstilling.

Vi kan ikke bruge en "forureneren betaler" tænkning på områder, der ikke har været reguleret i forvejen. Men vi må holde fast i, at når vi så ser fremad har, virksomhederne også ansvaret for – og oftest også mulighederne for – at rette op på kursen i bæredygtig retning. Virksomhederne skal omlægge deres produktion, standse udledninger, udvikle og tilbyde nye grønne alternativer til produkter, der ikke er bæredygtige. At være et grønt foregangsland indebærer også at bidrage til udviklingen af nye teknologier og produkter, der kan erstatte fossile produkter og teknologier.

Det er nødvendigt for Danmarks omstilling, og det vil stille Danmark stærkere i den globale konkurrence, hvis vi er først med løsningerne. Men vi skal også være åbne for at lære af – og importere – teknologier fra hele verden, ligesom at vi skal være villigere til at dele vores viden. Danmark har en åben økonomi - det skal vi blive ved med at være.

Mange virksomheder tilpasser sig til en ny virkelighed "af sig selv" – hvor den grønne dagsorden er central. Dem der omstiller sig først til en uundgåelig fremtid, er dem, der klarer sig bedst. Men som samfund skal vi ikke være naive. "Af sig selv" er det samme som, "når det kan betale sig". Kortsigtede profithensyn vil ofte gå på tværs af en bæredygtig praksis. Og træghed i alle led vil bremse omstillingen. Derfor er det nødvendigt at supplere den indre drift med både støtte i form af standarder for produkter, grønne regnskaber osv. – og krav til bæredygtighed af produkter og processer.

Der er ikke noget enkelt svar på, hvad en "grøn virksomhed" er. Er det en virksomhed, der udleder meget lidt – men egentligt ikke burde udlede noget overhovedet. Eller er det en meget udledende virksomhed, der er på vej med en stor grøn omlægning? Vi skal støtte og kræve mere transparente regnskabs-, mærknings- og markedsføringsstandarder – herunder krav for, hvordan man markedsfører klimakompensation, og hvordan man indregner og markedsfører produkters og råvarers klimaafttryk og miljøbelastning, natur- og biodiversitetsbelastning/-bidrag. Grønne iværksættere har en vigtig rolle at spille i at mobilisere kreativitet og nye ideer i den grønne omstilling – og være kimen til større forandringer. De spiller også en rolle i at sikre en bred lokal og folkelig involvering i den grønne omstilling. Det samme gælder små håndværkere, butikker mv. I kraft af deres nærhed til lokalsamfundet er de en væsentlig del af omstillingen – og kan rent logistisk også være med til at fremme kortere produktionskæder, ressourcebevidsthed og genbrug.

Demokratiske virksomheder har – i kraft af deres ejerstruktur – potentialet til at være mere bæredygtige – og kan være et godt alternativ for grønne iværksættere. går ind for at give demokratiske virksomheder bedre rammebetingelser og tror på, at det også vil gavne den grønne omstilling.

En målrettet rød-grøn erhvervspolitik

Vi skal arbejde for:

- At udvikle og afprøve nye grønne løsninger inden for forskning, udvikling.
- At skabe markeder gennem grønne afgifter og støtte samt tilpasning af regler og rammer.
- At støtte med uddannelse og eksportfremmende aktiviteter.
- At det offentlige, såvel som det private erhvervsliv motiveres til at efterspørge tekniske løsninger. igennem udbud, indkøbspolitikker, og til at bidrage med økonomisk støtte til at dække risici.

Vi går ind for en målrettet rød grøn erhvervspolitik, hvor vi støtter de erhverv, der er en del af den grønne omstilling – og skaber grobund for forskning, udvikling og iværksætter, der kan styrke Danmark teknologisk og i den internationale konkurrence.

Det kan indebære støtteordninger, offentlige garantier, planlægning, uddannelser, offentlige forskningsprojekter, etablering af erhvervsklynger og meget andet. Vi tror ikke, at det er nok, at vi gennem grønne afgifter forsøger at lade markedet "nudge" virksomhederne – der skal mere til. Det danske vindmølleeventyr er det mest slående eksempel på en vellykket erhvervspolitik.

I en demokratisk proces skal vi definere de store samfundsmæssige problemer, som vi gerne vil løse i de næste ti år og så opbygge stærke erhvervsklynger, forskningsalliancer og fælles teknologiske platforme, der kan løse disse udfordringer. Det kunne fx være udviklingen af verdens mest energieffektive teknologier, ressourceeffektive og genanvendelige vindmøller, et nulemissions landbrug eller at forvandle boligmassen til plusenergi huse, der er energileverandører frem for energiforbrugere.

Det offentlige skal ikke – eller kun undtagelsesvis – udpege en specifik vinderteknologi, men stille høje miljø- og kvalitetskrav til fremtidens løsninger, prioritere bæredygtighed i de offentlige indkøb og opbygge innovationspartnerskaber, der fremmer samskabelse med krævende og kvalitetsbevidste brugere.

Vi skal være parate til, med erhvervspolitiske tiltag, at hjælpe grønne industrier med at vokse, og sorte industrier med at nedskalere eller omstille sig. Bæredygtighed skal være en integreret del af ethvert erhvervspolitisk tiltag og af støtteordninger, netværk og rådgivning – og spille sammen med omstilling og efteruddannelse af arbejdskraften (se Grøn efteruddannelse).

Vi skal være indstillede på at støtte udfordrende omstilling, fx i form af særlige forsknings- og udviklingstiltag, omskoling og videreuddannelse af ansatte, gradvist aftagende bundfradrag for udvalgte grønne skatter og afgifter, fx CO₂-afgift.

FOTO: RAMONO PÅ PIXABAY.

GRØNNE INVESTERINGER KRÆVER FOKUS HVIS DE SKAL FØRE TIL EFFEKTIV, GRØN VÆKST

Når vi går ind i konkrete problematikker – som vi har set dem med cementfabrikkerne og sukkerfabrikkerne, skal det offentlige påtage sig en langt mere aktiv rolle. Vi skal ikke acceptere, at virksomhederne kan diktere omstillingens vilkår. Vi skal kræve, at bæredygtigheden får første prioritet og samtidigt gå ind i løsningen ved at motivere til og støtte udviklingsaktiviteter og være villige til at afdække risici, fx ved indførelse af oprøvet teknologi.

Transparens og nej til Greenwashing

Vi skal arbejde for:

- At grønne regnskaber adresserer hele produktkæden fra råvare til brug til recirkulering.
- At Greenwashing i markedsføring og rapportering stopper.
- At pensionskasser, kreditforeninger, banker mv. pålægges at screene deres investeringer ift. bæredygtighed.
- At grøn mærkning sikrer at medlemmer kan præge investeringerne i bæredygtig retning.

EU og den amerikanske regering er i fuld gang med at formulere og skærpe virksomhedernes oplysningspligt, standardisere den grønne rapportering og stille krav til ansvarlig virksomhedsledelse.

Vi ønsker at Danmark bakker op om EU's tiltag går foran nationalt med krav til alle større virksomheder (over 250 ansatte) for at udarbejde og offentliggøre grønne regnskaber, så medarbejdere, kunder og andre interessenter kan følge med i virksomhedens udvikling mod bæredygtighed.

Der skal laves en fælles standard for indberetning af CO₂-udledning, der kan give sammenlignelige data og gøre det muligt for forbrugere, politikere, journalister og investorer at vurdere en specifik virksomheds klimaftryk. Ved at synliggøre virksomheders direkte udledninger, egne indirekte udledninger samt underleverandørers indirekte udledninger (fx affaldsbehandling, transport af varer, underleverandørers udledninger mv.) gennem brug af Green House Gas (GHG) protokollens 3 'scopes' vil man kunne skabe grøn konkurrence på klima. Desværre er kun få danske virksomheder endnu begyndt at frigive deres CO₂-opgørelser, men der skal fremadrettet være et krav om transparens, når nationale standarder og beregningsmetoder er på plads. De grønne regnskaber bør omfatte hele bæredygtighedsspektret - fra natur og miljø til ressourcebevarelse.

Greenwashing og mærkning af produkter skal reguleres – både gennem krav om, hvad der skal til, for at man må kalde det grønt, 0-emission osv., og gennem forslag til mærkningssystemer, der kan hjælpe kunder og forbrugere med at foretage de rigtige valg og virksomheder med at beregne deres CO₂- og miljøpåvirkning via indkøb, samt danne grobund for målrettet regulering (Se Grønne valg skal være nemme).

Samfundet har en særlig kraftig påvirkning via investeringsfonde, pensionskasser og offentlige investeringer i virksomheder. Der sker et kæmpe skred i kapitalfondes investeringer. Investeringer i kul-infrastruktur er ved at tørre ud, og der er begyndende krav om at olie og gasinvesteringer skal stoppes. Den amerikanske regering er på vej med en kortlægning af finansielle risici ved fortsat udbygning af olie- og gas, og tilhørende regulering af finansieringsmuligheder. Blackstone, verdens største investor, har annonceret et stop for fossile investeringer og den norske Nordsøfond har gjort det samme. En række banker og pensionskasser lancerer grønne porteføljer og grønne politikker – men skal påvirkes til at være langt mere konsekvente i deres krav til, hvem de investerer i.

Vi har derudover en lang række offentlige og semi-offentlige fonde og investorer, alt fra feriepenge og ATP til kassebeholdninger i kommunerne. Mange af disse fonde har stadig investeringer i sorte økonomier som kul, tjæresand, olie og gas. Vi ønsker at sætte krav til, at disse fonde hurtigst muligt frasælger aktiver i solnedgangs-økonomier ('divestments'). Frasalget skal ske over en årrække, med kul og tjæresand først, efterfulgt af olie og til sidst gas, således at ingen danske fonde i 2030 råder over fossile aktiver (defineret som virksomheder med 5% af deres aktiver inden for CO₂-regnskaber som lovgivningskrav).

Demokratiet i de store andels- eller medarbejderejede virksomheder vil også have glæde af en større transparens som grundlag for at medlemsdemokratiet kan tage debatten, om hvordan virksomheden bedst kan støtte den grønne omstilling.

Grønt iværksætteri og omstilling i mindre virksomheder

Vi skal arbejde for:

- At der laves en strategi for hvordan forskning kan omdannes til grønnt iværksætteri.
- At virksomheder støttes i at udvikle grønne løsninger og drive deres virksomhed bæredygtigt bl.a. gennem uddannelse, rådgivning og adgang til at rejse kapital.
- At det skal være nemt at etablere medarbejder- eller andelsejede virksomheder.
- At grønne videns- og erfaringsnetværk understøtter lokale initiativer.

Den grønne omstilling har brug for, at alle kræfter trækker i en mere bæredygtig retning. Der bør derfor laves en strategi for, hvordan forskning kan omdannes til grønnt iværksætteri, men også hvordan man bedre kan understøtte grønne løsninger i lokalsamfund og små virksomheder. Strategien skal sætte retningen for, hvordan grønnt iværksætteri kan udbredes i alle sektorer i hele landet, og med hvilke virkemidler.

Undervisning i grønnt iværksætteri er langsomt ved at finde vej på alle trin i uddannelsessystemet. Ved at give ekstra bevillinger til et grønnt fokus, kan man øge motivationen for kommende grønne iværksættere, og i de senere trin (på erhvervsskoler, videregående uddannelser mm) hjælpe til med at skabe et rum for nye ideer – og være med til at kvalificere dem.

Nystartede virksomheder vil vi hjælpe gennem: Bedre vejledning fra det offentlige om bæredygtig virksomhedsdrift, fx gennem virksomhedsguiden.dk, lettere mulighed for at forsøge sig med nye ejerformer, der i deres dna har en mere bæredygtig og inddragende struktur, og finansieringshjælp. Mange grønne iværksættere og små virksomheder med grønne ambitioner har svært ved at finde kapital.

Der skal være bedre mulighed for at støtte mindre projekter i lokalsamfund og små virksomheder. For idéer, der kan gøre en stor forskel i det små, kan måske ende med at kunne udbredes nationalt. Et afgørende element i den grønne omstilling er, at man får skabt dialog på tværs af landet. Et forslag kunne være aktiviteter på biblioteker, grønne busser udstyret med ny teknologi, der besøger byer og uddannelsessteder, aktivering af foreninger og frivilligcentre, og at uddanne grønne vejledere. Man kunne måske endda opfinde et grønnt 'kørekort' med forskellige specialiseringer.

Der bør sættes særlige krav til, at støttemidler favoriserer grønne projekter, og det skal være en faktor, der tæller med i alle ansøgninger, (som også ønskes i offentlige udbud). Samtidig skal der være vejledning tilgængelig for alle (præ-startere, iværksættere, små og mellemstore virksomheder), der ønsker en mere grøn forretning, og der skal skabes efterspørgsel på grønne produkter og ydelser igennem grønne indkøbspolitikker (se [Grønne valg skal være nemme](#)). Der skal skabes overblik, så den grønne vejledning fremgår klart på alle offentlige steder, lige fra jobcentre til Erhvervshusene.

Ved at gøre det nemt at etablere demokratiske virksomheder, gør vi det også nemt for de ildsjæle, der gerne vil etablere en virksomhed med et mere inddragende virksomhedsgrundlag. De er aktive for fællesskabet og tænker mere i sammenhængende helhed til gavn for samfundet og ikke kun for egen profit.

Vi skal fremelske virksomhedsformer, som er lokalt ejede med lokal arbejdskraft, og som sikrer, at man kan løse lokale miljømæssige og sociale problemer, og at overskuddet føres tilbage til lokalsamfundet. Det kan blive hjørnesteinen i udviklingen af en cirkulær økonomi.

Medarbejder- eller forbrugerejet er ikke en garanti for bæredygtighed. Specielt forbruger- og medarbejderejede virksomheder viser dog en tendens til at prioritere samfundshensyn, fx COOP/Irmas indsats for økologi og bæredygtighed. Det kræver at virksomheder bygger på medarbejderinddragelse, inddragelse af det omliggende samfund samt bæredygtighed

Grønne afgifter

Den grønne omstilling kræver en ændret adfærd – i alle dele af samfundet. Bæredygtighed skal være et afgørende element i vores forbrugsbeslutninger i hverdagen. Og de skal være et afgørende element når erhvervslivet disponerer, så hele regningen betales – både med hensyn til hvilke produkter, der markedsføres, og hvilke teknikker og løsninger, der vælges.

En rød-grøn omlægning af skatte- og afgiftssystemet er et redskab til at sætte klima og natur ind i den ligning, vi planlægger efter, frem for alene at fokusere på økonomisk vækst. Grønne afgifter på klima- og miljøbelastende produktion og produkter skaber incitamenten til at træffe mere fremtids sikre og bæredygtige valg og tilskynder samtidig til de mest omkostningseffektive løsninger.

En rød-grøn skatte- og afgiftsreform skal være fuldt indfaset senest i 2030 med "forureneren betaler" som det styrende princip for grønne afgifter. Vi vil dermed sikre, at det, der skal være mindre af, bliver dyrere. Grønne afgifter skal omfatte både en CO₂ (eller rettere: klimagas) afgift, og afgift på de miljø- og sundhedsskadelige stoffer vi ikke direkte kan forbyde.

Indtægterne fra grønne afgifter skal delvist tilbageføres til de brancher, der stiller sig om, og bruges til at medfinansiere den grønne omstilling – og i et vist omfang også undgå lækage, hvor klima- og miljøskadelige aktiviteter flytter til udlandet – gennem en kombination af bundfradrag og produktafgifter, der også rammer import.

Derudover skal indtægterne bruges til at sikre en socialt retfærdig fordeling af byrderne og sikre, at alle bakker op om og deltager i den grønne omstilling. Det skal sikres, at den sociale balance opretholdes.

Hovedmålet er at sikre en mere retfærdig beskatning generelt – med mere vægt på formuebeskatning, topskat og beskatning af værdistigninger og kapitalindkomst. Men på den korte bane skal vi gennem en øgning af den grønne check og andre specifikke støttetiltag sikre, at indførelsen af grønne skatter bliver socialt retfærdig og aldrig må øge uligheden i samfundet.

Vi anerkender, at afgifter på konkurrenceudsatte erhverv kan føre til, at industrier og arbejdspladser flytter ud af landet i stedet for, at de reducerer klima- og miljøaftrykket. Vi mener dog, at effekten overdrives, og, at effekten i vidt omfang kan undgås gennem bundfradrag og produktafgifter. Derudover skal vi arbejde for, at afgifter og/eller kvoteordninger på EU-niveau udvikles, så størstedelen af afgiftsbelastningen bliver harmoniseret.

Grønne løsninger og specielt vedvarende energi, skal ikke nødvendigvis på sigt fritages for afgifter. Det kan være nødvendigt i en overgangsperiode at begunstige de grønne løsninger med afgiftsfritagelse (fx el-biler). Men i takt med, at overgangen skrider fremad, skal afgifterne udlignes, så det ressourceforbrug, som også de grønne løsninger har, beskattes – fx i form af el-, trængsels- og vejafgifter. Vindmøller og solceller bruger naturressourcer og begrænsede arealer til lands og på havet. Elbiler koster samfundet i trængsel, sundhed mm. og optager også arealer i by såvel som på land. Endeligt er afgifter i dag en væsentlig indtægtskilde til at finansiere velfærdssamfundet.

En høj ensartet klimaafgift

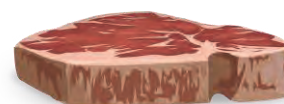
Vi skal arbejde for:

- At en høj ensartet afgift bliver fuldt indfaset senest i 2030 og at den bidrager væsentligt til at nå klimamålet.
- At social kompensation for højere afgifter sikres igennem fx gennem den grønne check.
- At indtægterne fra grønne afgifter skal bruges til at skabe grønne løsninger og grønne arbejdspladser.
- At bundfradrag eller andre tilbageføringsmekanismer modsvaret af produktafgifter skal beskytte mod udflytning af jobs og forurening.

Vi går ind for at Klimarådets forslag til en høj, ensartet afgift udnytter markedets regulering optimalt til at understøtte omstillingen, styrke grønne teknologier og brancher, og begrænse sorte. Som udgangspunkt skal afgiften være høj nok til at gøre det rentabelt at mindske CO₂-udslippet med 70 pct. Klimarådet har skønnet, at det vil kræve en på 1.500 kr./ton, men vi vil lade tallet basere på en konkret vurdering, så satsen svarer til omkostningerne ved de nødvendige klimatiltag og driver adfærden til at nå 2030 målet.

Afgiften skal vedtages hurtigt, så alle ved, hvad der venter og starter med at disponere efter det. På sigt skal den afspejle de faktiske omkostninger og skadevirkninger, i det omfang de pågældende produkter og teknologier ikke er afskaffet helt.

Afgiften vil betyde forskydninger af produktion og forbrug, og det er netop hensigten, at klimaskadelig aktivitet må vige pladsen for mere bæredygtige brancher. Det private forbrug bliver dyrere, hvis andelen af klimaskadelige produkter (fx kød) fastholdes. Afgifterne vil ramme mest i toppen, hvor forbruget, ikke mindst af luksusvarer, er størst. Men det vil også gøre hverdagen dyrere for de fattigste.

Oksekød vil opleve en højere prisstigning end fjerkræ osv. "Direktøren vil stadig købe bøffer" er særligt Socialdemokratiets anke - de højestlønnede bliver ramt relativt mindre. Selvfølgelig skal alle have råd til at få mad på bordet, men skal kødforbruget ned, må prisen op – og meromkostninger for de fattigste kompenseres gennem en grøn check.

Højere afgifter kan ramme skævt mellem land og by. Fx højere afgift på benzin og diesel kan følges af kompensation til landdistrikter, fx i form af højere transportfradrag.

FOTO: ÆRØFÆRGEN ELLEN

De grønne afgifter er i dag smudset til med en lang række undtagelser. Fx er færger helt fritaget. Det holder ikke – det grønne incitament skal være der. Men indtægterne kan tilbageføres til at kompensere færgedriften, så den ikke bliver dyrere

For at modvirke en skævvridning skal den grønne check derfor øges. Derudover skal indtægterne fra afgifterne bruges til at sikre, at de jobs, der forsvinder, erstattes med flere og bedre grønne jobs (se kapitlet om grønne jobs).

Grønne afgifter må ikke føre til, at produktion og arbejdspladser blot flytter ud af landet (lækageeffekten). SF støtter derfor Klimarådets forslag om et bundfradrag i CO₂-afgiften. Bundfradraget skal modsvares af en produktafgift på det pågældende produkt, fx cement, beton, kød og mælkeprodukter. Pointen er, at mens det kun er danske virksomheder, som betaler en dansk CO₂-afgift, så vil produktafgiften være ens for danske og importerede varer. Jo mere konkurrenceudsat en branche er, jo større andel af afgiften skal være produktafgift.

Indførelsen af grønne afgifter skal så vidt muligt ske koordineret og i EU-regi. Det kan være både gennem fælles afgifter, og gennem et forbedret kvotesystem. Evt. Skal EU-afgifter ses som en del af den ensartede grønne afgift.

Forhøjede grønne miljøafgifter

Vi skal arbejde for:

- SF** At forbud og regulering er de primære midler til at begrænse skadelig påvirkning af natur og mennesker.
- SF** At miljøafgifter bremser udledningen af fosfor, skadelige kemikalier og overforbrug af råstoffer.
- SF** At der indføres en geografisk differentieret afgift på brændeovne med højere afgift i byerne, og mulighed for lokale forbud og miljøzoner- skal forbedre luftkvaliteten.
- SF** At afgiften på udvinding af råstoffer som grus, sand, kalk og ler samt udledning af NOx forhøjes.

Forbud og regulering er de primære midler til at begrænse skadelig påvirkning af natur og mennesker. Men afgifter kan være et middel – dels i overgange, mens de skadelige stoffer fases ud, dels for at begrænse brugen af de stoffer, der er delvist tilladte. Det gælder reduktion af farlige kemiske stoffer og luftforurening samt fremme af biodiversitet og bedre ressourcebrug.

Vi vil lægge afgift på al import af fosfor til landbruget – såvel fosfor til foder som til kunstgødning. Dette vil medvirke til at gøre recirkulering af fosfor både fra husdyr og fra byernes organiske affald mere rentabelt, samt til at fremme bedre brug af fosfor i husdyrene. Dermed vil afgiften både mindske vandforurening og Danmarks belastning af den globale fosfor-ressource.

Ift. skadelige stoffer er man nødt til at starte med enkelte særligt problematiske stofgrupper ellers kan det blive for kompliceret med de tusindvis af kemiske stoffer, der findes i almindelige forbrugerprodukter. Vi vil her starte med en afgift på de farlige fluorforbindelser samt på bromerede flammehæmmere. Begge stofgrupper er hormonforstyrrende, og nogle af fluorforbindelserne skader desuden virkning af vacciner og hjerneudvikling hos børn.

Vi vil forhøje afgiften på udvinding af råstoffer som grus, sand, kalk og ler. Det vil motivere til at spare på råstofferne og genanvende dem ved fx nedrivning af bygninger. Med det nuværende forbrug er der fare for udtømmning af danske råstofressourcer, samtidig med at specielt udvinding under vand er en trussel mod levesteder for marine organismer.

Afgiften på kvælstofoxider (NOx) skal genoprettes, efter at den i 2012 blev sænket drastisk. NOx er den næst værste faktor i luftforurening, efter partikler. Samtidig er der danske virksomheder, som står stærkt inden for produktion af NOx-reducerende udstyr, men disse hæmmes i deres afsætning af, at det er så billigt at forurene.

Luftforurening fra brændefyring bidrager i dag sammen med trafikken med den største og mest sundhedsskadelige luftforurening. Afgift på brændefyring skal lægges på den tid, man har ild i sin brændeovn eller -kedel. Det kan gøres ved at sætte en simpel temperaturmåler i skorstenen, med en tidslogning. Hermed undgår man de mange problemer, der var med den daværende regerings forslag til brændeafgift i 2013, fx at man kunne omgå afgiften ved at brænde affald i stedet for træ. Afgiften skal desuden differentieres, så den er højere i by end på land og højere for ældre og mere svinende ovne. Afgiften skal suppleres med mulighed for at kommunerne kan lave lokale forbud i de mest påvirkede områder.

UDVASKNING AF FOSFOR FORURENER OG TÆRER PÅ BEGRÆNSEDE RESSOURCER.

FOTO: PIXABAY

Afgifter skal suppleres med støtte, forbud og regulering

Vi skal arbejde for:

- SF At forbyde skadelige teknologier for at drive industrien til en fælles indsats om udvikling af alternativer.
- SF At støtte, iblandingskrav mm skal være med til at kickstarte udviklingen af nye teknologier.
- SF At der sættes klare mål med deadlines for udfasning af skadelige teknologier og udledninger, som der følges op på.
- SF At opretholde afgifter på jordens ressourcer, dér hvor fuld fortrængning ikke giver mening eller er mulig.

Når det kommer til behovet for adfærdsændringer, er afgifter et effektivt middel til at lede markedet på rette vej. Men grønne afgifter er ikke en erstatning for direkte styring og regulering. På mange måder er det at foretrække at gå den direkte vej gennem regulering uanset om det gælder forbud mod kemikalier, fossilbiler eller krav om udtagning af sårbar landbrugsjord, særligt lavbundslande evt. fremmet via statslige opkøb. SF vil desuden støtte brugen af forpligtende partnerskaber, rådgivning og forbrugsefterspørgsel som drivkraft over for virksomheder kombineret med klare mål for udfasning af skadelige stoffer og teknologier, og for opnåelsen af delmål (fx udtaget lavbundsland).

Med krav om miljøstandarder, gødningsnormer mv. kan vi være med til at drive udviklingen af ny teknologi frem som foregangsland. Grønne afgifter kan bane vejen for senere forbud eller påbud. Når afgifter eksempelvis har hjulpet bilindustrien med at gøre grønne biler konkurrencedygtige i stor skala, vil et egentligt forbud mod fossilbiler være mere effektivt end en fortsat afgift herpå. Et forbud om fx 10 år vil sætte turbo på omstillingen målrettet bilfabrikkernes udviklingsindsats og på sigt føre til en billigere omstilling. En stadig stramning af miljøzoner vil lægge pres på udskiftningen af de værste dieselsyndere og fjerne dem fra byerne, hvor de gør størst skade på sundhed.

Ofte vil forslag om forbud falde på, at der ikke findes alternativer, eller at disse er for dyre. En afgift kan stimulere til udvikling og markedsføring af alternativer. Samtidig kan forbud oftest kun gennemføres på EU-plan, mens afgifter kan gennemføres nationalt. Det giver mulighed for foregangslande til at fremme alternativer, hvorefter det senere vil være muligt at foreslå de skadelige produkter forbudt.

Grønne afgifter begrundes ofte med, at vi skal sætte den rette pris på varen, så vi inkluderer de såkaldte eksterne omkostninger, fx værdien af et ødelagt vandmiljø eller af øget sygelighed og død som følge af luftforurening. Vi mener grundlæggende ikke, at vi skal acceptere et "et vist niveau" af sygdom og forurening. Det er ikke alt, der kan gøres op i penge – det gælder fx forringet biodiversitet og sundhed. Derfor må man nogle gange ty til højere afgifter end den økonomiske logik tilsiger for at drive udviklingen fremad. Og dér hvor valide alternativer findes, vil vi blive ved med at skubbe på for forbud.

Grønne afgifter er en overgangsløsning. Men denne overgang kan være meget lang. Skatteomlægningen er et middel til at få markedets hjælp til den grønne omstilling. I takt med omstillingen kan provenuet fra den enkelte afgift falde, og der vil være mindre forurening at beskutte. Men samtidig vil vi blive opmærksomme på yderligere miljøproblemer, som kalder på nye afgifter, og ressourceafgifter vil der være behov for mange år endnu. På langt sigt er det vigtigt, at staten ikke er afhængig af grønne afgifter. Derfor skal der ikke være en direkte kobling mellem provenu fra en given afgift og nødvendige grønne investeringer. Afhængighed af afgiftsprovenu fra sorte produkter må ikke bremse omstillingen.

Investering i en grøn omstilling er uomgængelig

At udskyde de grønne investeringer er et kæmpe generationstyveri. Vi efterlader regningen i børneværelset. Samtidigt ophobes CO₂ i atmosfæren hvert år vi venter, og gør problemet større og større.

Dem, der advokerer for mådehold i økonomisk politik, bruger ofte vendingen, at vi ikke må efterlade en gæld i børneværelset. At forsinke den grønne omstilling er den største gæld, vi kan efterlade – også økonomisk. Vi udskyder nødvendige investeringer, samtidig med at skadesomkostninger stiger og stiger og er på vej på mod en fremtid med ændringer af kloden, som er irreversible. Vi er i gang med det største generationstyveri nogensinde, ikke kun ved at binde børnene til en regning, som ikke kan betales men også til en klode med tvivlsomt levestandard. Den grønne omstilling vil kræve en stor ekstra indsats. Vi skal ændre systemer, strukturer og vaner samt bruge nye teknologier. Økonomien skal understøtte og motivere til denne omstilling bl.a. gennem grønne afgifter, regulering – og gennem midlertidige tilskud og favorisering af grønne løsninger (se [Grønne afgifter](#)).

Derudover skal der investeres massivt i en ny infrastruktur – herunder på energiområdet. Mange af disse investeringer vil betale sig hjem over de næste 10-15 år, primært gennem sparede udgifter til fossile brændsler. Men det vil også være nødvendigt med investeringer, der på sigt er uomgængelige, men ikke giver noget direkte økonomisk afkast (fx udtagning af lavbundslande).

Manglende budgetmidler må ikke være en begrænsning for dens slags investeringer. Danmark har med et kæmpe betalingsbalanceoverskud og en meget lav statsgæld de økonomiske muskler til at foretage de nødvendige investeringer. Læg dertil at renteniveauet er meget lavt.

Samtidigt har pensionskasserne og private investorer store reserver, der kan mobiliseres i den grønne omstilling. Statens rolle vil i nogle tilfælde være som ejer fordi der er tale om fælles samfundsværdier, der skal være under fællesskabets kontrol I andre tilfælde, vil der være tale om at staten via fonde initierer og støtter som medinvestor, eller stiller garantier.

FOTO FRA PIXABAY

Planlægning af den grønne omstilling

Vi skal arbejde for:

- At der laves en national plan for grønne investeringer.
- at vi får det rette tempo i omstillingen, undgår flaskehalse og muliggør, at erhverv, uddannelser og arbejdsmarkedet er klar.
- At planen sætter en ramme og retning, og løbende tilpasses behovet, men ikke detailstyres.
- At investeringerne vægtes efter deres langsigtede nødvendighed ikke kun efter forrentning.

Den grønne omstilling koster. Men det er en nødvendig investering, for det koster endnu mere at lade være. Det er rettidig økonomisk omhu at investere i klodens fremtid. Vi undgår ikke at investere, og det bliver kun dyrere af at vente.

Investeringerne i den grønne omstilling skal øges markant – både i form af tilskyndelse til den private sektor og pensionskasser – og i form af offentlige investeringer. Vi skal have en grøn investeringsplan, der gør det muligt for samfundet at indrette sig bedst muligt på, hvad der kan ventes de næste 10 år. Med den som udgangspunkt, kan behovet for arbejdskraft planlægges og uddannelse og omskoling prioriteres. (se [Fra sorte til grønne arbejdspladser](#)). Ligeledes kan erhvervene langtidsplanlægge den nødvendige vækst, og de nødvendige investeringer og udviklingen af teknologi.

Planen skal ikke detailstyre, men sætte en ramme og retning, og løbende tilpasses behovet. Investeringerne skal vægtes efter deres langsigtede nødvendighed for en grøn omstilling - ikke kun efter deres økonomiske rentabilitet. Den grønne investeringsplan bør omfatte alle projekter med en mærkbar CO₂- eller biodiversitetseffekt, baseret på modnede teknologier. Mange investeringer vil allerede betale sig hjem over de næste 10 år. Planen kan laves med udgangspunkt i de mange forslag, som Klimarådet, -partnerskaberne og faglige organisationer er kommet med. De viser, at vi kan nå meget langt i retning af 70% målet ved rettidige investeringer i kendte løsninger. Det kræver statslig styring og forbedrede rammevilkår.

Planen skal sikre at der er ressourcer til energi øer, vindmølleparker, solceller, etablering af el-infrastruktur, lade standere, investeringer i offentlig transport, varme- og energibesparende investeringer, udtagning af lavbundslande, etablering af naturområder og oprensning af generationsforureninger. Der bør også afsættes midler til lovende teknologier under udvikling fx CO₂-fangst i forbindelse med afbrænding af (bæredygtig) biomasse eller uundgåelig industriel udledning. Det skal dog ikke bruges til at udskyde, det der kan opnås med eksisterende teknologier – ingen hockeystave her.

Nogle af de større investeringer, som følger af bl.a. de tiltag, der er omtalt i dette program er:

Vindmølleparker	Energiøer og om nødvendigt 1 havvindmøllepark mere i 20'erne
Energirenovering	Der er mange hurtige CO ₂ -besparelser at hente, projekter der kan igangsættes hurtigt
Biler og varme	Øgede tilskud til varmepumper, bæredygtig fjernvarme og ladestandere kan sætte fart i omstillingen
Udtagning af landbrugsjord/mere natur	Udtagning af lavbundslande. Etablering af nationalparker og udvidelse af "naturzonen" (se Naturzonen – arternes Danmark)
Kollektiv transport	Togfond 2. Flere højhastighedsstræk med internationale forbindelser. Højere hyppighed. Forbedret lokaltransport.

Giv politisk rum til at investere i den grønne omstilling

Vi skal arbejde for:

- SF** Budgetloven skal justeres, så den ikke er flaskehals for grønne investeringer og anlægslofterne både nationalt, regionalt og kommunalt (anlægsloftet).
- SF** At offentlige involvering i kritiske infrastrukturinvesteringer sikrer fællesskabets interesser.
- SF** At private virksomheder og pensionskasser skal yde et markant bidrag.
- SF** At mange investeringer underlægges offentligt ejerskab, medejerskab eller styring og regulering, når de udgør kritisk infrastruktur, eller når de kan betragtes som fælleseje.

Det er sund fornuft at investere i at redde klimaet og naturen ved at optage gæld for at finansiere det. Det er, hvad enhver virksomhed ville gøre, hvis den stod foran en krise og havde de finansielle reserver et land, som Danmark har. Grønne investeringer bør fritages fra budgetlovens snærende bånd og om nødvendigt lånefinansieres. Det giver ikke mening at begrænse grønne investeringer, når de under alle omstændigheder er uomgængelige og vil styrke beskæftigelse og udvikling her og nu.

Med den nuværende forvaltning af budgetloven, bliver grønne investeringer, der ikke er "brugerbetalte", regnet med i de løbende krav om balance. Det er økonomisk ufornuftigt, fordi staten har et nettotilgodehavende, der muliggør betydelig låntagning, med praktisk taget ingen omkostninger eller risici.

Det er hæmmende for den grønne omstilling. Nationalt bliver vi presset til at vælge mellem velfærd og klima og natur. I kommunerne er der låg på, hvor meget energirenovering, cykel- og elbils-infrastruktur vi kan etablere.

Nogle grønne investeringer skaber samfundsmæssige besparelser (fx elbiler), og det er op til en politisk beslutning, om de på et senere tidspunkt skal være grundlag for øgede statslige indtægter. Andre har ikke nogen økonomisk rentabilitet – fx afsættelse af større arealer til natur – men er alligevel uomgængelige på sigt, så det er ikke en reel besparelse at udskyde dem.

Offentlig og privat finansiering kan kombineres gennem delt ejerskab, eller gennem grønne fonde. Staten skal være parat til at stille de nødvendige garantier, der gør privat investering attraktiv og muliggør billig låntagning. Mange investeringer skal underlægges offentligt ejerskab, medejerskab eller styring og regulering, fordi de udgør kritisk infrastruktur, eller fordi de skal betragtes som fælleseje (fx uberørte naturområder). Det er godt at bringe reserverne i den private sektor og i pensionskasserne i spil, men det må ikke ende i rent profitdrevne investeringer, hvor vores fælles ressourcer ejes og kontrolleres af private selskaber og styres af rene profitinteresser. Nordsøoliens privatisering må ikke gentage sig med vore vedvarende naturressourcer, hvad enten det er vindmølleparker, øer eller naturområder.

Grønne, offentligt støttede eller garanterede investeringer skal ikke være underlagt et krav om markedsmæssig forrentning, eller kravet om en standard (pt. 3-4%) diskontering. Beregningsmetoden tager ikke højde for, at investeringerne reelt er uundgåelige, og at udskydelser fordyrer dem. Projektbekendtgørelsen skal operere med reelle CO₂ækvivalent-priser. De langsigtede klima-omkostninger skal indregnes. Naturgenopretning, biodiversitet og miljøbelastning skal også indregnes mere offensivt ud fra en betragtning om, at det er investeringer, der skal laves på et tidspunkt, og at investeringerne kun bliver større i fremtiden.

ET RØDT–GRØNT SAMFUND I BALANCE

- Vi skal kolde os indenfor de planetære grænser – med plads til en meningsfyldt liv
- Vi skal indføre et grønt nationalregnskab, der tager højde for klima- og miljøbelastning
- Vi skal væk fra lineær vækst og fra brug og smid væk til cirkulær økonomi
- Alle deltager i den grønne omstilling

Vores forbrug overstiger langt de planetære grænser. Vi har opbygget et økonomisk system, der nedbryder den verden, som vi er afhængige af, for at kunne opretholde selv samme system. Vækstøkonomiens motor er stadig større forbrug – køb nyt og smid væk så hurtigt som muligt. Samtidig er der stor ulighed og rigtig mange, som ikke kan få opfyldt deres mest basale menneskelige behov såsom sunde og nærende fødevarer, beboelse og beklædning.

Den nationale og globale økonomi skal indrettes således at folk hjælpes ud af fattigdom, og vi mindsker uligheder både i Danmark og globalt.

Her er bæredygtig produktion af de goder, alle har et berettiget behov for, helt afgørende for skabe gode liv og for at beskytte klodens ressourcer og klimaet. Vi skal omstille til bæredygtig produktion i Danmark, og vi skal understøtte fattige landes materielle, men bæredygtige vækst.

Bæredygtig transport og produktion er afgørende for den grønne omstilling. I den rige del af verden skal vi blive bedre til at reparere og genbruge, så klima- og miljøbelastende transport, produktion og affald mindskes. De mindst udviklede lande og de fattigste befolkningsgrupper skal have mulighed for at øge deres forbrug til et rimeligt velstandsniveau, dog med udbredt støtte til bæredygtige og fremtidssikre løsninger.

EU-kommissionen udsendte i 2020 sit udkast til 8. miljøhandlingsprogram, som skal understøtte European Green Deal (EU's grønne pagt). Programmet vil skabe fremskridt mod en regenerativ vækstmodel, afkobling af økonomisk vækst fra ressourceforbrug og miljømæssig nedgradering, samt øge overgangen til en cirkulær økonomi. Det overordnede mål er at accelerere overgangen til en klimaneutral, ressourceeffektiv og regenerativ økonomi, som giver mere tilbage til planeten, end den tager. Det langsigtede 2050 mål er at "Godt liv inden for de planetære grænser" – der skal både tages hensyn til naturen og til folks behov.

Det er en stærk udmelding fra EU. Men om grøn vækst og afkobling mellem økonomisk vækst og ressourceforbrug er nok til at bringe vores forbrug af klodens ressourcer i balance er stærkt omdiskuteret. Hvis man bare skifter en sort teknologi ud med en grøn og med "god samvittighed" fortsætter forbrugsfesten og overforbruget for dem som i forvejen har mest, når vi ikke i mål. Dematerialisering af dele af forbruget vil også være nødvendigt for at reducere ressourcetrykket. Man skal stadig søge afkobling hvor det er muligt, lokalt, nationalt. Men det vil ikke være det, der samlet og globalt løser problemet med, at vi forbruger flere kloder end vi har.

En rød grøn økonomi

Vores forbrug overskrider langt de planetære grænser. Vores velstand og vækst som nation og som enkeltpersoner måles i dag i penge og forbrugsmuligheder. Vi skal ændre den måde samfundet styres på, og den måde vi forbruger og lever så vi ikke tærer uholdbart på jordens ressourcer.

Vækst i klassisk økonomisk forstand måler kun på størrelsen af den økonomiske aktivitet og forholder sig ikke til, hvor mange ressourcer, der går til på vækstens bekostning. Fælder vi al skov og bygger stole, så er det vækst. Hiver vi olie op af undergrunden og producerer energi, så har vi rigtig sat gang i hjulene. Når orkaner jævner huse med jorden, så de skal genopbygges, så skabes der økonomisk aktivitet. Hvis den økonomiske aktivitet i form af byggeri, produktion, forbrug mv. vokser år for år, så har vi vækst - uagtet at den ikke er holdbar, og vi ikke nødvendigvis bliver hverken rigere eller lykkeligere.

Der er brug for en rød grøn økonomi, som mindsker uligheden og sikrer berettigede behov. EU's grønne pagt sætter allerede retningen, og her skal Danmark også være med.¹⁴

FOTO FRA PIXABAY

¹⁴ <https://csr.dk/danmark-topper-indeks-om-gr%C3%B8n-%C3%B8konomi>

En kvalitativ velstandsforøgelse i stedet for blind vækst

Vi skal arbejde for:

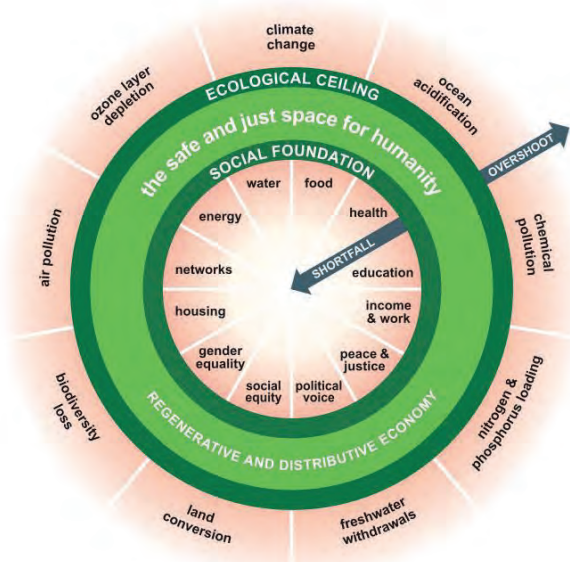
- At genbrug, lokal og økologisk produktion og fokus på mindre, men højere kvalitet, bliver kernen i at producere bæredygtigt.
- At velstandsforøgelsen sker på områder, der ikke belaster klima og miljø (fx velfærd, sundhed, flere kultur- og naturoplevelser).
- At det materielle forbrug mindskes, ikke mindst for dem, der i dag forbruger mest, og velfærd og lighed skal øges.
- At omstillingen understøttes af et grønt nationalregnskab og regnemodeller, der afspejler klima-, miljø- og naturbelastning og ressourceforbrug.

Den grønne omstilling er ikke en omstilling til mangel og arbejdsløshed, men til kreativ aktivitet for at kunne producere bæredygtigt. Genbrug, lokal og økologisk produktion og fokus på mindre, men højere kvalitet, vil betyde mere værdi og flere arbejdspladser med mindre forbrug af klodens ressourcer.

Størstedelen (60-70%) af vores faktiske økonomi, hvad vi laver, og hvad vi forbruger, er offentlige og private serviceydelser. Disse serviceydelser behøver ikke at være en belastning for klima, miljø og natur. Det gælder sundhed, uddannelse, pleje, rådgivning, reparation, kultur, store dele af restaurations- og underholdningsindustrien mm. Det er alt sammen noget, vi gerne vil have mere af.

Vores materielle forbrug skal mindskes

Vi må definere og måle fremgang på en anden og bedre måde. I Danmark er arbejdet med et grønt nationalregnskab et vigtigt skridt i den retning. Vi er overbeviste om, at diskussionen om vækst, hvordan den skal opgøres, og hvilken vækst vi vil have, bliver en af de store diskussioner i 2020'erne. Vi vil bidrage til diskussionen ud fra en ydmyg erkendelse af, at der er en svær diskussion – og ud fra en stædig insisteren på, at uligheden skal reduceres og grøn omstilling er nødvendig.

FIGUR FRA [HTTPS://DOUGHNUTECONOMICS.ORG/ABOUT-DOUGHNUT-ECONOMICS](https://doughnuteconomics.org/about-doughnut-economics)

Doughnut økonomi flytter fokus fra ensidigt at måle BNP i vækst til at have et mål om at være i balance – med natur, miljø, klima og i forhold til sociale - velfærdsfaktorer.

Den britiske økonom, Kate Raworth, står bag teorien, begreber og værktøjerne – uden at hun dog påstår at have opfundet en ny teoriretning.

Amsterdam er den by, der er gået længst i implementeringen af teori og praksis, men også København har vedtaget at indføre doughnut økonomi som et styringsparadigme i forvaltning og politik.

Doughnut-økonomien lægger vægt på inddragelse af civilsamfund, borgergrupper, lokale aktører, erhvervsliv, forskningsinstitutioner og lignende. For at omstillingen kan skabes i hele samfundet, kræver den inddragelse, medejerskab og samarbejde om både at sætte ord på problemerne og finde fælles løsninger.

Læs mere her: www.kateraworth.com

Vi kan leve gode liv med et mindre ressourceforbrug

Vi skal arbejde for:

- Gode og meningsfulde liv, baseret mindre på materielle goder og ressourceforbrug.
- At understøtte en fortsat adfærdsændring med mere deleøkonomi, reparation og genbrug frem for nyt.
- At vi holder op med aktivt at fremme materielt forbrug som en del af vores økonomiske politik.
- At reklamer for og støtte til ikke bæredygtigt forbrug og eksport skal stoppe.

”Vi bruger penge vi ikke har, på ting vi ikke har brug for, for at danne indtryk, som ikke betyder noget”

Professor Tim Jackson fra Surrey Universitet

Danmark er det mest forgældede land blandt OECD-landene, og danske familier er blandt dem i EU med den samlet set højeste arbejdstid ift. andre lande, da kvinder i Danmark er mere erhvervsaktive. Samtidig er danskere nogle af dem i verden med allerstørst ressourceforbrug målt per indbygger.

Forbrugsvæksten kommer med store miljøomkostninger, men har også en social slagside, hvor dem med mindst har svært ved at følge med, hvilket er ekskluderende for fællesskabet. Børn og voksne føler sig anderledes end deres venner og omgangskreds, hvilket kan føre til social angst og ofte fører til stor privat gældsættelse for at kunne følge med og for at føle at man lever op til normen og ideen om det ”rigtige” liv.

Forbrugsvæksten i dag er drevet af økonomiske interesser, og mennesker vildledes fx igennem markedsføring og reklamer til at tro, at livet handler om forbrug. For det er markedsøkonomiens grundlæggende og uigendrivelige funktion at sælge produkter og ydelser, og til dette kræves forbrugere. Derfor er der stærke økonomiske interesser i at få folk til at forbruge, til sådan et niveau at et samfunds velstand måles på det og at det gode liv for mange er defineret, som et forbrugende liv i overflod af goder. Forbrugstrangen stimuleres af målrettede reklamer, af influencere og af mere subtile metoder på de sociale medier. Reklamer i det offentlige rum, tilbudsaviser, rabatordninger og markedsføring skubber også på forbruget. Det gør håndværkerfradrag også. Begrænsning af reklamer og forbrugsstimulerende aktiviteter på de sociale medier kræver EU-regulering. I national sammenhæng skal vi se på hvordan vi kan begrænse reklamer og markedsføring, som stimulerer et ikke-bæredygtigt forbrug.

Af samme årsag anses den enkeltes ret til at forbruge og smide væk som man vil, ofte for at være ukrænkelig, og forbrug som samfundstjenesteligt - uagtet at den enkeltes forbrug har miljøkonsekvenser for alle andre.

På en bæredygtig klode forbruges der stadig, men der forbruges med respekt for klodens ressourcer og de miljøomkostninger forbruget påvirker jorden med. Basale behov skal mødes, og vi skal have det godt. Men det skal ske efter doughnut økonomiens principper, hvor dem, som mangler, skal have lov til at vækste, mens dem, som har nok eller rigeligt, ikke behøver. Menneskeheden skal have fundet en ny og mindre ressourcekrævende og miljøforurenende måde at leve vores liv på, og dette starter med en redefinering af, hvem vi er, hvad vi værdsætter og ikke mindst, hvad det gode liv er.

Grønne valg skal være nemme

Vi skal arbejde for:

- At klima- og miljøkrav er en del af indkøbspolitikken både i det offentlige og det private.
- At princippet om totalomkostninger (TCO) indføres i indkøb og budgettering.
- At det er nemt at købe grønt både som enkeltperson og som offentlig eller privat virksomhed.
- At vi skal kende det grønne fodaftryk fra vores varer og serviceydelse i hele forsyningskæden, fremstillingen og brugen.

Kravet om et bæredygtig samfund skal gennemsyre både det individuelle og det fælles forbrug. Grønne afgifter vil skubbe os i retning af et mere bæredygtigt forbrug, men i tillæg skal vi gennem mærkning og oplysning hjælpe folk med at træffe de rigtige valg.

Der ligger et kæmpe potentiale for grønne indkøb i alle organisationer. De grønne løsninger skal være normen ikke nichen, og dette kræver erhvervslivet og industrien selv, samt den offentlige sektor i langt højere grad har grønne indkøbspolitikker. Grønne indkøbspolitikker understøtter allerede grønne virksomheder og løsninger på markedet og stimulerer innovation hos leverandører. Alene den offentlige sektor køber ind for 370 mia. kr. om året. Grønne krav skal indbygges i alle indkøb fra forbrugsvarer over kantiner, biler, materiel til større udbud af ydelser. Kommuner og regioner bør også gennemgå deres brug af og krav til den finansielle sektor.

FOTO AF RANDY FAITH

Mange kommuner og regioner har officielt vedtaget en grøn indkøbspolitik. Der skal være fleksibilitet i budgetterne, så man kan tillade sig at investere i varer, der er dyrere i indkøb, men tjener pengene ind i senere budgetår. Det er helt på linje med miljøministeriets anbefalinger om at købe ind efter princippet Total Cost of Ownership (TCO), hvor man inddrager besparelser under drift og ved bortskaffelse.

Store dele af den private sektor er på vej til at gøre deres indkøb grønnere som led i deres bæredygtighedsstrategier. Et eksempel på det er byggeriets bæredygtighedsklasser, livscyklusvurderinger og mærknings- og sporbarhedskrav. Branchen går konstruktivt ind i at få skærpet og præciseret kravene – men forventer af det offentlige at kravene bliver gjort til målbare standarder, som alle i branchen skal leve op til. Det påvirker også alle leverandører til branchen, til at udvikle bæredygtige metoder og produkter.

Mange ønsker at handle mere klima- og miljøvenligt, men kan ikke gennemskue hvilke produkter der grønne og hvilke som ikke er.

Der findes allerede en række klima- og miljørelaterede internationale standarder, bl.a. ISO 14040 LCA "Life cycle assessment" og ISO 14067 om produkters CO₂-fodtryk, som også bl.a. indgår i kvantificeringen af FN's verdensmål. Samt EU's arbejde med kvantificering af økologiske fodaftryk (PEF) med formålet af lave en fælles Europæisk metode for vurdering og mærkning. Miljøpåvirkninger skal opgøres så der gives et overblik over flest mulige aspekter af varen: Naturbelastning, miljøbelastning, klimabelastning af indhold, transport og emballage. Opgørelsen skal supplere de eksisterende ordninger såsom Svanemærkningen, økologimærkning, dyrevelfærd, FSC og MSC med det formål at bidrage til klarhed i stedet hos forbrugeren. Ideelt set kunne ordningen også vurdere sociale forhold som fair handel, social dumping m.m.

Opgørelse og offentliggørelse af miljøvirkninger er første skridt mod lave målrettet og effektiv produktlovgivning og regulering, der kan drive omstilling via lovgivning, og bruges til at stille krav fx igennem indkøbspolitikker. Det skal ikke være op til den enkelte bruger alene at drive denne omstilling, lovgivningen og reguleringen, de store spillere i den private og offentlige sektor skal også med.

Grønne uddannelser og grønt sammenhold

Vi skal arbejde for:

- At den grønne omstilling bliver en hjørnesteen i uddannelser fra folkeskolen til erhvervsskoler og læresteder både som en del af konkret kvalificering til grønne jobs og som almen dannelse.
- At den grønne omstilling i Danmark bliver et folkeprojekt med grøn folkeoplysning, grønne redskaber, og demokratiske måder at deltage på.
- At vi styrker og får flere grønne fællesskaber baseret på andelstanken, som fx den økologiske jordbrugsreform, TagTomat, Skolehaver, folkekøkkener, delebilsordninger og reparationscafeer.
- At vi finder meningsfulde fællesskaber i den grønne omstilling, og i at skabe en ny grøn kultur og levevis.

Fremtiden formes af uddannelse, og fremtiden er bæredygtig. For at nå i mål med den grønne omstilling er det helt nødvendigt at tænke vores uddannelser ind i kampen for en grønnere og mere bæredygtig verden. Bæredygtighed skal i bred forstand indgå i alle uddannelsers formålsparagraffer, rammekontrakter mm., så hverdagens eksperter får det strukturelle rygstød de efterspørger for at lave grøn omstilling lokalt på deres uddannelsesinstitutioner.

I tråd med ønskerne fra elever, studerende og undervisere skal bæredygtig dannelse fremmes på vores uddannelser for at styrke muligheden for på en meningsfuld måde at få styrket den enkeltes grønne handlekompentence på den uddannelse, man tager. Det skal være let tilgængeligt at kunne vælge bæredygtige uddannelsesforløb, og ligeledes skal vi have styrket muligheden for samarbejde og vidensudveksling på tværs af uddannelse og institutioner. Det er centralt, at den grønne omstilling af vores uddannelsesinstitutioner skal ske med god inddragelse af hverdagens eksperter, hhv. elever, studerende og ansatte.

Vi skal styrke de specifikke færdigheder, der er nødvendige til den grønne omstilling. Lige fra forskning og undervisning i klima, miljø og naturforhold og de teknologier, der udvikles til at løse dem, til de mange fag elektrikere, smede bygningshåndværkere osv. der er nøglen til at realisere omstillingen. Dette inkluderer også de mange fag, der skal omstille sig til en mere bæredygtig arbejdsdag fra den giftfri frisør til landbrugsmedhjælperen, der skal have nye arbejdsgange og metoder. Vi skal også styrke den brede dannelse i samfundet. Forståelsen for menneskets samspil med og påvirkning af naturen, og forståelsen for hvorfor vi skal leve et mere bæredygtigt liv med nye kostvaner, mere affaldssortering, mere genbrug mm skal udbredes og være en del af den demokratiske samtale og give grønt sammenhold.

Hverdagens eksperter kalder også på grøn- handling:

92% af de studerende mener, at bæredygtig udvikling er noget alle universiteter burde aktivt implementere og fremme ifølge en international undersøgelse (SOS, 2020).

Ønsket om grøn handling på uddannelser er støttet af alliancen uddannelsen for fremtiden, der er en alliance mellem klimabevægelsen og elev- og studenterbevægelsen, der repræsenterer over 1 million elever og studerende samt Broen til Fremtiden, der består af fagbevægelses-organisationer, der bl.a. repræsenterer et bredt udsnit af undervisere.

558 forskere og undervisere skrev i 2019 et åbent brev i Politiken med krav om grøn handling på uddannelsesinstitutionerne og at få skrevet bæredygtighed ind i formålsparagrafferne.

Grøn folkeoplysning og grønne folkeprojekter

Det kræver en fælles indsats at få kloden i balance og lykkes med den grønne omstilling til et bæredygtigt samfund. Grundstenen i den grønne omstilling findes ikke i teknologier alene, men også i vi bygger stærke grønne fællesskaber om en ny grønnere og attraktiv måde at leve på. Vi skal være sammen om denne opgave, og finde meningsfulde fællesskaber i den. Den grønne samfundsomstilling kan ikke gøres af den enkelte alene. Det kræver en bevægelse. Vi skal være mange om at skabe forandring, og om at skabe en ny grøn kultur og levevis. Det er afgørende, at den grønne omstilling nyder vedvarende bred opbakning, så vi får ændret vores adfærd og fremmet bæredygtigt levevis. I den forbindelse er demokratisk borgerinddragelse vigtig, fx i form af grønne borgerting, der lokalt og nationalt er med til at formulere krav og ønsker til den grønne omstilling. Ikke bare én gang, men som en fortsat aktivitet, i takt med at ny viden kræver ændringer af planer og overordnede mål.

Den grønne omstilling skal foregå på en måde, som er demokratisk og gennemsigtig, så det er muligt for alle at følge med i udviklingen, og se sig selv og ens kolleger og venner som en del af omstillingen. Den øvrige verden kigger til os i velfærdslandene for vores levevis, og vi skal vise, at det kan lade sig gøre. Vi mener, at vi som samfund skal samles om den fælles opgave, som den grønne omstilling er, og at vi skal arbejde for, at alle føler sig som en del af dette fælles projekt.

FOTO: GRØNT TRÆF VED HØFDE 42 – BJARNE HANSEN FORTÆLLER OM 60 ÅRS KAMP FOR OPRENSNINGEN AF GENERATIONSFORRENINGERNE

Cirkulær økonomi - affald skal designes ud af vores systemer

Vi producerer alt for meget affald og spilder værdifulde ressourcer, både i produktionen af råvarer og produkter, og når vi kasserer produkterne igen. Det samlede globale materialeforbrug er nu over 1000 milliarder ton pr år, og recirkulerede materialer udgør en forsvindende lille del. Vi er fortsat afhængige af ny producerede materialer, så vi tømmer miner og olieletter, graver grus, fælder skove, driver industrielt landbrug og udpiner jorden. Lidt over halvdelen af materialerne forbruges og smides væk indenfor et år, og alt for lidt bliver genanvendt, blandt andet pga. dårligt design og manglende incitament. Den resterende del bliver bundet i boligmasse, infrastruktur og tungt maskineri. Med en global befolkning, som nærmer sig 10 milliarder, der drømmer om et forbrug som de rige lande og de rige klasser har, er der brug for en total omstilling af vores ressourceforbrug.

I gennemsnit smider hver dansker over 800 kg affald ud hvert år. Vi ligger dermed blandt de mest affaldsproducerende befolkninger i Europa og i verden. Affaldet er fx madrester, elektronik eller tøj, som er gået i stykker, gået af mode, ikke kan opdateres. Ting lavet af materialer, som i virkeligheden udgør værdifulde ressourcer udvundet med store klima- og miljøomkostninger. Regner man hele det ressourcemæssige fodaftryk med i de produkter, der smides ud, er billedet endnu mere grelt. Hvis alle havde et forbrug som danskerne, ville verdens befolkning i dag have brug for 3–4 jordkloder.

Plast er et eksempel på et materiale, som skaber store affaldsproblemer. Forbruget af plast vokser nærmest eksplosivt år for år. Plast vejer ikke meget, det er et fleksibelt materiale, og det er billigt. Det gør plast til det foretrukne materiale til mange formål, bl.a. emballage. Plast skal genanvendes for ikke at udlede CO₂ ved forbrænding. Men det er en meget dyr affaldsbehandlingsform, så længe plastprodukterne ikke er designet til genanvendelse, og der ikke er et velfungerende marked for den genanvendte plast.

FOTO FRA CAPRI23AUTO FRA PIXABAY

Fra brug-og-smid-væk til cirkulær økonomi, levetidsforlængelse og affaldsforebyggelse

Vi skal arbejde for:

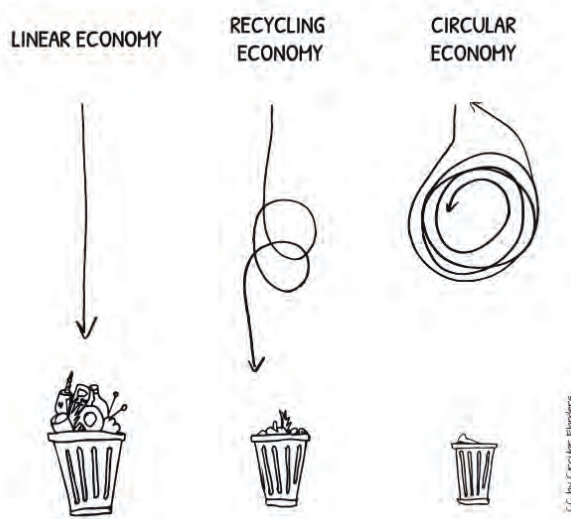
- At vi nedsætter vores forbrug ved at forlænge produkternes levetid og minimerer ressourcebruget gennem teknologi, design og bevidst adfærd, herunder deleøkonomi.
- At muligheden for reparation og genanvendelse forbedres gennem skærpede krav til produkternes design.
- Krav til emballages genbrugelighed og genanvendelighed skal fastsættes.
- Forbrænding og deponering af affald skal udfases inden 2040 og eksport af affald, særligt plastaffald, ud af EU skal stoppes inden for få år.

For 50-60 år siden smed vi affaldet på lossepladser, indtil det begyndte at knibe med pladsen, så kom forbrændingsanlæggene. Det danske fjernvarmesystem, som har brugt spildvarmen fra elproduktion, fik nu også varme fra affaldsforbrænding. En unik løsning som Danmark har rost sig af, og som stadig er bedre end at deponere affald på en losseplads.

Men det er ikke den vej, vi skal fremover. Når ressourcerne i affaldet er brændt af og blevet til varme, eller el, er de væk og kommer ikke igen. Vi mener, at forbrænding af affald er en teknologi, der skal udfases.

Vi arbejder for, at cirkulær økonomi bliver det sporskifte, hvor vi afskaffer affald som brug-og-smid-væk og bruger ressourcerne så længe som muligt. Erhvervsliv, offentlige institutioner, NGO'er og forbrugere må sammen og på tværs af produktions-, forbrugs- og recirkulerings/affalds-værdikæder skabe løsninger til at holde materialer og produkter i cirkulation i meget længere tid, hvor vi genbruger, reparerer og genanvender i højest mulige kvalitet. Hvor nye forretningsmodeller som produkt-service, deleøkonomi, genbrug, reparation af produkter erstatter "mit" med "fælles".

Cirkulær økonomi er en metode til at holde de ressourcer, som vi udvinder, bearbejder og forbruger, i et – næsten – evigt kredsløb. I den ideelle cirkulære økonomi ender kun ganske lidt som affald. Cirkulær i stedet for lineær økonomi.

Der er vi ikke endnu – langt fra ifølge the Circularity Gap Report 2020, som har opgjort den globale økonomi til at være kun 8,6% cirkulær. Vi sidder stadig fast i den lineære økonomis traditionelle brug-og-smid-væk.

Cirkulær økonomi blev første gang sat på dagsordenen i 2009 af Ellen Mc Arthur Foundation. Den står på skuldrene af tidligere forsøg med vugge-til-vugge modellen (Braungart havde held til at få nogle virksomheder med på ideen), faktor 4 og 10 ressource'-reduktionsmodellerne (Rocky Mountains Institute og Wuppertal Institute).

Men hvor disse initiativer savnede massivt gennembrud, er der nu store forventninger til, at cirkulær økonomi er på vej ind i alle direktionskontorerne. Meget tyder på, at det sker, for vi ser at brands som Carlsberg, Ikea, Coca Cola og Nestlé har taget den nye dagsorden til sig og melder ambitiøse mål for genanvendelse og cirkularitet ud.

Netop det, at de store brands tager teten, giver forhåbning om, at det faktisk giver resultater. Men samtidig er der en risiko for at blive mere afhængige af de store internationale selskaber, som ikke arbejder efter demokratiets spilleregler. Vi skal værne om de mindre, lokale og nationale virksomheder, hvor potentialet til at omstille til cirkulær økonomi i højere grad ligger i samarbejde på tværs af værdikæder og interessegrupper – hvor fællesskabstanken kan løfte.

Mange har set nødvendigheden af at omstille til cirkulær økonomi, og verden rundt ser vi mange gode initiativer – ofte Bottom up og ikke top Down. Men der er brug for at skalere op, at komme ud over niche-eksemplerne til at gøre cirkulær økonomi til det bærende i al aktivitet, der trækker på jordens begrænsede ressourcer.

Udgangspunktet for omstilling til cirkulær økonomi er forskelligt for fattige lande og materielt velstillede samfund. De sidste kan have en høj og universel standard i velfærd for alle samfundsborgere, men ofte også et meget højt forbrug og tryk på ressourcerne. Det gælder fx Danmark og de øvrige skandinaviske lande, som ifølge the Circularity Gap Report har et materialeforbrug pr indbygger, der er 10 gange højere, end det indbyggerne i de fattigere lande har.

Cirkulær økonomi skal tænkes sammen med “langsomhed” - eller sagt på en anden måde, cirklen for produkter og materialer skal ikke køre så hurtigt, som traditionel økonomisk vækst ellers fordrer, fx gennem indbygget planlagt forældelse. Produkter skal kunne holde længere, og de skal kunne repareres. FDM og Forbrugerrådet har stillet forslag om, at visse produkter, fx biler og hårde hvidevarer skal have produktgaranti på 6 år, mod 2 år i dag. Andre produkter skal forlænges fra 2 til 3 år. Det er et skridt på rette vej, idet det vil motivere producenter til at fremstille produkter, som holder længere. Der skal mere til.

Undersøgelser viser, at borgerne ønsker at få deres produkter repareret i langt højere grad, end det sker i dag. Faktisk bruger vi markant færre penge nu på at reparere ting i dag end tidligere. Den væsentligste barriere er prisen på reparation, hvor forbrugeren ofte får at vide, at det er billigere at købe nyt, eller oplever at det ikke muligt at reparere fordi, der mangler reservedele eller viden om hvordan den enkelte ting skal repareres eller fordi producenterne sætter hindringer op fx ift. bortfald af garanti.

I dag ser vi frivillige initiativer såsom reparationscafeer, byttemarkeder og lignende. Men det private erhvervsliv skal også tage ansvar. Borgerne skal bære byrderne alene med at få genbrugt og repareret mere. Det skal være let for borgerne, og der skal skabes virksomheder og arbejdspladser om disse løsninger.

FOTO: REPAIR CAFE DANMARK

En innovativ affaldssektor som laver høj kvalitetsgenanvendelse

Vi skal arbejde for:

- At understøtte udviklingen af innovative genanvendelsesteknologier og -løsninger.
- Kildesortering, sporbarhed og miljøkontrol som muliggør høj kvalitetsgenanvendelse.
- Flere værdikædesamarbejder om design for genbrug og genanvendelse.
- At der stilles krav om brug af genanvendte materialer i nye produkter.

Klimaaftalen på affaldsområdet fra 2020 indebar en pligt for kommunerne til at skulle udbyde affaldet på det private marked. Dette er ikke uvant for de danske kommuner, hvor langt største delen af affaldet i forvejen er blevet udbudt, dog med den fleksibilitet at kommunerne kunne vælge at løse opgaven selv. Med aftalen forpligtes kommunerne i højere grad til at udbyde det genanvendelige affald, dog med den mulighed at hvis ikke den private sektor kan løse opgaven, så kan kommunerne få lov til at løse opgaven selv på samme vilkår. Den danske og europæiske genanvendelsessektor var i forvejen på vej ind i en grundlæggende omstilling grundet ambitiøse krav i EU's Cirkulære Økonomipakke og kravet om producentansvar på emballager. Dette ændrer liberaliseringen af det genanvendelige affald ikke på, blot skal kommunerne i langt højere grad til at benytte sig af innovative udbud for at sikre, at affaldet genanvendes og behandles korrekt.

Vi ser potentialer i den åbning, som klimaaftalen giver mulighed for. Affaldssektoren har en lang historie for gode offentlig-private samarbejder, som sagtens kan fortsætte indenfor de nye rammer. Kommuner vil forsat kunne, og opfordres til, at bruge deres udbud til at stimulere innovation og sætte baren højt for genanvendelsen. Særligt på emballageområdet, som i 2025 skal overgå til producentansvar, er det vigtigt allerede nu at sætte baren højt og vise at høj kvalitetsgenanvendelse er muligt.

Genanvendelse af affaldet skal være af høj kvalitet. Dette skal sikres både ved at affaldet kildesorteres, samt ved at bruge innovative teknologiske løsninger, og State-of-the-art genanvendelsesteknologier. Digitale værktøjer og data vil i det hele taget blive afgørende teknologier i fremtidens cirkulære økonomi.

Indenfor byggeriet taler man i dag om materialepas, fordi sporbarhed af produkter og materialer er så afgørende både ved genbrug og genanvendelse. Det kan fx indeholde oplysninger om certificering efter bestemte standarder.

Indenfor plastemballage afprøver man i de næste par år nye løsninger på sporbarhed. Nemlig en form for vandmærker i materialet, dvs. usynlige koder, der ligesom strekkoder giver materialet en unik identifikation. Det kan få enorm betydning for høj kvalitet i genanvendelsen af plast. Da koderne er prægninger og ikke båret af kemikalier, er der ingen uønskede stoffer, som ophobes ved gentagen brug.

Der er også et stort potentiale i teknologier til sporbarhed, som kan gavne genanvendelsen, også selvom det gør produkterne dyrere. De Europæiske og nationale genanvendelsesmål er ambitiøse og skal industrien kunne bruge affaldet i nye produkter, kræver det at de har en høj kvalitet. På kort sigt kan der findes aftagere af lavere kvaliteter, og der kan også være økonomisk incitament fra kommuner, regioner og private affaldsproducenter til at vælge den nemmere og billigere løsning. Men målet om øget genanvendelse er baseret på en overordnet strategi og et globalt behov for at bruge færre nye ressourcer og få en cirkulær økonomi. Derfor skal der fra start investeres i de langsigtede løsninger for indsamling og teknologier, som holder affaldsfraktionerne separat fra hinanden, da det er dette som industrien efterspørger for at kunne bruge de genanvendte materialer i nye produkter. Med en proaktiv udbudspolitik på dette område, kan kommunerne lægge sporene for fremtidens innovative affaldssektor og høj kvalitetsgenanvendelse af affald, som leverer de kvaliteter af genanvendte råvarer, som de danske industrier og producenter efterspørger.

Værdikædesamarbejder skal finde de fælles løsninger

Genanvendelses- og genbrugstanken har godt tag i nye iværksættere, som både kan designe og drive forretning. I Danmark med mange mindre, håndværksprægede virksomheder, er der sjældent langt fra en frisk idé til et samarbejde med dygtige håndværkere.

Designere, arkitekter, ingeniører finder på nye produkter og materialer, styret af mode, teknologiske løsninger mm – men uden at tænke på, hvad der sker med produktet eller materialet, når forbrugeren/ejeren skiller sig af med det. Farlige kemikalier i byggematerialer, sko med indbygget elektronik, mobiltelefoner og tøj med sensorer, naturmaterialer blandet med plast, flerlagsemballager – der dukker hele tiden nyt op. Selvom affalds- og genanvendelsesindustrien hidtil har været ret dygtig til at udvikle teknologier - til at skille, sortere og omsmelte det, der havner i affaldsbeholderen, så er fremtidens løsning at få designere, arkitekter og ingeniører til at medtænke hele produktets livscyklus, fra vugge-til-vugge. Det fordrer, at de cirkulære forretningsmodeller sikrer, at det er økonomisk fordelagtigt, at produkter er fremstillet af rene materialer, som kan skilles ad og repareres eller genanvendes.

Vi ønsker dette fremmet gennem økonomiske incitamenter/afgifter, som tager afsæt i produkternes reelle pris i et livscyklusperspektiv.

Danmark har en styrkeposition i værdikædesamarbejde og privat-offentligt samarbejde på affaldsområdet. Dette skal bevares og udvides, og løsninger på udfordringerne skal findes i fællesskab igennem italesættelse af værdikædernes tavse viden, og inddragelse af denne i udviklingen af miljømæssige såvel som økonomisk bæredygtige systemer, som er baseret på en fair fordeling af de økonomiske omkostninger på tværs af værdikæden og efter princippet om at forureneren betaler.

En del af løsningen for høj kvalitetsgenanvendelse og miljømæssige såvel som økonomiske bæredygtige systemer er, at der sker en øget ensretning af de emballager og produkter, som sættes på markedet. På den måde kan de indgå i eksisterende genanvendelsessystemer og genanvendes i en høj kvalitet. Dette indebærer et øget brug af design for genbrug- og genanvendelse hos producenter og i erhvervslivet, så der kan sikres

Værdikæder til genanvendelse rækker over landegrænser. Her det den danske virksomhed Plastix, der har specialiseret sig i at genanvende fiskenet. Materialerne indsamles og afsættes samarbejde med virksomheder over hele kloden.

ensartede mængder af affald, som kan kosteffektivt indsamles og genanvendes. Det nytter ikke, at hver dagligvarekæde, hver takeaway kæde, hvert produkt/brand finder på hver deres løsning, som rækker lige fra engangsservice af bionedbrydelig plast til såkaldt bæredygtige papkopper med biofilm. Brugen af bionedbrydelig plast er problematisk fordi det ofte ikke reelt er bionedbrydeligt, men derimod kan ødelægge plastgenanvendelsen ved sammenblanding. Ligeledes skal den private sektor i langt højere grad forpligte sig til at bruge genanvendte materialer i deres produkter, samt implementere genbrugsløsninger som alternativ til engangsemballager og øvrige produkter med kort levetid.

Erhverv

Danske virksomheder har fået godt greb om den cirkulære økonomi, hvilket har givet konkurrencefordele både ift. produktpriser og ift. indtjening på knowhow. Produkter er fremstillet uden brug af farlige kemikalier og i langtidsholdbar kvalitet. Tidligere har indhold af farlige stoffer været en barriere for genanvendelse. Mange har udviklet nye forretningsmodeller, hvor reparation og tilbage indlevering af udtjente produkter indgår, og der bliver solgt ydelser/produkt services. Flere indgår i lokale værdikæder, hvor returnerede produkter eller materialer forberedes til genanvendelse ét sted, raffineres et andet sted og til sidst indgår i produktion hos en tredje virksomhed.

Reparation og genbrug

Om 10 år er det muligt for alle, der ønsker det, at få repareret deres musikanlæg og andet elektronik, deres tøj, møbler, mobiltelefoner osv. Det er lettere fordi produkterne kan skilles ad, så dele, der er gået i stykker, kan erstattes. Og materialerne i det ødelagte kan genanvendes. Det kan være retrofitting og om syning, som gør produktet brugbart på en ny måde. Tøj, møbler mm er fremstillet af kvalitetsmaterialer, som har lang holdbarhed. Deleøkonomi, som sikrer adgang men ikke personligt ejerskab, er blevet en løsning, der reelt gavner miljøet.

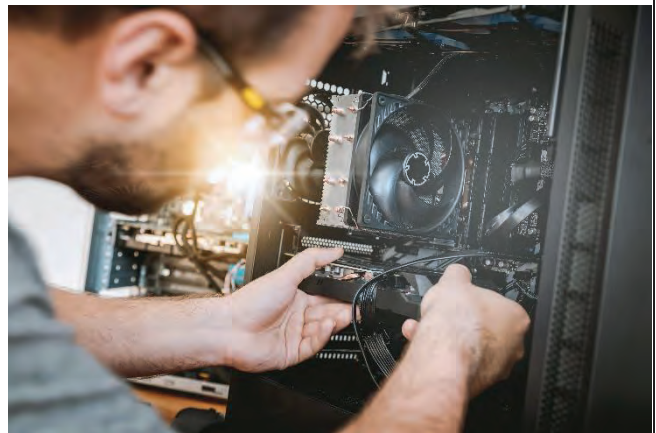

FOTO: JESHOOOTS.COM PÅ UNSPLASH

Madspild

Mad der ikke bliver spist, eller har overskredet sidste salgsdato i butikkerne, er ikke længere et stort affaldsproblem. Detailhandlen har udviklet logistik og forretningsmodeller, som lægger vægt på at undgå det. Hjemme i husholdningerne er kommet stor forståelse for hvor klimabelastende madproduktion er, og hvor vigtigt det er at undgå madspild. Desuden er prisen på fødevarer sat efter hvad det koster at fremstille dem på en bæredygtig måde.

Mindre plastaffald ved genbrug

I 2030 har producentansvarsordningen medført, at der anvendes langt færre engangsemballager end i dag. Emballager, der kan vaskes og genbruges, er almindelig udbredt. Producentansvarsordningen (eller andet koordinerende organ) har sikret, at man gik fra mindre, lokale initiativer målrettet caféer og Takeaway, forskellige initiativer i supermarkeder mm, til et landsdækkende system med forskellige, tilpassede løsninger. Selvom systemet er skaleret nationalt, kan udbringning, afhentning og vask af emballagerne lokalt udføres af små, socialøkonomiske virksomheder

Visionen er, at om 10 år har Danmark reduceret det danske ressourceforbrug med 30%.

KLIMANEUTRAL I 2040

- Vi skal nå 70% målet i 2030 og være klimaneutrale i 2040
- Fra energifattigdom til energieffektivitet
- Vi skal gennemføre en omfattende elektrificering af varme, transport og industri
- Vores fødevarersector skal gå fra at være klimabelastning til at være en grøn rollemodel

Klimakrisen er en af jordens absolut største problemer, som ikke efterlader nogen lande eller mennesker uberørt. Mens mennesket før har gennemlevet krige, økonomiske sammenbrud og pandemier, er det første gang, vi står med en menneskeskabt global krise, som kun kan løses i et globalt samarbejde om en ændring af vores teknologi, livsstil og forbrug.

Klimakrisen er voldsomt undervurderet. Ekspertter, forskere, aktivister og brede befolkningsgrupper er bekymrede. I skærende kontrast står den manglende vilje til at løse problemerne hos beslutningstagerne i de største og mest klimabelastende lande. Derfor fortsætter den globale udledning af drivhusgasser med at stige i bekymrende hastighed til trods for, at der er stigende medieopmærksomhed omkring problemet.

Udover de åbenlyse skader på naturen vil klimaforandringerne også have meget alvorlige konsekvenser for mennesker. I Danmark vil vi opleve store materielle skader fra hyppigere storme og øget nedbør, men klimaforandringer rammer fattige og sårbare lande først og hårdest. Tropiske storme skaber allerede nu store menneskelige og materielle ødelæggelser. Tørke og ørkenspredning har også store negative helbredseffekter og ødelægger afgrøder. Ændrede nedbørsmønstre får allerede nu høsten til at slå fejl mange steder. Havstigninger truer ikke kun små østater men også de millioner af mennesker, som bor eller arbejder tæt ved en kyst. Fiskeriet vil være truet. Alt dette vil få konsekvenser for folks livsstil, skabe massiv migration og konflikter om de tilbageværende ressourcer.

Klimakampen er en indlysende socialistisk sag, fordi fællesskab både er målet og midlet.

Klimakampen er en kamp for noget, som er større end den enkelte. Vi vil arbejde os frem mod en verden, hvor mennesker har respekt for naturen, og hvor vi automatisk integrerer natur-, miljø- og klimahensyn ind i alle relevante politiske, kommercielle og personlige tiltag, herunder innovation, forskning og ny teknologi.

Løsning af klimakrisen vil give os et bedre liv. Med mere menneskelig varme og mindre jagt på materielle goder, med nye grønne job til erstatning for de sorte og med renere byer med mindre trængsel. Vejen derhen består af at anerkende sammenhængen mellem forskellige mennesker, sektorer og lande i klimaspørgsmålet. Det skal være slut med nytteløse diskussion om det er landbruget, industrien, udlandet, forbrugerne eller politikerne, som skal ændre sine handlinger, for det skal alle.

Den globale udledning af klimagasser var i 2019 59.1 Gigaton CO₂e, og Danmark har en betydelig andel af denne udledning. Vi støtter principperne i Parisaftalen (2016) og i EU's New Green Deal, men der skal opstilles bindende mål og langt mere effektive virkemidler for at leve op til principperne. Parisaftalen har et dobbelt mål: Vi skal holde os et godt stykke under 2 graders temperaturstigning men stræbe efter 1,5 grad. Det eneste ansvarlige er at gå efter 1,5 grader, for der vil være enorme konsekvenser af 2 graders stigning, særligt i det globale syd. Vi støtter i hovedtræk virkemidlerne foreslået i Klimarådets rapport "Kendte veje og nye spor til 70% reduktion" (2020) og de tiltag til grøn genstart efter Corona-krisen, som NGO'erne foreslår i "Grøn og retfærdig genstart" (2020). Vi ønsker at sætte disse tiltag ind i en folkesocialistisk kontekst, så de minimerer samfundets systemiske ulighed og fremmer en fællesskabsorienteret og humanistisk verden.

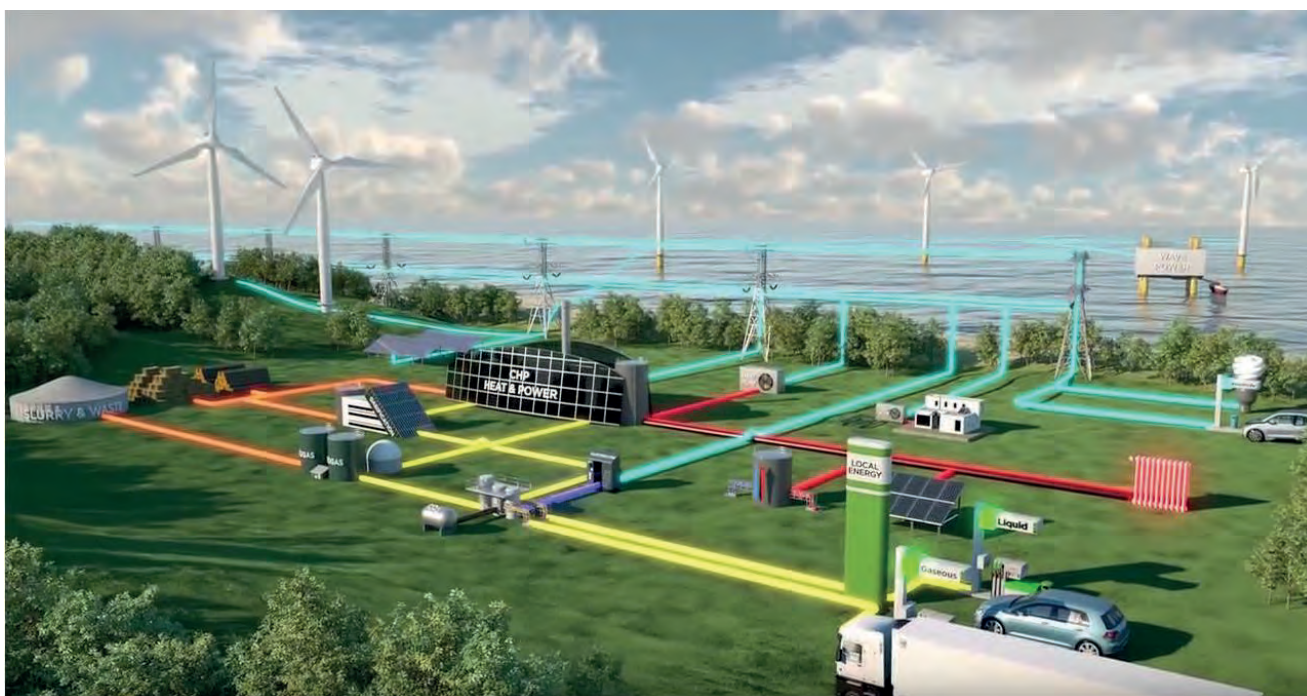
Energiforsyningen skal være fossilfri i 2030

Danmarks energiproduktion skal være blandt de grønneste i verden. Vi vil have kul, olie, gas og biomasse ud af energisektoren så hurtigt som muligt: Kul i 2025, naturgas i 2030 og biomasse i 2040 (med få undtagelser)

Danmark skal genvinde en førerposition inden for vedvarende energi. Vindmøllesektoren skal udbygges markant, primært til havs men også på land under hensyntagen til natur og landskaber. Energiforsyningen skal suppleres i et større omfang af solceller. Energienettet skal være smart og fleksibelt, så synergien i forhold til anvendelse af forskellige energiformer sammentænkes. Energilagring skal sikre høj forsyningssikkerhed.

De nødvendige investeringer i udbygningen af ledningsnettet skal igangsættes. Hverken vedvarende energiforsyning eller distribution må blive en flaskehals. Danmark skal producere så meget el, at vi udover forsyning til det danske marked, kan bidrage til elektrificering af Nordeuropa.

Samfundets større brug af vind til energiformål skal ikke kun komme de store kapitalstærke energiselskaber til gode. Indtjeningen vil gradvist øges, og vi skal sikre, at nogle af midlerne kommer tilbage til samfundet, fx via statsligt eller lokalt medejerskab eller øget beskatning.

FIGUR 4 SEKTORINTEGRATION OG SYNERGIER FØRER TIL DE BEDSTE OG DE BILLIGSTE LØSNINGER

[HTTPS://VBN.AAU.DK/WS/PORTALFILES/PORTAL/222230514/MAIN_REPORT_IDAs_ENERGY_VISION_2050.PDF](https://vbn.aau.dk/ws/portalfiles/portal/222230514/MAIN_REPORT_IDAs_ENERGY_VISION_2050.PDF)

Citation for published version (APA): Mathiesen, B. V., Lund, H., Hansen, K., Ridjan, I., Djørup, S. R., Nielsen, S., Sorknæs, P., Thellufsen, J. Z., Grundahl, L., Lund, R. S., Drysdale, D., Connolly, D., & Østergaard, P. A. (2015). IDA's Energy Vision 2050: A Smart Energy System strategy for 100% renewable Denmark. Department of Development and Planning, Aalborg University. VIDEO PÅ WWW.ENERGYPLAN.EU/SMARTENERGYSYSTEMS.

Elforsyningen skal være fossilfri i 2030

Vi skal arbejde for:

- At elforsyningen bliver fossilfri senest i 2030 og dækker en stærkt stigende elektrificering.
- At Danmark bidrager væsentligt til elektrificering af Nordeuropa allerede fra 2030, med markant mere hav vind og landbaseret vedvarende energi.
- At forsinkelse af energiøerne ikke bliver en flaskehals.
- At solcelleforsyningen udbygges og at der etableres en national regulering af tilladte arealer til solceller for eksempel på store tage og arealer med ringe natur- eller landbrugsværdi.

Danmark skal bidrage væsentligt til elektrificering af Nordeuropa allerede fra 2030. Havvind vil være den store motor i øgningen af VE-el. Vi skal sikre en maksimal udbygning af dansk hav vind, med de fornødne hensyn til havfugle, havpattedyr og andre naturværdier.

Sammen med landbaseret el skal der være nok til undgå flaskehalse, selv hvis elektrificeringen går hurtigere end de nuværende beslutninger indikerer. Det skal ikke vente på at begge energi-øer er i drift.

Elektrificeringen skal ske så hurtigt som muligt, og vi skal forhindre, at vi forlænger afhængigheden af fossile brændsler og biomasse i energiforsyningen.

HAVVINDMØLLEVENTYR

Danmark råder over store havarealer, som er egnet til havvind. Havvind er en meget attraktiv energikilde. Den er allerede økonomisk konkurrencedygtig med andre energiformer ikke at tage arealer fra natur og fødevarerproduktion. En screening har vist, at der kan placeres mindst 40 GW havvind i de danske farvande, primært Nordsøen og Kattegat, hvilket langt overstiger Danmarks elforbrug. Med de i 2020 vedtagne parker og energi-øer når vi kun 20% af dette potentiale.

En markedsdrevet energiudbygning, hvor investeringer forudsætter en garanteret rentabilitet – må ikke true forsyningssikkerheden med grøn el. Der skal være en samlet plan, der sikrer forsyningen med grøn el - både udbygningen af elforsyningsinfrastrukturen på land, og etablering af havvindmølleparker og energiøer.

Kabelforbindelser til nabolandene skal sikre at havvinden bruges, og forhindre at vindmøller i Danmark står stille. På sigt skal Danmark bruge sit fulde potentiale i hav vind – skønnet til mindst 40 GW¹⁵ - til at hjælpe med udfasningen af fossil energi i fx Tyskland og Polen. Vi skal intensivere forhandlingerne om en integreret elforsyning i EU.

Vi skal udbygge vores førerposition indenfor vindkraft, også i forhold til forskning, innovation og produktion af vindmøller og udvikle vores viden om el-infrastruktur, herunder distribution og lagring, synergi og netbalancering – så vores store vindreserver kan bruges fuldt ud.

15 Energistyrelsen, https://ens.dk/sites/ens.dk/files/Vindenergi/final_26._april_2019_analyserapport_for_124_gw_screening.pdf

Kraftvarmeproduktion baseret på afbrænding af biomasse skal udfases (se næste side), eller omstilles nødløst. Det skal ske i takt med at anlæggene står over for reovering. De kraftvarmeanlæg, som har længst restlevetid, forsynes med carbon capture anlæg.

Udbygningen af landvind skal primært ske på arealer af ringe naturmæssig værdi. Vi skal i højere grad opsætte landmøller på steder, som i forvejen er belastet visuelt eller med støj – fx langs motorveje og jernbaner (uden for sikkerhedsafstand) og nær industriområder, havne m.v.

Rammevilkårene for etablering af solceller på store tage skal forbedres, så de kan konkurrere med anlæg på mark på lige fod. Udviklingen af bygningsintegrerede solceller skal understøttes.

Mark-solceller skal fortrinsvis placeres på med ringe natur- og landskabsværdi. Der skal laves retningslinjer, og en landsdækkende klassificering af arealer i dem, hvor anlæg som udgangspunkt altid kan placere, dem hvor der skal foretages en konkret vurdering og dem hvor det er udelukket. I den konkrete klassificering og vurdering skal kommunerne inddrages.

Muligheden for at tilgodese biodiversitet under solcellerne skal udforskes og bruges. Det samme gælder flydende solcelleanlæg, og anlæg i forbindelse med vejbyggeri. Tilslutningen for solcelleanlæg skal være kosttætte så en placering langt fra forbrugeren belastes med omkostningerne ved ekstra net-udbygning.

El-infrastruktur må ikke blive en flaskehals i elektrificeringen. Det indebærer dels at elnettet skal tilpasses i god tid. Der skal forskes i og udvikles mere på lagringsteknologier og intelligent tidsforskydning af elforbruget så forbruget jævnes ud.

FOTO ALBRECHT FIETZ PIXABAY

Biomasse og affald

Vi skal arbejde for:

- At biomasse kun skal bruges på et niveau, der er globalt bæredygtigt.
- At forbrænding af ikke-bæredygtig træbiomasse forbydes.
- At forbrænding udfases på nær de nyeste værker, at der ikke etableres nye større kedler og at de udstyres med carbon capture anlæg hurtigst muligt.
- At kommer afgift på afbrænding af biomasse.

Træpiller og flis er ikke bæredygtigt at anvende. Derfor skal afbrænding af biomasse udfases, og vi vil stoppe etableringen af nye anlæg. Biomasse skal helt ud af kraftvarmeforsyningen i 2040 og de fleste anlæg skal lukkes senest i 2040. Udfasningen af de eksisterende anlæg skal ske i takt med, at de afskrives eller står foran omfattende renovering

FOTO: TRÆ-BIOMASSE PÅ VEJ TIL STUDSTRUPVÆRKET

Der skal afgift på afbrænding af biomasse. Afbrænding ødelægger træ og halm, da det brænder til aske, så det ikke medvirker til den nødvendige lagring af kulstof i jorden, og dermed forringes jordens humusindhold. Når store mængder resttræ fjernes fra skovene, mangler vi det døde ved, som forbedrer biodiversiteten.

I stedet for at brænde træet af, skal vi betragte enhver biomasse som en begrænset ressource. Træbiomasse skal enten bruges i varige produkter som bygninger og møbler eller bidrage til øget biodiversitet ved at formidle i skovene.

I varmeforsyningen skal afbrænding af biomasse erstattes af en kombination af store varmepumper, overskudsvarme fra industri, store varelagre samt geotermi. Afbrænding (af biogas eller affald) skal højst benyttes som spidslast. Olie- og gasfyr skal erstattes af fjernvarme eller små varmepumper.

Naturgas skal afvikles og biogas bruges, der hvor el ikke rækker

Vi skal arbejde for:

- At gasforbruget senest i 2030 dækkes af grøn gas lavet på restprodukter.
- At biomasse fra gylle, spildprodukter og spildevandsanlæg skal bruges til biogas og bioraffinering.
- At metanudslip fra nettet begrænses.
- Reglerne om brug af energiafgrøder som fx majs i biogasanlæg strammes markant og energiafgrøder på sigt udfases

Udfasning af naturgas skal forceres ved at reducere gasforbruget (stop for nye gasfyr) og accelerere udbygningen af produktionen af biogas. I 2035 skal brug af naturgas også udfases i industrien og erstattes af el eller grønne gasser (biogas og pyrolysegas) Gas og biogas skal i stedet bruges i den tunge industri til entreprenør- og landbrugsmaskiner, indtil vedvarende energikilder kan tage over. Metanudslip fra gasnettet, fra lagre og fra biogasanlæg skal begrænses mest muligt.

FOTO: BIOGASANLÆG I GLANSAGER VED SØNDEÅRBORG – FRA NATURE ENERGY

Reglerne om brug af energiafgrøder som fx majs i biogasanlæg skal strammes markant og energiafgrøder skal på sigt udfases. Vi skal bruge langt mere halm samt rester fra raffinering af græs. I princippet skal der ikke være ubrugt flygtigt restaffald (dvs. restaffald der forgasser til atmosfæren hvis det efterlades), så længe der afbrændes fossilt gas. Hermed kan produktionen af biogas øges betydeligt. Der skal afsættes midler til en kraftig udbygning af biogas og pyrolyse. Restprodukter fra biogas og pyrolyse – hhv. afgasset biomasse og bio kul (biochar) skal nedmuldes og danne kulstoflager (se [Biogasanlæg, pyrolyse og synergi](#))

Gasnettet skal bevares. Senest i 2030 kan det fyldes med 100% grønne gasser, herunder biogas.

I 2030 skal mindst 80 % af gasforbruget være dækket af grøn gas. I 2030 skal fossil gas være helt udfaset og erstattes af 100 % grøn gas. Der skal afsættes midler til udbud af grøn gas også efter 2025.

Større spildevandsanlæg skal forgasse deres spildevandsslam. Der skal forskes i bedre, billigere og nye metoder til fremstilling af grøn gas, herunder pyrolyse samt metanisering af CO₂.

Power to X skal bruges hvor elektrificering ikke er muligt

Vi skal arbejde for:

- At power to X udvikles og udbygges til at erstatte fossile brændstoffer og fossile energikilder, der hvor el ikke er mulig.
- At forskning i Carbon Capture støttes, og at det sikres, at carbon capture indføres på alle større punktkilder med en vis restlevetid.
- At det indvundne kulstof reserveres til anvendelser, hvor kulstofholdige brændsler ikke kan undgå (fx fly) og at indvundne kulstof på sigt lagres eller bindes i langtidsholdbare produkter.

Man kan anvende den overskydende energi ved vindkraft (eller sol) til at producere brint (elektrolyse). Herved kan man erstatte det brint, der i dag produceres med fossilt brændsel (fx til gødningsfremstilling). Power to X til fremstilling af grøn brint til fx gødningsproduktion og ammoniak er en direkte erstatning af den eksisterende sorte brintproduktion, der i dag udleder CO₂ i mængder svarende til Storbritannien og Spanien til sammen. Det, giver god mening, og skal understøttes med henblik på at være konkurrencedygtigt (det kan kræve en EU carbon border tax).

Når det kommer til de kulstofbaserede electrofuels, hvor der tilsættes kulstof for at lave effektive brændstoffer, skal vi være obs. På, at vi ikke begynder at indvinde CO₂ for at holde gang i en power to X teknologi, der brænder kulstoffet af igen. Så har vi opfundet en dyr omvej til en fortsat CO₂ udledende mobilitet, og lavet investeringer der samtidig blokerer for en masse vedvarende energi, der kunne bruges til direkte elektrificering. Power to X skal kun udvikles til erstatning af fossil energi til anvendelser, der (endnu) ikke kan elektrificeres, fx fly, langturs-skibe, industrielle processer. Der hvor brint eller ammoniak kan bruges sikkert, er det at foretrække, da afbrænding ikke medfører CO₂ udledning. I takt med at Power to X bliver mere konkurrencedygtigt vil det tage til i omfang. Men vindkraft og bæredygtig biomasse er en begrænset ressource. På sigt skal PtX brændstoffer også være omfattet af energiafgifter og regulering.

Carbon Capture (CC) er en teknologi, som muliggør at trække CO₂ ud af luft. I første omgang kan CO₂ trækkes ud ved punktkilderne, hvor der udledes CO₂ fx fra skorstene. Der bør være et krav om CC ved industrielle processer og affaldsforbrænding, medmindre de pågældende anlæg af klimamæssige grunde bør nedlægges inden for en årrække, som ikke er lang nok til at retfærdiggøre investering i CC. CC skal ikke kunne bruges som et argument for at levetidsforlænge disse anlæg, og det skal aldrig bruges som argument for at fortsætte med at bruge fossile brændsler.

På sigt vil det med stor sandsynlighed være nødvendigt at trække CO₂ direkte ud af atmosfæren for at komme tilbage på Paris-målsætningen om maks. 1,5 gr. opvarmning. Der skal udvikles løsninger på lagringen af det indsamlede kulstof. På mellemlangt sigt kan det bruges som udgangsmateriale for Power to X, og på langt sigt kan det lagres i undergrunden – såkaldt carbon capture and storage (CCS). Dette for at sikre en absolut reduktion af CO₂ i atmosfæren.

CCU – Carbon Capture and Usage – indebærer, at CO₂'en bruges, så den laves til fx metan eller som input til Power to X fx ved fremstilling af electrofuels, herunder fx flybrændstof. Hvis brændstofferne bruges til fx lastbiler eller fly, vil de blive udledt til atmosfæren igen. Men hvis de erstatter fossile brændsler, kan de have den samme reducerende virkning som CCS. Derfor kan CCU give mening, når vi stadig bruger fossile brændsler.

Den dag vi ikke længere bruger fossile brændsler (SF sigter på 2040, mens både den danske regering og EU sigter på 2050), skal vi entydigt satse på CCS frem for CCU.

Lokale løsninger er en del af den hurtige omstilling

Vi skal arbejde for:

- Forbedrede og forenklede rammevilkår for lokale energiløsninger.
- At bruge styrken i det lokale engagement og fællesskab og synergier i energisystemerne til net udbygning under hensyntagen til samfundsøkonomi, fordelingsvirkninger, afgiftsprovener og administrerbarhed.
- At det skal være muligt at etablere solceller på kommunale og industrielle tage samt lave fælles varmepumpeinstallationer i bebyggelser.
- At nationale overordnede løsninger, som kan suppleres med lokale lukkede kredsløbsløsninger i bestemte lokalområder.

Demokratisk inddragelse af borgerne med henblik på at finde og udvikle grønne løsninger medvirker positivt til, at den grønne omstilling foregår i et hurtigere tempo. Når lokale fællesskaber og kommunale og regionale institutioner indgår direkte i produktion og optimering af vedvarende energi skaber det kreativitet, ledelse og i et vist omfang også finansiering til mere vedvarende energi. Lokalt medejerskab af vindmøller, solceller eller varmepumper ligger i forlængelse af andelstanken.

Lokal selvforsyning kan være klart gavnlig for den grønne omstilling, særligt på mindre øer og andre mere isolerede samfund. Det kan aflaste behovet for transmissionsnet, og medvirke til at skabe gode vilkår for mindre, lokale virksomheder. En lokal varmepumpe for en landsby eller en boligforening kan være det optimale kompromis mellem tilslutning til fjernvarme og individuelle små varmepumper.

Individuelle energiproduktionsløsninger (udover varmepumper) kan være svære at gøre rentable, modsat de fælles løsninger. Fælles løsninger øger muligheden for at udnytte synergien mellem brugere og opnår en vis stordriftsfordel.

Det skal være muligt at etablere solceller på kommunale og industrielle tage samt lave fælles varmepumpeinstallationer i bebyggelser. Tagene udgør en reserve af muligheder for solceller, der ikke belaster naturværdier, og kan blive konkurrencedygtig med anlæg på mark, som følge af teknologiuudvikling, specielt af bygningsintegrerede solceller. Boligforeninger og private ejere af større bygninger bør også tilskyndes.

Rammevilkårene bør gøre det enkelt at etablere energifællesskaber – og vilkårene bør være rimelige i forhold til net selskaber. Fx bør det være muligt for lokale fællesskaber at investere i solceller på store tage på fx

offentlige institutioner eller virksomheder, såsom industrier, lagerhaller eller staldbygninger. I princippet bør et fællesskab kunne betragtes som én kunde – og afregningerne afspejler de reelle omkostninger/besparelser i de offentlige netværk. Rammevilkårene skal justeres, så hensynet til lokalt engagement får større vægt i forhold til den centraliserede planlægning. Men løsningerne skal ikke være drevet af afgiftsfritagelser og andre økonomiske begunstigelser.

Lokale løsninger skal etableres under hensyntagen til samfundsøkonomi, fordelingsvirkninger, afgiftsprovener og administrerbarhed. Rammebetingelserne skal afvejes, idet sammenhængende og kollektive løsninger har økonomiske og effektiviseringsmæssige fordele.

Energieffektiviteten i bygninger og anlæg 30% bedre i 2030

Vi ikke kan nå klimamålene uden også at energieffektivisere, og det vil billiggøre den grønne omstilling og begrænse det ressourcetræk, som også vedvarende energi udløser. Så længe vi varmer op fossilt, vil energibesparelser være en af de billigste måder at nedbringe drivhusgasudledningen på.

Hvis vi skal nå i mål med Parisaftalen, er det fuldstændig afgørende, at vi også energieffektiviserer. Vi skal have et bindende mål for energieffektivitet, som sikrer, at vi rent faktisk kommer i gang og gør det nu. Faktisk viser både danske og internationale studier, at vi slet ikke kan nå målene uden også at energieffektivisere. Vi skal have et bindende mål for energieffektivitet, som sikrer, at vi øger tempoet i energieffektiviseringen.

Så længe vi varmer op ved at brænde kulstof af, vil energibesparelser være en af de billigste måder at nedbringe CO₂-udledningen.

Hvis vi ikke begrænser energiforbruget, vil det kræve væsentligt større investeringer i vedvarende energi såsom varmepumper, bæredygtig fjernvarme mm. for at kunne nå klimamålet og en større udbygning af elforsyningen.

Faktisk viser både danske og internationale studier, at vi slet ikke kan nå målene uden også at energieffektivisere. Det internationale energiagentur opererer i deres scenarier med at med at energieffektivisering leverer 37% af den samlede CO₂-reduktion i 2050¹⁶.

Vedvarende energi er på sin vis også en begrænset ressource pga. pladsforbruget til sol og vind og ressourceforbruget til at fremstille vindmøller og solceller, så energibesparelser vil blive ved med at være nødvendige.

Energi vil vedblive med at være en væsentlig omkostning for mange familier og for samfundet. Energiomkostninger vender den tunge ende nedad. Energiomkostninger rammer alle, og dem med dårligst råd til en bolig har ofte også de mindst energirigtige boliger og ender med højere energiudgifter. Energibesparelser gør det samlede energisystem både billigere og mere robust.

Problemerne er slet ikke løst ved at bygge energirigtigt fremover heller ikke med nulenergi huse. Det største problem ligger i den bestående boligmasse. I dag bruges godt 40% af energien i bygninger, og bygninger står for 36% af den samlede CO₂-udledning.

Vi har en kæmpe opgave med at energirenovere den eksisterende bygningsmasse. Energirenovering betaler sig allerede i de fleste tilfælde og endnu mere når der er indført CO₂-afgifter. Men i praksis bliver det ofte ikke gjort pga. manglende viden, manglende likviditet og en anden prioritering af hvad man bruger tid og penge på, både som privat og som virksomhed. Derfor er der brug for forbedrede støtteordninger og rådgivning – ikke mindst til energirenovering.

¹⁶ World energy outlook, IEA, 2019

Opvarmning skal være grøn

Vi skal arbejde for:

- Et stop for nye olie- og gasfyr hurtigst muligt. Gas skal ikke bruges til varme, og der skal derfor indføres forbud mod nye gasfyr (eller en meget høj afgift).
- At skrotningsordninger bruges til at fremskynde udfasning af eksisterende olie, gas og træpillefyr.
- At udbygning med fjernvarme og varmepumper accelereres, og varmeplanlægningen strammes op så folk ved, hvad der kommer.
- At overskudsvarme skal bruges maksimalt.

Omstillingen væk fra olie og naturgas skal speedes op. Hurtigst muligt skal nye olie- og naturgasfyr forbydes, eller belægges med høje afgifter.

Overgangen skal ske med færrest mulige omkostninger for samfundet og den enkelte.

Tilskudsordninger klimavenlige alternativer skal forstærkes, så omstillingen accelereres. Skrotningsordninger skal fremskynde udskiftningen til fjernvarme eller varmepumper. Samtidig skal der sikres gratis rådgivning i kommunalt regi, og hjælp til at finansiere omstilling for dem, der har behov, fx huse med lav værdi i landdistrikter.

Fjernvarmesystemets rolle i at øge energieffektiviteten anerkendes og styrkes. Fjernvarmesystemerne skal hurtigst muligt omstilles fra ikke bæredygtige brændsler. Affaldsforbrænding og afbrænding af biomasse skal udfases på sigt (jf. kapitlet om energiforsyning) og kun tjene som spidslastanlæg i det omfang det måtte være nødvendigt. Anlæg skal omstilles i takt med at de er udtjent eller står over for omfattende reovering. Det skal erstattes af overskudsvarme, store varmepumper og geotermi, understøttet af store varmelagre. Samtidigt skal fremløbstemperaturerne sænkes, så de nye varmekilder kan bruges bedre og varmetab begrænses.

FOTO: VARMEPUMPE

Vilkårene for brug af overskudsvarme skal forbedres. Men der skal være tilsyn med, at der er tale om uundgåeligt spild og ikke udskydelse af energibesparelser.

Varmeplanlægningen skal strammes op. I kølvandet på liberaliseringen i energi-forliget i 2018 er det blevet sværere at planlægge – både for forsyningselskaberne og for forbrugerne. Der skal udarbejdes klare og bindende varmeplaner, der gør det muligt for forbrugerne – private, ejendomme, institutioner og virksomheder - at beslutte det mest effektive.

Muligheden for at etablere lokale fællesskaber der hvor der ikke er fjernvarme. Fælles varmepumper eller andre varmekilder i mindre lokale anlæg skal fremmes. Når der bygges nye rækkehusklynger og lignende bør de udstyres med en fælles varmepumpe

Klimapåvirkning fra byggeri skal ned

Vi skal arbejde for:

- At fremme en bedre brug af boligmassen gennem renovering og flere, men mindre boliger.
- At udbudsmaterialer og regulering sikrer klimaneutrale byggepladser og skærpede krav til materialevalg, langt mere brug af CO₂-lagrende byggematerialer, herunder træ, samt sporbarhed af materialer.
- At der følges op på, at bæredygtighedskrav opfyldes og den projekterede effektivitet nås.
- Obligatorisk bæredygtighedscertificering af større nybyggeri så hurtigt som muligt.

Vi skal som samfund indstille os på at bruge eksisterende byggeri bedre, frem for at bygge mere og nyt. At bruge eksisterende byggeri og allerede udvundne byggematerialer sparer ressourcer og er ofte med til at bevare kulturen og miljøet i byer, forstæder og landsbyer. Vi skal gøre op med ”riv ned og byg større” kulturen. Vi skal først og fremmest fremme bevarende renoveringer.

Forskningen viser, at 70% af bygningers klimapåvirkning kommer fra materialevalg, dvs. fra fremstilling af byggematerialer, mens kun de 30% kommer fra drift gennem hele bygningens levetid¹⁷. Samtidig forventes det, at vi de næste 40 år skal bygge lige så meget bynær bebyggelse, som vi har gjort de sidste 4000 år.

Når vi bygger nyt, skal vi satse på mindre, men attraktive boliger. Det stadig større - og dyrere – byggeri risikerer at flå land og by fra hinanden, samtidig med et alt for stort forbrug af råvarer. Vi skal have betaleligt, socialt boligbyggeri – også i nybyggeri. Hellere 80 m² bæredygtige kvalitetslejligheder end 120 m² luksus.

I forbindelse med udbud og med lokalplaner bør mere specifikke klimakrav skrives ind, herunder til byggematerialer. Ved politisk aftale i marts 2021 blev besluttet, at den frivillige bæredygtighedsklasse skal afløses af en obligatorisk certificering, der bygger på livscyklusvurderinger (LCA) – fra 2023 for større byggerier og fra 2025 for mindre. Vi skal arbejde for, at 2025-fristen kan fremrykkes. Indtil disse frister skal det sikres, at en kommune, region eller statsinstitution kan henvise til kravene i den frivillige bæredygtighedsklasse i et udbud af nyt byggeri.

For at sikre at det realiseres, skal kommunerne kontrollere, at kravene i udbud – og senere i bæredygtighedscertificeringen - opfyldes. Der skal ske opfølgning 1-2 år efter ibrugtagning (som i Sverige), også ved renoveringer.

Vi kan spare energi og CO₂-udledninger ved at sikre lang holdbarhed og stor robusthed i byggeriet. Netop fordi CO₂ fra byggematerialer betyder så meget, er det vigtigt, hvis en bygning kan stå fx 100 år frem for 50 inden nedrivning.

Vi skal fremme dekomponerbare bygningskonstruktioner (bygninger som kan adskilles uden destruktion) og udviklingsprojekter er allerede igangsat. Vi skal sikre, at byggematerialer er genbrugs- og genanvendelsesegnede.

Vi skal så vidt muligt bruge biologiske byggematerialer, herunder fremme brugen af træ i nybyggeri, når det giver miljømæssigt mening og sikrer kulstoflagring i mange år ift. andre byggematerialer. Det gælder til bærende konstruktioner, i isoleringsmaterialer m.v. Vi skal bl.a. kræve anvendelse af træ i statsligt og kommunalt byggeri, i det omfang det er muligt.

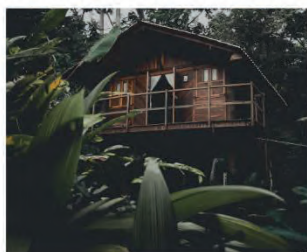
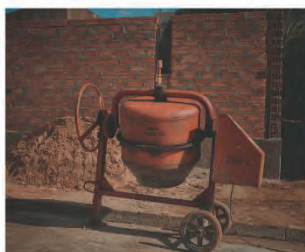
Brugen af træ i nybyggeri skal ske på en måde, hvor det ikke er i konflikt med bevarelse af naturen og sikring af biodiversiteten. Ligesom at brugen af træ skal ses som et supplement til en cirkulær byggesektor, der har fokus på renovering, genbrug og genanvendelse. Bevarelse af eksisterende bygninger og recirkulering af

---

17 Fra ”LCA-byg” m.fl. rapporter, fra SBI/AAU

allerede udvundne byggematerialer skal have forrang. Vi støtter principperne og helhedstankegangen bag DNGB-certificeret byggeri.

Vi skal også stille skærpede krav til de gængse byggematerialer. For eksempel vil Aalborg Portlands nye cement føre til ca. 25% mindre CO₂-udledning. Det vil næppe blive brugt, hvis ikke der er krav.

Brug af beton skal minimeres mest muligt – både fordi cementproduktion er meget CO₂-tung, fordi betonproduktion kræver sand og grus som er en naturressource med begrænsning og som ødelægger naturarealer, og fordi betonkonstruktioner hæmmer ombygninger/nedbrydning uden destruktion

Vi støtter genbrug og genanvendelse af byggematerialer. Derfor skal vi undgå at indbygge problematiske kemikalier i nye eller renoverede bygninger. Vi skal indføre mærkning og materialepas. Samtidig skal der tages højde for, at Danmark skal kunne leve op til kravene i EU's Cirkulær økonomi-pakke.

Byplankrav til bygningernes materialevalg, og til bevarelse af bygningsudtryk, skal respekteres, men også tilpasses så de ikke er en unødvendig bremse på energirenovering (og installation af solceller).

Selve byggeprocessen skal også underlægges CO₂-udledningskrav som fx brug af elektricitet eller til nøds anden generations biobrændsel til udstyret. Der skal også i byggeprocessen ske en indsats for reduktion af behovet for udtørring af byggeri og sikring af at elektricitet og fjernvarme er til stede på byggepladser fra start så man undgår brug af fossilt brændstof.

Energiomkostninger skal ned ved renovering og effektivisering

Vi skal arbejde for:

- At energirenovering understøttes ved rådgivning og kreditgarantier/ESCO-ordninger o. Lign.
- At krav om energirenovering ved salg/udlejning eller større ombygninger overvejes baseret på studering af erfaringer fra England og Holland.
- At kravene til energirenovering af offentlige bygninger skærpes
- At energirenovering fritages fra det kommunale og regionale anlægslofter.

Vi har en stor opgave med at energirenovere den eksisterende bygningsmasse. Det er en af de mest rentable måder at investere på med stor klimaeffekt. Vi skal sikre, at investeringsmidlerne til renovering af boliger, virksomheder og offentlige bygninger er til stede på gode vilkår og ikke begrænses af budgetlove, lånelofter osv. Hvis det private finansieringsmarked og ESCO-ordninger (hvor en privat virksomhed finansierer energispareforanstaltninger mod at høste den økonomiske gevinst) kan klare det, er det fint, men historikken skræmmer. Vi er indstillet på at stille stats- eller kommunale garantier, gratis rådgivning mm. til rådighed for at accelerere energieffektiviseringen.

Energirenoveringer skal udføres på den for enhver bygning mest optimale måde således at historisk værdifulde bygninger energirenoveres med respekt for den arkitektoniske kvalitet, og med fokus på opnåelse af det bedste indeklima og dagslysforhold.

En generel CO₂-afgift vil fremme energieffektiviseringer og de sociale kompensationer skal sikre, at det sker socialt forsvarligt, se. Men grønne afgifter er ikke nok. Der er også brug for støtteordninger og gunstige lånevilkår særligt til de store, langsigtede energirenovering – fx gennem en energisparefond med billige lån til energirenovering, varmepumper mv. Specielt bygninger i udkantssområder med lave vurderinger kan have problemer med kreditter til energirenovering. Her skal statslige eller kommunale garantier være mulige.

Energiforbedringer ved ejerskifte og ved renoveringer skal fremmes. Der kan være tale om direkte krav i visse tilfælde, eller om energimærknings- og oplysningspligt, kombineret med støtteordninger. Det skal ske med et langt varsel, så boligejere kan indrette sig i forbindelse med den vedligeholdelse, der skal ske alligevel (udskiftning af tage, vinduer, varmeløsninger mm.) så den kortsigtede virkning på ejendomsværdier mm. begrænses. Krav til energirenovering af eksisterende boliger er på vej i andre EU-lande. Vi skal lade os inspirere og finde de mest effektive virkemidler, der er bedst for lejere og ejere.

Kommuner og regioner skal sænke energiforbruget i deres bygninger til et minimum samt anvende vedvarende energi. Men det kræver, at staten ikke lægger hindringer i vejen. Fx skal energirenovering permanent undtages fra anlægsloftet (som det skete midlertidigt i 2020). Kravet om, at kommunale institutioner skal lave et selvstændigt produktionsselskab, hvis de vil installere solceller eller andre former for energifællesskaber, blev i 2020 indskrænket, så der kun skal laves ét selskab pr. kommune og ikke pr. institution med solceller. Det skal løbende evalueres, om dette løser problemet – ellers må kravet helt fjernes.

Regelmæssig energimærkning af private bygninger på over 1000 m² blev fjernet som krav i 2018 – den såkaldte Mærsk regel – det bør genindføres.

Grøn og forureningsfri persontransport

Transport er en del af vores liv. Vi skal på arbejde, i skole, på ferie og være sociale. Vi skal arbejde for at dække alles mobilitetsbehov bedre og mere bæredygtigt, end vi gør i dag.

Alt for meget transport er i dag en belastning for miljø, klima og sundhed. For mange transporterer sig i biler, der udleder drivhusgasser, forurener og skaber spildtid i køer og manglende motion. Kollektiv transport er ikke effektiv nok, og udleder alt for mange klimagasser og usunde partikler.

Det er derfor vigtigt, at vi i et moderne bæredygtigt samfund sørger for at give muligheder for og incitamenter til, at vi kan og vil transportere os, uden at det belaster miljøet, klimaet og vores sundhed unødigt. Vi vil sikre den nødvendige infrastruktur, så de mest klima- og miljøvenlige transportformer også bliver de mest nærliggende. Der skal være adgang til grøn transport for alle – uanset hvor i landet man bor, om man skal have cykel eller barnevogn med, eller man har et handicap, der nødvendiggør særlige foranstaltninger.

Mangeårig satsning på vej- og lufttransport skal afløses af samfundsinvesteringer i bæredygtige transportformer, attraktive togforbindelser skal enkelt og fleksibelt kunne indgå i hurtige totalrejser i Europa.

Cykling er den billigste og sundeste transportform. Cykler, herunder elcykler, skal understøttes.

Den kollektive trafik skal udbygges, både hvad angår frekvens, transporttid og komfort.

Fleksibilitet imellem forskellige transportformer skal styrkes og skiftemuligheder, køreplaner og takster skal være lettilgængelige.

Gode internetforbindelser skal sikres i hele landet så kontakt, møder og fjernarbejde kan foregå gnidningsløst og mindske behovet for tidsrøvende transport.

FOTOKILDE: PETER LETH PÅ FLICKR

FOTOKILDE: MARTIN WURM PÅ FÆLICKR

Det nemmeste valg skal være cyklen

Vi skal arbejde for:

- SF** At cykelandelen af transportarbejdet skal stige med 50% inden 2030.
- SF** En bedre cykelinfrastruktur og elcykler.
- SF** At der etableres 2275 km cykelstier de næste 10 år¹⁸.
- SF** At vedligeholdelse, skoleveje, adgang til bykerner og stationer samt supercykelstier sikres.

Cykler er gode for cyklisten og det bedste for samfundet. De fylder ikke ret meget i landskabet, er en fleksibel transportform, og store børn kan transportere sig selv, hvilket giver både dem og forældrene en større frihed. Cyklisme fremmer lokalmiljøer, hvor de små specialbutikker kan overleve, forureningen er mindre, og færre kommer alvorligt til skade.

Cykelstier er langt billigere end veje og samtidig sparer samfundet en masse sundhedsudgifter på cyklister, fordi de får mere motion og frisk luft. Samtidig er en cykel den billigste transportform for den enkelte, så både samfund og den enkelte sparer penge på investeringer i cykelinfrastruktur. Investeringer i cykelinfrastruktur har en fremragende samfundsøkonomiske rentabilitet – oftest langt bedre end vejinvesteringer.

Men cykler giver dårlig vejrbeskyttelse, er ofte langsommere end andre transportmidler, og man kan ikke arbejde og læse, mens man cykler.

Derfor er det nødvendigt at skabe andre fordele. Der skal etableres en sammenhængende og velholdt cykelinfrastruktur. Grøn bølge og cykelbroer er nogle af de elementer, der sikrer fremkommeligheden og giver cyklisten mulighed for at holde sit flow. Ligeledes skal det gøres lettere og billigere eller gratis at medtage cykler i offentlig transport, og det skal være sikrere at parkere ved stationer og busstoppesteder. Elcykler skal også fremmes som for at gøre cykling som transportform tilgængelig for flere. På den måde bliver kombination af forskellige transportmidler nemmere.

Staten finansierer statsvejenes cykelstier, men bør også støtte og finansiere regionale cykelstier (supercykelstier) med investeringer af en helt anden størrelsesorden end vi har set historisk.

Vi arbejder også for, at der både på kommunalt og regionalt niveau investeres i bedre vilkår for cyklister. Det er dog nødvendigt, at staten hjælper til fx gennem cykelpuljen, til medfinansiering af kommunale cykelstier.

Der skal flere midler til skoleveje, vedligeholdelse og cykelparkering, da det kan øge andelen af lokal cykling og gøre hverdagen bedre og sikrere for børn og voksne. Det gælder både i byernes tætte trafik, og langs landeveje hvor bilerne kører tæt på cyklerne med høj fart. De bør prioriteres højere i de kommunale anlægsbudgetter.

Der kan også udvikles bedre muligheder for cykelferier i form af ruter, og cykelstier, med oplysning, infrastruktur mm. Der er gode eksempler fx Kattegatleden i Sverige, eller langs Donau i Østrig.

FIGUR 5 SUPERCYKELSTISELKRETARTIATET

Supercykelstisamarbejdet er et stærkt samarbejde mellem 23 kommuner og Region Hovedstaden. Samarbejdet har på få år virkeliggjort visionen om et veludbygget net af supercykelstier, som bidrager til at begrænse trængslen og øger den bæredygtige transport.

¹⁸ Dansk cyklistforbund foreslår 2275 km anlagt de næste 10 år: <https://www.cyklistforbundet.dk/aktuelt/lige-nu/2275km/>

FOTO: ÅRHUS ER EN CYKELBY SOM ARBEJDER FOR BEDRE FORHOLD FOR CYKLER SAMT AT ØGE CYKLISMEN

Idélister for mere og bedre cyklisme:

- ✓ Cykelstier langs alle befærdede veje i byerne – særligt gennemfartsveje – og at disse så vidt muligt er afgrænset fra bilerne med en kantsten eller rabat.
- ✓ Cykelstier langs alle hovedlandeveje, og at disse er afgrænset fra bilerne med en rabat.
- ✓ De steder, hvor der ikke er cykelstier, skal bilernes hastighed begrænses til hhv. 60 og 30 km/t (dette skal kommunerne – og ikke politiet have lov til at beslutte)
- ✓ Der bygges Supercykelstier langs alle større indfaldsveje og på tværs af indfaldsvejene – med broer og tunneller, så cyklerne ikke bremses af biler eller anden tværgående trafik.
- ✓ Staten skal finansiere udbygning af hovedcykelnettet – så vidt muligt separeret fra bilerne.
- ✓ Cykelprioriterede sivegader får max 30 km/t for biler.
- ✓ Cykelfremkommelighed prioriteres over biler, de steder hvor de deler infrastrukturen.
- ✓ Elcykler fremmes, så det bliver lettere for flere at cykle over længere afstande, fx ved gratis elcykelladere ved stationer, arbejdspladser mm. og standardisering af lade stik.
- ✓ Ordentlig og tyverisikker cykelparkering ved alle større stationer, busholdepladser og uddannelsesinstitutioner.
- ✓ Der etableres grønne first-/last-mile løsninger ved større stationer og busterminaler, fx cykeludlejning eller stationscykler, så man ikke behøver medbringe sin egen.
- ✓ Der indføres cykelvenlige skoleveje og 'skole-cykelbusser' efter fransk/hollandsk forbillede.
- ✓ Ingen afsætning for biler ved skolerne
- ✓ Cyklen nemt og billigt eller gratis kan tages med i offentlig transport fx ved krav om flere pladser ved nyindkøb.
- ✓ Kørselsgodtgørelse og andre incitamenter ved firmakørsel på egen cykel sættes til samme niveau, som for kørsel i egen bil.

Den offentlige transports andel skal øges væsentligt

Vi skal arbejde for:

- At den offentlige transport skal være 100% klimaneutral senest i 2030.
- At den kollektive andel øges væsentligt gennem hyppigere, hurtigere og mere komfortable tog og busser, med enkle takst- og bookingsystemer for totalrejser.
- Bedre skiftemuligheder og integration med cykler fx bedre mulighed for medtagning og sikker cykelparkering.
- At der skal være bedre forhold for handicappede.

Den offentlige transport skal styrkes, så den kan konkurrere med bilerne og er et reelt tilbud til dem, der ikke har bil. Vi skal etablere et velfungerende og hurtigt toget med hyppige afgange – med tog der er komfortable og giver mulighed for at bruge tiden til at slappe af, mødes, arbejde eller underholde sig.

Togfondens planer skal realiseres og det forbedrede toget bruges til at skabe øget pålidelighed, hyppighed og hastighed. Togenes komfort udvikles i takt med teknologi og passagerbehov så det reelt er mere attraktivt at opholde sig i et tog end i en bil.

Vi ønsker et velintegreret og fintmasket bus-net, der dækker de områder, hvor der er en rimelig befolkningstæthed eller større landsbyer og byer. Der skal være garanti for den kollektive transportbetjening, så man trygt kan bosætte sig i et område uden at skulle frygte, at busserne spares væk, og man er nødt til at anskaffe en bil.

I byerne skal busserne prioriteres højere end bilerne. Fx ved signalprioritering og separate busbaner. Alle busudbud skal være el-baserede eller evt. andre emissionsfrie og CO₂-neutrale drivmidler, hvor el-drift ikke er realistisk.

Busserne skal suppleres med flextrafik-ordninger, der dækker transportbehovet for dem, der ikke har bil – også ude på landet – til priser, der er til at betale og med gåafstande og frekvenser, der ikke udelukker yderdistrikterne fra at benytte offentlig transport.

Bussernes og lokalbanernes økonomi skal være mindre afhængig af den kommunale og regionale økonomi, så bus- og nærbanedrift ikke skal ske på bekostning af sundheds- og andre udgifter, og så rammerne tillader udvikling.

Endelig skal organiseringen af den kollektive transport have et serviceeftersyn, så vi sikrer os, at den understøtter etablering/valg af de rigtige transportformer i forhold til det politiske mål om brug, samarbejde om løsninger og sammenhængen i køreplaner, billetter, takster og information. Usikkerhed om sammenhæng i køreplanerne, om man når toget, hvis bussen er forsinket, og om man får den fornødne information til at være tryk på rejsen, får mange til at fravælge kollektiv transport.

Vi skal erkende, at offentlig transport er en samfundsopgave – og kritisk infrastruktur. Privat konkurrence og udbud kan være fint – men det må ikke undergrave sammenhængen og stordriftsfordele. Det gælder især køreplaner, rutelægning, takstsystemer og forpligtelse til togdrift på hele skinnenettet.

Der henvises til SF's transportudspil fra 2019: <https://sf.dk/wp-content/uploads/2019/03/sf-transportudspil-for-2020erne.pdf>

Flytrafikken skal reduceres, og fly skal være fossilfri

Vi skal arbejde for:

- SF** At der indføres passagerafgifter, og en højere CO₂-kvotepris på flytransport. Ligeledes skal flyvning skal være moms- og afgiftsbelagt som al anden transport.
- SF** At Danmark igennem EU arbejder for udvikling af emissionsfri flytyper igennem EU, og at der i en overgangsperiode stilles krav om iblanding af 2. generations biobrændstof eller elektrofuels til fly.
- SF** Indenrigsflyvning skal reduceres mest muligt, fx ved implementering af timemodellen.
- SF** Bedre togforbindelser og bookingsystemer, hurtig- og nattog i hele Europa.

Flyvning og udlandsrejser udgør en stor klimabelastning. Imellem 1/3 og 1/4 af persontrafikkens CO₂ emissioner skyldes flytrafik. Det er især de lange rejser, der har en meget stor klimabelastning. 1/4 af alle flyrejser gik ud af Europa i 2010 og repræsenterede over halvdelen af flytrafikkens CO₂ udslip, men også fordi, de påvirker klimaet mere end 2½ gang så meget som selve CO₂ emissionen på grund af flystriber.

Flyvning vil være klimabelastende i mange år fremover, og Danmarks muligheder for at stille krav er beskedne. Kun gennem EU vil der kunne ske væsentlige forbedringer. På kort sigt er bedste alternativ iblanding af biobaserede brændstoffer. Men produktionskapaciteten vil være begrænset, når de samtidig skal være bæredygtige 2. generations, dvs. ikke være baseret på afgrøder, som ellers kunne bruges til fødevarer. Inden 2030 vil krav om iblanding af elektrofuels blive aktuel, selvom disse vil være fire gange så dyre som de nuværende. Efter 2035 vil brintfly antagelig komme på markedet.¹⁹ Ruteflyvning på el vil derimod selv på lang sigt være en niche til meget korte afstande. Specielt hvad angår indenrigsflyvning er et af de vigtigste værktøjer at få gennemført timemodellen for tog som et alternativ.

Da der i EU på nuværende tidspunkt er en obligatorisk afgiftsfritagelse for flybrændstof, er Danmarks handlemuligheder begrænsede til: 1) at lægge passagerafgifter på rejser fra Danmark, 2) at lægge brændstofafgifter og moms på indenrigsruter og 3) at indgå bilaterale aftaler om brændstofafgifter.

Danmark, Cypern, Irland og Malta er de eneste lande i EU, der ikke har nogen former for afgifter på flyrejser (EU-Kommissionen, 2019). Sverige, Norge og Tyskland har både passagerafgifter på flyrejser, og moms hvis de flyver indenfor landets grænser. Konkret skal vi derfor arbejde for, at Danmark ikke længere skal være fly-ly-land. Vi skal ligesom vores nabolande pålægge flybranchen afgifter og arbejde for at flyvning ligesom alle andre transportformer være momsbelagt. Prisen på flyvning skal afspejle klimabelastningen gennem afgifter, krav og kvoter, og den indirekte rabat i form af moms-fritagelse bør ophæves.

Danmark skal derudover arbejde for at ændre afgiftsfritagelsen på EU-niveau, så luftfartsbranchen kan pålægges et rimeligt niveau af afgifter og moms på både flybrændstof og flybilletter som følge af dens store belastning af vores klima.

Behovet for flyrejser kan reduceres gennem forøget brug af internetbaserede møder i stedet for forretningsrejser. Et holdningskifte, der ændrer ferierejsemønstret med flere nære ferierejser skal støttes gennem en turismeindsats for fx cykel- og vandreturisme, deling af sommerhuse, udlejning af sejl- og motorbåde osv.

Men selv om vi rejser mindre, vil der stadig være behov for at rejse ud. Udover tiltag, der kan bremse væksten i rejsebehovet, skal alternativerne til fly forbedres. International togtransport skal op igen i markedets andel med hyppige og hurtige forbindelser til vores nabolande. Det skal være muligt at komme til fx Stockholm, Berlin eller Køln på 3-5 timer, og til Bruxelles, Paris eller München på en kort dag eller en nat.

---

¹⁹ <https://www.biopress.dk/PDF/airbus-vil-have-brintfly-pa-vingerne-i-2035>

Dansk eller EU-forbud mod fossile biler hurtigst muligt

Vi skal arbejde for:

- Et forbud mod ny-salg af fossile personbiler hurtigst muligt, og af alle fossilbiler senest fra 2030.
- At begunstigelsen af hybridbiler udfases.
- At det offentlige skal sikre etableringen af et omfattende, fuldt dækkende lade net ved bolig, arbejde og på farten.
- At personbilisme elektrificeres hurtigst muligt og at den relativt høje engangsudgift lettes gennem statsstøttede kreditter/afdragsordninger for lavindkomstgrupper.

Fossilbilerne står for en meget stor del af persontrafikkens miljøpåvirkninger også selv om flere begynder at bruge miljøvenlige transportformer. Derfor går Vi ind for at personbilisme elektrificeres hurtigst muligt for at løse klima- og forureningsproblemerne. Andre grønne drivmidler kan tænkes på sigt, men vi anser det for vigtigt, at der fokuseres på den kendte og mest kosteffektive teknologi for at få omstillingen til at ske så hurtigt og så omfattende som muligt.

Vi skal tage et stort skridt mod 100% elektrificering inden 2035 - og stop for salg af nye fossilbiler hurtigst muligt. Vi foretrækker, at det bliver i hele EU, men som minimum skal mulighederne for et nationalt forbud eller en høj beskatning udforskes og bruges som virkemiddel.

Konkret vil vi arbejde for en økonomisk favorisering af elbiler i starten for at sætte gang i konverteringen og sikre, at alle har mulighed for at komme på. Den relativt høje engangsudgift skal lettes gennem statsstøttede kreditter/afdragsordninger for lavindkomstgrupper. Men det skal på sigt ikke være billigere at køre i elbil end i fossilbil. Der skal ligeledes forskes i og udvikles muligheder for ombygning af fossilbiler til el drift.

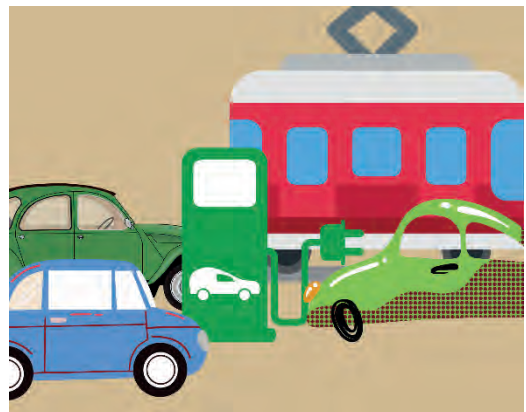
At skrotte nyere fossilbiler, der kan holde i mange år endnu, er imidlertid også miljømæssigt usmart. Det har jo kostet ressourcer at producere dem. Derfor skal der udvikles muligheder for sikkerhedsmæssig forsvarlig ombygning af disse biler til el drift.

I de kommende 10 år skal der være fortsat privilegeret adgang til P-pladser for elbiler. Vi skal også sikre en hurtig udbygning af ladestandardnettet, så der er ladestander, hvor der er brug for dem, ved etageejendomme og arbejdspladser og på farten – også i tyndt befolkede dele af landet. Om nødvendigt skal der skubbes på gennem kommunale eller regionale investeringer/garantier i den faste infrastruktur. Kommunale og regionale investeringer til dette skal fritages fra anlægsloftet. Der skal være flere ladestander end der er brug for, så man ikke oplever at skulle vente længe på at lade.

Der skal stilles krav til gennemsigtighed og sammenhæng i betalingsformer.

Selskaberne skal tillade hinandens kunder at lade på deres anlæg til samme priser (som benzin i dag).

Alle offentlige nye (køb/leasing) af køretøjer skal være elektriske fra 1. januar 2023 og den offentlige bilpark skal være 100% elektriske senest i 2030.

Vi skal reducere trængslen

Vi skal arbejde for:

- At den samlede bilisme ikke stiger gennem
- Gennem planlægning og vilkår støtte: korte afstande mellem bolig, arbejdspladser og indkøbsmuligheder, hjemmearbejde, og gode alternativer i form af cyklisme og kollektiv transport.
- Differentieret roadpricing for at målrette kørslen, der hvor behovet er størst og trængslen mindst.
- Gode forhold for dele- og udlejningsbiler, der muliggør blandet transport.

Elbiler er ikke løsningen på alle problemer, særligt ikke i byerne og ved transport mellem byer. Der er stadig miljø- og sundhedsproblemer knyttet til bilismen: Ulykker, støj, forurening fra batterier og dæk, fremstilling og skrotning, og udledninger ved vejbyggeri.

Læg dertil trængsel og medfølgende spildtid, det areal som biler optager (parkeringspladser og -huse, veje mm), påvirkningen af byernes æstetik og miljø, opholdsværdi, natur og landskabskvaliteter.

Væksten i bilkørsel skal stoppes. Vejnettet skal selvfølgelig holdes ved lige og det kan være nødvendigt med tilpasninger og fjerne de værste kilder til forsinkelser og ulykker.

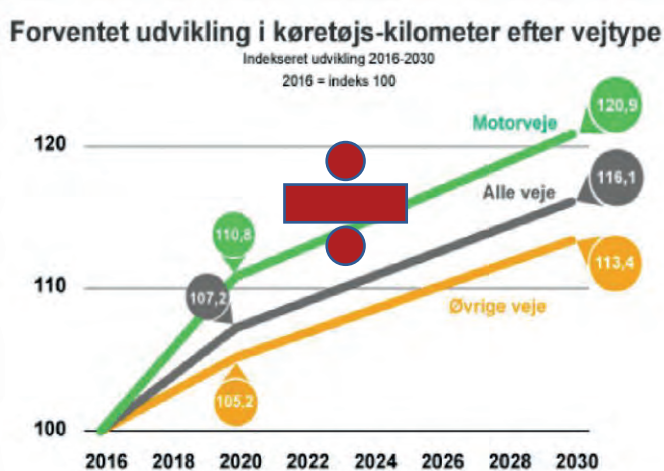
Mulighederne for hjemmearbejde skal være gode med velfungerende bredbåndsnet i hele landet. De små lokale butikker kan styrkes gennem begrænsninger på store centre udenfor byerne, ligesom nethandel også kan være et gode, hvis ordentlige arbejdsforhold, flergangsemballager og transport sikres.

Når veje skal renoveres eller ved nybyggeri, skal disse indrettes efter bæredygtige principper. Prioriteret plads og adgang for cyklister, fodgængere og kollektiv transport, bilerne skal komme sidst, så det bliver den mindst oplagte transportform. Der skal indføres lavere hastighedsgrænser både i byer og på motorveje – lavere på de bynære - for at mindske støj, forurening og ulykker, og der skal laves grønne barrikader mellem de gående og bilister, og plads til ophold og leg skal prioriteres frem for parkering. Beboere skal have adgang til parkering i underjordiske parkeringsanlæg.

Dele- og lejebilsordninger skal fremmes, så der er nem adgang til en bil, når man har brug for det –eventuelt en større, end den man har – uden at alle skal investere i deres egen.

Staten skal finansiere og markedsføre ”parkér og rejs” anlæg ved indfaldsveje til de 4 store byer, hvor vejene ligger tæt ved togstationer, eller tilsvarende hubs med højklasset betjening, så overflytning fra bil til kollektiv transport understøttes.

Bilerne skal fortsat betale for de omkostninger, de skaber for samfundet. Samlet set skal beskatning af bilkørsel ikke falde, selvom vi indfører el-biler. Et væsentligt middel er kørselsafgift (roadpricing), der gør det dyrere at køre, hvor bilerne belaster mest, og hvor alternativerne findes.

Industrien og den tunge transport skal være fossilfri i 2040

Der er brugt mange fossile brændsler i tung industri, maskiner og tunge køretøjer i dag. Fx er Danmarks største energi-forbruger, Aalborg Portland cementfabrik, i høj grad kulfyret. Tunge køretøjer (lastbiler og busser), landbrugs- og entreprenørmaskiner er langt overvejende dieseldrevne. Dog er en del busser, mindre vare- og lastbiler, gaffeltrucks m.v. de senere år omstillet til især el og i mindre grad biogas. Men der er brug for langt mere handling på dette felt nu.

Alt, hvad der kan elektrificeres inden for rimelige omkostninger, skal elektrificeres. Og man skal huske, at selv om elektrificering oftest koster ekstra i anlægs- eller anskaffelsesfasen, så sparer man i driftsfasen, idet el er billigere end fossile brændsler. Desuden sparer man ikke alene CO₂ (forudsat at man bruger grøn strøm) man eliminerer også luftforureningen fra både maskiner og tunge køretøjer. Og støjen reduceres, især fra maskiner og ved bykørsel (når køretøjer kører over ca. 50 km i timen, dominerer dækstøjen over motorstøjen).

FOTO: ELEKTRISK LASTBIL. FOTOKILDE SIEMENS

Der hvor man ikke kan elektrificere må vi forlade os på såkaldt CO₂-neutrale brændstoffer. I erkendelse af at fuldt bæredygtig biomasse til biogas, metanol, elektrofuels mm. vil være en begrænset ressource eller afhængig af meget dyr indvinding af CO₂ fra atmosfæren – skal man tilskynde til ikke carbon-afhængige brændsler – fx brint eller ammoniak – der

hvor det økonomisk og sikkerhedsmæssigt er forsvarligt.

Her i begyndelsen af 2020'erne står vi i en teknologisk brydningstid, hvor vi er ved at have løst udfordringen med el til mindre køretøjer (personbiler, varevogne, busser og mindre lastbiler) og har en klar vej frem, men ikke ved hvilke teknologier der er praktisk, ressourcemæssigt og økonomisk for de tungeste køretøjer.

Den tunge transport er i vidt omfang grænseoverskridende – og en stor del af udviklingen og af politikken skal derfor ske i internationale organisationer – fra brancheorganisationer til FN. EU spiller en helt central rolle her – med en politik for et sammenhængende transportnet og ansvaret for at koordinere og regulere det – men der mangler endnu meget ift. implementering, særligt i forhold til jernbanenettet i Europa - og med de politiske og kommercielle muskler til at presse på for en global regulering af særlig skibsfarten.

Vi vil lave rammevilkår som hjælper industrien til at udvikle nye metoder og skalere de mest lovende teknologier op. Det indebærer både lovgivningsmæssig og finansiel støtte til. Vi er principielt teknologineutrale, men vi går ikke ind for at vente på markedet med hænderne i skødet.

Fossilfri industri, så vidt muligt ved elektrificering og energieffektivisering.

Vi skal arbejde for:

- SF** At alt hvad, der kan elektrificeres inden for de næste 10 år, skal elektrificeres.
- SF** At Staten skal tilskynde til udvikling af elektriske løsninger. Dér, hvor en drivhusgasafgift ikke skubber hurtigt nok, skal regulering og partnerskaber bane vejen.
- SF** Brugen af biogas og carbon-baserede Power to X brændsler skal begrænses til der hvor der ikke er carbon-fri løsninger.
- SF** At industrien inddrages i projekter, der bruger overskudsvarmen fra energitugning produktion.

Der er et stort potentiale i industrien, for såvel vedvarende energi som energieffektivisering (EE). Det er en udbredt myte, at EE altid sker automatisk, fordi industrien af sig selv optimerer og reducerer alle unødvendige omkostninger. Dels er virksomhederne ikke altid bevidst om mulighederne, dels gennemfører de ofte kun investeringer med meget kort tilbagebetalingstid – og/eller prioriterer investeringer, der er nødvendig for at fastholde og udvide markedsandele. Der er derfor brug for både øget viden, opstilling af krav, regulering og økonomiske incitamenter til også at gennemføre mere langsigtede investeringer i industrien.

Mange industrier producerer store mængder overskudsvarme, som hidtil er gået til spilde. Der er lavet flere politiske aftaler til at fremme brugen. Senest har man i juni 2020 besluttet at sænke elvarmeafgiften samt fjerne afgiften på overskudsvarme, såfremt producenten certificeres ift. EE, dvs. at man ikke producerer unødigt meget overskudsvarme blot for at sælge den.

Der er barrierer for elektrificering særligt inden for tung industri, hvor der er meget lidt erfaring med elektrificering, også i udlandet. I dag peger flere tunge industrier i stedet på biogas som den aktuelle løsning.

Nogle industrielle processer kræver høje temperaturer, eller har med dagens teknologi kemisk- og procestekniks behov for brændsler og kan derfor ikke elektrificeres. Brugen af biogas og andre karbon baserede brændsler skal begrænses mest muligt, da bæredygtig biomasse er en begrænset ressource, også med PtX og da det stadig medfører udledning af CO₂ om end det kan betegnes som biogent (se kapitel om energiforsyning og kapitlet om bioøkonomi).

Der skal derfor ofte udvikles nye teknologier eller metoder. Staten skal være indstillet på at indgå udviklingspartnerskaber og/eller afdække risici ved at investere på basis af uprøvede teknologier parret med krav om afvikling af de fossile løsninger.

3 store udledere af CO₂:

Sukkerfabrikkerne

Sukkerfabrikkerne på Lolland og Falster skal væk fra kul og olie nu. Det ville være teknisk muligt at elektrificere dem, men ejerne var ikke villige til at løbe risikoen ved at være first-mover, og der var ikke politisk flertal for, at staten påtog sig risikoen. Der blev derfor d. 1. februar 2021 lavet en politisk aftale om at lægge en gasledning til Lolland-Falster, som i dag er uden for gasnettet. Samtidig er der nye store biogasanlæg på vej, og disse får herved mulighed for at koble sig på gasnettet, hvorved biogassen bliver en fleksibel vedvarende energi, som også kan forsyne Sukkerfabrikkerne inden for den årlige "roekampagne".

Rockwool og Aalborg Portland

Begge de to danske Rockwool-fabrikker skiftede 1.1.2021 til biogas. Heller ikke Aalborg Portland mener at kunne elektrificere inden for en overskuelig fremtid og ønsker i stedet at overgå til biogas – men ønsker tilskud til at betale merprisen ift. fossile brændsler. Også i rapporten fra Klimapartnerskabet for tung industri, som kom i marts 2020, pegede branchen på biogas som en vigtig del af løsningen. Men for SF er det vigtigt hele tiden at starte med at overveje elektrificering.

Landtransport skal gøres fossilfri

Vi skal arbejde for:

- Mest mulig elektrificering af tunge køretøjer og maskiner.
- Et stop for fossile brændsler i nærtrafikken i 2030 og i langdistance-godstransport i Europa i 2035.
- Forsøg med elforsyning i vejene og fossilfri brændstoffer.
- At kapaciteten for godstog forbedres og andelen (inkl. transit) øges med 50%.

Der er efter en langsom start ved at komme gang i elektrificering af tunge køretøjer. Indtil videre er det dog busser og lettere last- og varebiler, mens der endnu er tekniske barrierer ift. de tungeste lastbiler, og de der kører meget lange strækninger. Kommuner, regioner og stat kan skubbe på for at varebiler og mindre lastbiler elektrificeres hurtigst muligt. Det kan bl.a. ske via krav i udbud og krav til luftforurening, herunder miljøzoner i de store byer.

Og man kan stimulere til indførelse af Citylogistik, dvs. at varetransporter til byerne omlades i såkaldte hubs, til mindre elektriske køretøjer. Drivkræfterne for at gøre dette vil oftest være mindskelse af den trængsel, som kørsel med store tunge køretøjer medvirker til, samt mindskelse af luftforurening og støj. Med el køretøjer vil man i højere grad kunne udbringe varer om natten, da de støjer mindre. Det kræver dog systemer for varemodtagelse i institutioner og butikker, hvilket kommunerne kan medvirke til at etablere. Bl.a. Roskilde og Lyngby-Tårnbæk kommuner er foregangskommuner på dette.

Herudover arbejdes der især på to fronter: Motorveje med luftledninger eller fremstilling af større og stærkere batterier. I det første tilfælde skal lastbilerne både udstyres med pantograf, der griber op i luftledningen, og så et batteri, der træder til, når man er uden for motorvejene. Der arbejdes parallelt med helt andre løsninger. Det gælder biogas, men denne skal på de lange strækninger være på flydende form, hvilket kræver minus 150 °C. Og det gælder de såkaldte Power to X drivmidler, herunder grøn brint, se Energiforsyningen skal være fossilfri i 2030.

Biodiesel nævnes også ofte, men 1. generations biodiesel, dvs. baseret på fødevarer som raps, soja eller palmeolie, kan ikke anbefales, da de vil have klimagasudslip i samme størrelsesorden som fossile brændstoffer, hvis man medregner de indirekte arealeffekter²⁰. Anden generations biodiesel, baseret på restprodukter, fx selvdøde dyr, kan være udmærket, men potentialet er meget begrænset.

Omlægningen af godstransport over land til fossilfri drift er et 10 års-projekt. Med de nuværende løsninger er det ikke muligt at opnå konkurrencedygtig fossilfri drift i den nærmeste fremtid. En generel drivhusgasafgift vil ikke være nok til at udvikle transportmarkedet væk fra fossile brændsler, og vi går derfor ind for et egentligt forbud som den på sigt billigste og mest effektive vej til at få udviklet teknologier og infrastruktur. Indenfor de næste 10 år skal drift med fossile lastbiler være halveret, og løsningen frem mod et fuldstændigt stop være klar. Vi ønsker et mål om stop for fossil transport på landevejen i 2030'erne – vedtaget som konkrete retningslinjer på EU-plan inden 2025 - så snart den eller de vindende teknologier tegner sig og omkostningerne kan beregnes. I mellemtiden skal der stilles krav om iblanding af 2. generations bio brændsler/andel af fossilfri drift efter samme principper som vi ser det for personbiler.

Godstransport på tog skal erstatte mange lastbiler

Godstogs-infrastrukturen skal forbedres og markedsandelen øges med 50%. Transport på skinner er på mange måder den mest nærliggende måde at erstatte transport med fossildreven lastbiler over lange afstande – specielt over lange afstande. Andelen af godstransport på skinner er i Danmark - under 15%,

---

²⁰ Såkaldt Indirekte Land Use Change (ILUC). Dvs. at dyrkning af afgrøder til brændstoffer fortrænger dyrkning til fødevarer, som så skal etableres andre steder – hvilket ofte medfører et yderligere pres på naturområder

hvoraf langt det meste er transittrafik. I Schweiz er den tæt på 40%. I dag bliver godstog afvist på grund af manglende kapacitet på og vedligehold af banenet. Der bør laves en udbygningsplan, der fjerner flaskehalse og potentialet både for indenlandsk og international godstrafik. En udbygning af godstogsnettet kan på nogle stræk kræve yderligere investeringer i infrastruktur. Femern-forbindelsen fjerner nogle flaskehalse, men udbygning af banen i Sønderjylland og forbindelsen til Sverige skal også til hvis transitkapaciteten for alvor skal øges, sammen med mindre opgraderinger der gør indenlands godstrafik realistisk. Der er allerede i dag en efterspørgsel efter skinnbaseret transittrafik som Danmark ikke kan leve op til. Samlet mener vi, at man skal stille efter en forøgelse af markedsandelen med 50% - hvilket vil fjerne ca. 10% af lastbiltrafikken. Det skal ses i lyset af den betydelige belastning lastbilerne er på Europas vejnet, og meromkostninger ved at gøre lastbilerne fossilfri.

FOTO: GODSTERMINAL VED TAULOV

Entreprenør- og landbrugsmaskiner skal elektrificeres

Det offentlige skal i sine udbud af byggeri- og anlægsprojekter stille krav om CO₂-fri drift. Vi skal elektrificere, hvis vi kan. Men nogle maskiner kræver så meget kraft, at det ikke er realistisk foreløbig. En barriere på byggepladser kan være, at der ikke installeres tilstrækkeligt med el-kapacitet. Dette skal så vidt muligt løses. Alternativt må man bruge de øvrige løsninger nævnt under tunge køretøjer, dvs. ikke-fossile og ikke 1. generations biobrændstoffer. Klimapartnerskabet for Bygge & Anlæg angav en række løsninger i sin rapport fra marts 2020, herunder et krav om CO₂-regnskab på byggepladser. Men dette kræver også indsats fra bygherrer, herunder de offentlige. Større byggeprojekter sendes i udbud, men hvis man her blot går efter billigste bud, har man lagt gift for de bæredygtige løsninger. Der skal derimod stilles grønne krav i udbudsmaterialet.

I modsætning til Bygge & Anlæg blev løsninger for landbrugsmaskiner ikke prioriteret i Klimapartnerskabet for Landbrug, hvilket er stærkt kritisabelt. Udbredelse af mere bæredygtige maskiner hæmmes af, at landbruget næsten ikke betaler dieselaftgift, så de får diesel utroligt billigt. Men ved forliget om grøn skattereform fra efteråret 2020 blev det vedtaget, at man fra 2025 indfører afgifter på landbrugsdiesel – dog stadig ikke på højde med diesel i det øvrige samfund. Landbruget skal betale drivhusgasafgift på deres brændsler og at afgiften kommer på niveau med diesel i det øvrige samfund, så der er motivation for brændstofbesparelse.

Skibsfarten skal reguleres internationalt og blive fossilfri

Vi skal arbejde for:

- At der kommer en international regulering af skibes udledninger, herunder hurtigt stop for bunkerolie - og udfasning af fossile brændsler hen over de næste 15 år.
- At udvikling af fossilfri brændsel til langturssejls (fx NH₃) støttes.
- At el- eller brintdrift på kortere ruter herunder færger tilskyndes.
- At havneafgiften kan bruges som økonomisk virkemiddel, så skibe med stor forurening betaler højere afgift eller at der udvikles standarder for skibes forurening.

Der er gode potentialer for energieffektivisering, herunder noget så simpelt som at sejle langsommere, hvilket giver betydelige brændstofbesparelser. Men de helt store CO₂-reduktioner kan opnås ved at skifte til ikke-fossile drivmidler. Dette er typisk dyrere, men udover klimaet gavner det også sundheden, idet skibenes udslip af svovldioxid og kvælstofoxider står for en væsentlig del af de mange for tidlige dødsfald forårsaget af luftforurening.

Det er helt afgørende at få et internationalt samarbejde op at stå, da skibsbranchen er global og i sagens natur mobil. "Udflagning" er en kendt teknik til at undvige national regulering. Reguleringen foregår i FN's maritime organisation, IMO Et første mål er at få forbudt det meget forurenende bunker-olie som brændstof.

Men EU og medlemslande som Danmark, der er en af de større søfartsnationer, har muligheder for at gå i spidsen og presse skibsfartsnationer uden for EU. Man kan gennemføre effektiv overvågning af overholdelse af de regler, som IMO allerede har vedtaget. Desuden kan man bruge havneafgiften, som kan differentieres, så skibe med stor forurening betaler højere afgift. Mens skibe med 0-emission (el- og ammoniakdrevne m.v.) betaler lavest afgift. Dette kunne fremmes ved at udvikle standarder for skibes forurening, som så skal fremgå af skibenes papirer.

Skibe, der sejler på kortere afstande, kan allerede i dag sejle på el. Færger Ellen, der sejler mellem Ærø og Als, er pt. verdens stærkeste el-færge. Den sejler 40 km på en opladning, men kunne faktisk sejle 80 km. Til længere ture vil man indtil videre skulle bruge andre brændstoffer som fx ikke-fossil ammoniak. Man skal særligt være opmærksom på sikkerhedsaspekterne, men med de rette foranstaltninger vurderer branchen at det kan gøres forsvarligt. Biogas og (ikke-fossil) metanol er andre muligheder.

Containerskibe står for en stor del af verdenshandlen. Hvis dansk international skibsfart skulle inkluderes ville den Danske CO₂-udledning stige med omkring 50%

Et sandsynligt alternativ til fossile brændsler er ammoniak – der er kulstof frit, og kan fremstilles ved Power to X, kan vinde indpas. Mærsk sætter deres første ammoniakdrevne skib indenfor få år.

FOTO AF FÆRGEN ELLEN.

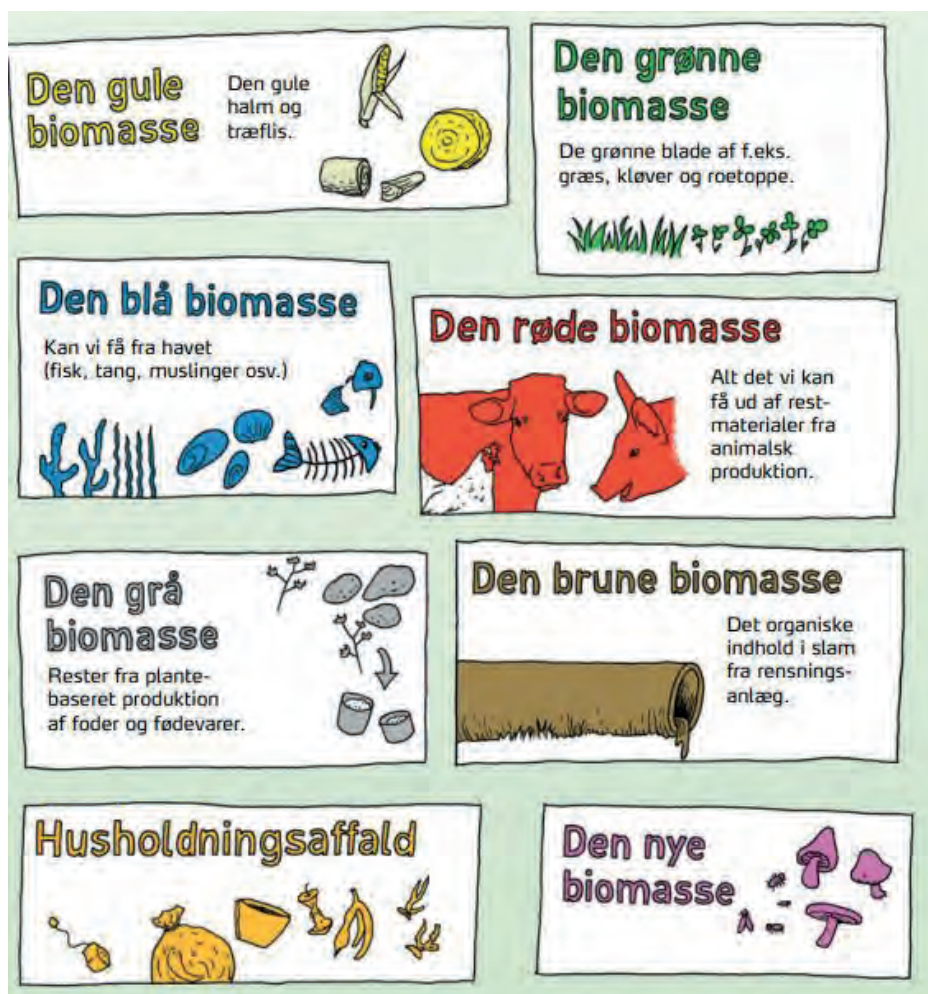
FOTOKILDE: [HTTPS://WWW.AEROE-FERRY.DK/DA/AEROFAERGERNE/DATA-OM-FAERGERNE/E-F-ELLEN](https://www.aeroe-ferry.dk/da/aerofaergerne/data-om-faergerne/e-f-ellen)

En stærk dansk bioøkonomi

Danmark har biomasse, der i dag ikke bruges hverken bæredygtigt eller optimalt. I dag går værdifulde næringsstoffer spildt når industrier producerer mad, foder, medicin, i renselanlæggets spildevand, landbrugets restprodukter, når fisken er fanget, og resten smides ud. Der er i dag ikke nok tilskyndelse til at bruge de vigtige næringsstoffer (fosfor, proteiner, fibre mv), der er tilbage i resterne, som vi i dag kalder affald.

I en stærk dansk bioøkonomi bruger vi resterne og spildet - og laver værdi ud af det, i stedet for at spilde det, brænde det eller bortskaffe det på anden vis. En stærk dansk bioøkonomi handler om at producere mere med mindre. Bioøkonomi er intelligent grøn omstilling – og samtidig vækst, eksport og nye arbejdspladser. Danmark har i forvejen lang tradition for at forædle og raffinere (ølproduktion, valle fra mælken, enzymer mv), og dermed det perfekte afsæt for at udvikle ny bioøkonomiske produkter og processer og medfølgende grønne jobs.

Vi arbejder for at begrænse drivhusgasser og øvrige miljøpåvirkninger – og samtidig for at udvikle nye samfunds- og produktionsformer, der bringer os tættere på det bæredygtige samfund. En stærk dansk bioøkonomi kan være en del af svaret på, hvordan vi kan producere mere med mindre, og hvordan vi kan etablere nye danske styrkepositioner indenfor teknologi og landbrug.

Biomasse er en knap ressource og skal bruges prioriteret

Vi skal arbejde for:

- At Danmark får en ambitiøs plan for en stærk dansk bioøkonomi.
- At den danske bioøkonomi baseres på kaskadeudnyttelse (brug af biomassen i flere trin efter hinanden) af bioressourcerne og en prioriteret anvendelse.
- At etablere nye danske styrkepositioner indenfor teknologi og landbrug.
- At bioøkonomiske produkter kan gå tilbage i cirkulation og skabe ny økonomisk såvel som samfundsmæssig værdi.

Danmark skal have en ambitiøs plan for en stærk dansk bioøkonomi, med politiske krav, der kan skabe nye danske styrkepositioner i retning af en stærk dansk bioøkonomi. En plan for en stærk dansk bioøkonomi skal baseres på en kortlægning af den bæredygtige og tilgængelige biomasse i Danmark, og en vurdering af hvordan vi mest optimalt for en kaskadebrug af disse. For at virkeliggøre planen bør der igangsættes 4-6 udvalgte fyrtårnsprojekter i form af værdikæder med størst potentiale. Nogle værdikæder skal blot have et skub, andre skal understøttes med forskning, andre kræver penge til etablering af bioraffineringsanlæg.

Når vi taler om en stærk dansk bioøkonomi er der fokus på at bruge de bioressourcer som i dag er affald, rest eller sidestrømme. Det princip skal sikre, at brugen af biomasse er bæredygtig og giver den største klima- og miljøeffekt.

Bioressourcer fra rest- eller affaldsstrømme skal bruges med blik for, hvordan vi udvinder og recirkulerer næringsstoffer bedst muligt og mest optimalt. Vi skal i langt højere grad have kaskadebrug af bioressourcerne, så man har mulighed for at sikre sig, at det økonomiske mest værdifulde kan nyttiggøres som fx lægemidler, fødevarer og foder, men også at det samfundsmæssige mest værdifulde kan prioriteres, såsom tilbageførelse af næringsstoffer til vores udpinte jorde. Kun den rest, der ikke længere har nogen værdi kan bruges til energiudnyttelse med prioritering af den lager bare slags, som kan bruges i transportsektoren.

De fire centrale principper for anvendelse af biomasse er:

- Brugen af bioressourcer skal bidrage til en stærk dansk bioøkonomi, hvor det producerede, skal kunne gå tilbage i cirkulation og skabe ny økonomisk såvel som samfundsmæssig værdi.
- Brug af bioressourcer skal vurderes ift. potentiale til at reducere emission af drivhusgasser og øvrige miljøpåvirkninger på tværs af værdikæden.
- Brug af bioressourcer skal vurderes ift. potentiale i at skabe flere arbejdspladser, men også ift. anden samfundsmæssig nytteværdi, som fx tilbageførelse af næringsstoffer til udpinte jorde.
- Den let omsættelige del af restfraktionen kan bruges til energi (biogas og biobrændsler). De svært omsættelige dele skal nedmuldes.

Danmark bør blive langt bedre til at bruge landbrugets, byens, fiskeriets og industriens overskudsprodukter i en dedikeret erhvervsindsats, som kan skabe nye indtægter og teknologier. Der er god grøn omstilling, økonomi, eksport og mange arbejdspladser i at omdanne halm, græs, slagteriaffald, industriaffald, servicesektorens, dagligvarehandlens og husholdningsaffaldet til nye produkter.

Dansk produceret græsprotein har store potentialer

Vi skal arbejde for:

- Et nyt udviklingseventyr indenfor omdannelsen af græs til proteinfoder og fødevarer.
- At der ledes kulstof tilbage til udpinte danske jorde At græsprotein reducerer brugen af sprøjtegift og gødning, og gavne klimaet ved at reducere mængden af drivhusgasser.

Der er mange gode eksempler på, hvad bioøkonomi og bioraffinering har af potentialer på kort og længere sigt. Men særligt dyrkning af græs som erstatning for proteinfoder i form af soja har store perspektiver på globalt og nationalt, og bør derfor have ekstra politisk fokus.

Græs er det man kalder den grønne biomasse. Græs indeholder proteiner, der gennem bioraffinering kan erstatte en stor del af den soja, der i øjeblikket importeres fra Sydamerika. Hvis landbruget kan erstatte soja med græsprotein, vil det reducere brugen af sprøjtegift og gødning, og gavne klimaet ved at reducere mængden af drivhusgasser. Der er allerede flere anlæg, der omdanner græs til proteinfoder, og eksperimenterer med også at lave protein til fødevarer. Samtidig har græs langt større evne end korn og majs både til at lagre kulstof i rodnettet og til at tilbageholde kvælstof, så vandforureningen mindskes. Derfor er det en win-win at erstatte foderkorn og majs med græs (se Et dansk landbrug for fremtiden). Restproduktet fra græsraffineringsanlæg er velegnet til biogasanlæg, evt. kombineret med pyrolyse.

Biogasanlæg, pyrolyse og synergi

Vi skal arbejde for: at:

- SF** At al husdyrgødning skal forarbejdes.
- SF** Restprodukter fra spildevand, affald og fødevarerproduktion (halm m.m.) danner det grundlag for biogas-fremstilling, potentiel pyrolyse (fremstilling af bio kul, der kan bindes i jorden) eller bioraffinering.
- SF** At etablering af biogasanlæg sikres via afgifter eller om fornødent økonomisk støtte.
- SF** At utilsigtet metanudslip fra biogasprocessen reduceres til max. 1% i 2023 og 0,5% i 2025.

Hvor større bioraffineringsanlæg med kaskadebrug af biomassen ikke er muligt, fx grundet længere transportafstande, kan biogasanlæg og pyrolyse være en del af løsningen.

Kombinationen af biogas og pyrolyse giver en synergi mellem at producere vedvarende energi og sikre recirkulering af næringsstoffer og lagre kulstof i jorden, frem for at det fordamper som CO₂. Så længe vi har store mængder husdyrgødning, er det mest hensigtsmæssigt at blande denne med andre restprodukter som halm og organisk affald fra byerne og derefter behandle det i biogasanlæg, evt. efterfulgt af pyrolyse. Dette efterlader et restprodukt, som kaldes bio kul - et koncentreret kulstofrigt produkt, der kan tilbageføres marken som et meget stabilt kulstoflager. Der er brug for mere forskning og udvikling for at virkeliggøre denne kombinerede behandling af restprodukter i biogas- og pyrolyseanlæg.

Metan fra biogasanlæg kan også danne basis for produktion af ikke-fossilt flybrændstof, baseret på restprodukter samt el fra vindkraft (til produktion af brint). Herved kan skabes et nyt erhvervseventyr, som beskrevet i Skyclean-projektet fra Syddansk Universitet (SDU), Landbrug & Fødevarer m.fl. Ved at sikre en sådan recirkulering af organiske restprodukter sikrer vi også et kredsløb af det helt essentielle næringsstof fosfor. Det er afgørende, både for at stoppe forurening af vandmiljøet med fosfor og for at sikre den globale fosfor-ressource. Uden fosfor kan vi ikke dyrke landbrug i verden!

Der har tidligere været meget fokus på at dyrke energiafgrøder som pil og majs. Men det vil ikke længere være nødvendigt at bruge areal på at dyrke afgrøder til forbrænding. Vi drosler ned på de store kraftvarmeverker i takt med, at vi får langt mere vind og sol til el, og efterhånden også store varmepumper m.v. til opvarmning. Vi udfaser afbrænding af halm i fjernvarmeverker m.v. og i stedet fører vi denne halm til biogasanlæg og evt. pyrolyse. Samtidig dyrker vi langt mere græs, hvoraf en del efter raffinering sendes til biogasanlæg. Hermed får vi en langt mere bæredygtig VE-produktion baseret på restprodukter, som ikke kræver selvstændigt arealforbrug.

Der er vigtige beskæftigelsesmæssige potentialer ved at satse på en stærk dansk bioøkonomi. Innovations- og vækstvirksomheder placerer sig ofte i de store byer. Men inden for bioøkonomi og bioraffinering forholder det sig anderledes. Råvarerne som fx græs, kløver, halm, tang, muslinger m.v. findes ude i landet, hvor det giver bedst mening for bioøkonomiske virksomheder at være. Derudover efterspørger bioøkonomiske virksomheder medarbejdere med korte og mellemlange uddannelser, som i højere grad er bosat uden for de store byer. Det gælder fx medarbejdere inden for landbrug, bygge og anlæg, service og industri. Arbejderbevægelsens Erhvervsråd har for Fagbevægelsens Hovedorganisation (FH) vurderet, at etableringen af bioraffinering vil skabe et behov for ca. 7000 årsværk, foruden de efterfølgende permanente jobs til drift af anlæg (kilde FH's helhedsplan for en retfærdig grøn omstilling, 2020). I EU's strategi for bioøkonomi er der en ambition og plan om at skabe 1 mio. nye arbejdspladser i sektoren frem mod 2030²¹.

---

21 Kilde: EU's bioøkonomi strategi: A sustainable Bioeconomy for Europe – Updated Bioeconomy Strategy 2018

En ambitiøs grøn fødevarerpolitik

Mennesker har brug for fødevarer. Men vores nuværende fødevarer system leverer ikke den mad, vi har brug for. Globalt er næsten 1 mia. mennesker underernærede, mens over 2 mia. er overvægtige. Også i Danmark spiser vi generelt for meget, for usundt og forkert – ikke mindst for meget kød og for få planter.

Maden vi spiser, har også store negative konsekvenser for vores planet: Ca. 30 % af Danmarks drivhusgasudledning kommer fra landbrug og fødevarerproduktion – endnu mere hvis vi medregner den globale afskovning, der er nødvendig for at fodre den store danske husdyrproduktion. Globalt er hele 95 % af alle pattedyr på kloden "Farmed Animals", og stadigt flere habitater ryddes for at give plads til landbrug. Vi kan ikke seriøst håndtere klima- eller biodiversitetskrisen uden en fundamental ændring af, hvad vi spiser.

Heldigvis kan fødevarer systemet gå fra at være miljøproblem til klimaløsning – og samtidigt levere mad, der er sundere gennem en fundamental gennemtænkning ud fra tre forhold:

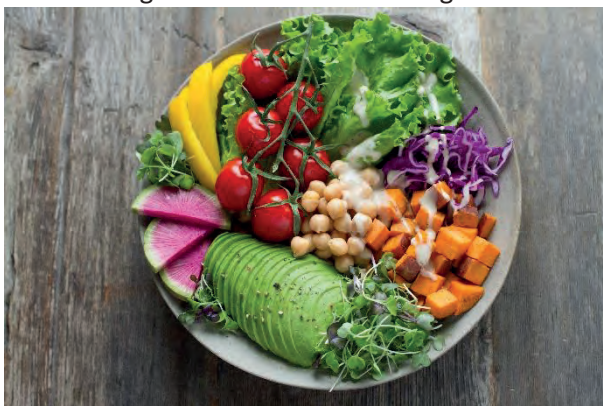

FOTO: ANNA PELZER

- Etablering af nye madvaner med flere planter, mindre kød
- Dyrkningsformer skal være effektive og bæredygtige og der skal være plads til innovation i produktion af fødevarerne
- Madspildet skal mindskes

Vi skal gentænke fødevarer politikken, så vi producerer, hvad verden rent faktisk har behov for. På den måde kan vi også fremtidssikre vores erhvervsliv og vise vejen for resten af verden. Det kræver en tydelig retning med flere planter, mindre kød, mere bæredygtig dyrkning, og

samtidigt en respekt for at en så fundamental gentænkning kræver langsigtethed for at erhvervet kan blive medspiller i omstillingen. En gentænkning vil også kunne give et mere socialt retfærdigt samfund. I dag lever en gennemsnitlig jord-og-beton arbejder 10 år kortere end en akademiker, ikke mindst på grund af ulighed i sundhed og livsstil.

Vores madvaner er ikke alene noget, vi selv vælger, de dannes i høj grad af vores omgivelser. Af udbuddet i supermarkedet og på arbejdspladsens kantinen. Af vores madlavningsevner. Det betyder også, vi må væk fra at bebrejde den enkelte for sit madvalg og i stedet se det som en fælles udfordring at udvikle danske grønne madvaner og grøn gastronomi. En visionær fødevarer politik skal gøre det let, attraktivt og billigt for alle at spise godt – til både eget og fælles bedste.

Danmark har en stærk og omstillingsparat fødevarer sektor, der eksporterer for milliarder og skaber vækst og arbejdspladser i hele landet. Et fortrin er den danske andelstanke, der sikrer, at viden hurtigt spredes og nye ideer hurtigere leder til handling end i mange andre lande. De senere år har vist, at bliver det profitabelt at drive økologisk landbrug, omstiller man. Et andet fortrin er den unikke danske tradition for succesfulde offentligt-private partnerskaber, der de senere år har ledt til bl.a. en firdobling af økologi og en fordobling af salg af sunde fuldkornsprodukter.

Forandringen er allerede på vej: Antal flexitarer. Ikke bare forbeholdt Michelin-restauranterne, men har spredt sig med måltidskasser og gennem supermarkederne til hele Danmark. Erhvervet har opdaget det, og de seneste år har såvel Arla, Danish Crown og L&F lanceret ambitiøse strategier om klimaneutralitet. Covid-19 har sat ekstra fart under madomstillingen i hele verden, med et globalt skift henimod flere plantebaserede madvaner. Vi må arbejde med erhvervet for at gøre strategi til virkelighed.

Flere planter, mindre kød

Vi skal arbejde for:

- At vi får en ny grønnere og sundere madkultur med flere planter og mindre kød.
- At prisen på kød afspejler såvel de reelle omkostninger (uden tilskud) som klima- og miljøbelastningen og at drivhusgasafgifter på madvarer skal udformes, så importerede fødevarer beskattes som danskproducerede.
- At fødevarerektoren hjælpes i omstillingen fra kød og mælk til plantebaserede fødevarer og udvikling af nye plantebaserede fødevarer skal understøttes.
- Udbuddet af plantebaserede produkter og måltider i offentlige køkkener skal øges.

De nye officielle kostråd for sund og bæredygtig mad (januar 2021) skal udrulles gennem et ambitiøst partnerskab med detailhandel og andre, der kan bidrage til at gøre det let for flest mulige danskere at vælge sundt og bæredygtigt. Kød er i dag langt billigere – relativt set – end for 30 år siden. I samme periode er kødforbruget næsten fordoblet. Og studier har vist, at kød burde koste omkring det dobbelte af i dag, hvis kødet sande pris, inklusiv miljøpåvirkning, var indregnet i prisen. Mulighederne for at bruge prisinstrumenter – afgifter, momsdifferentiering eller ændret landbrugsstøtte – til at gøre sunde og bæredygtige madvarer relativt billigere i forhold til kød skal undersøges.

Hvordan ser fremtidens fødevarer ud? Skal vi spise flere plantebøffer eller mere kunstigt kød? Der er flere veje til en bæredygtig fødevarer med flere planter, mindre kød, og lavere klima- og miljøpåvirkning. Og så skal vi om dirigere offentlige ressourcer så vi, sammen med sektoren og civilsamfundsorganisationer, kan skabe en sundere, mere bæredygtig og mere profitabel fødevarer fremtid. Analyser fra bl.a. DTU viser, at vi ved mindre ændringer i vores kostvaner ikke blot vil mindske klimapåvirkningen, men også reducere andre miljøproblemer og samtidigt spise sundere.

Vi ved hvad der skal til: Mindre kød, flere planter. Meget er i gang allerede, men det skal gå hurtigere. Det er fx ikke nok, at supermarkederne giver information om madens klimapåvirkning på deres hjemmesider, hvis de samtidigt bliver ved med at sætte kød og ost på tilbud.

Vi vil derfor have et nationalt reduktionsmål for madens klimaaftryk, som viser en tydelig retning for hele fødevarerbranchen. Vi skal have en ny brancheaftale for at reducere madens klima-aftryk, igangsætte partnerskaber på områder, der vurderes centrale for at nå målet samt afsætte midler til omstillingen. Maden i offentlige køkkener skal være grøn og udbuddet af plantebaserede produkter og måltider i offentlige køkkener skal øges. Det offentlige måltid er et perfekt vindue til at vise alle, at planterige mad er være et godt alternativ til den mad, man er vant til hjemmefra. Der skal afsættes en omstillingspulje til offentlige køkkener baseret på tidligere erfaringer med bl.a. økologioplægning med det formål at reducere klimapåvirkningen fra de offentlige måltider med minimum 30 % i 2030 og samtidigt præsentere flere for planterig mad samt styrke udviklingen af plantebaserede alternativer i den danske fødevarer sektor. I erkendelse af at ikke alle er fuldt parat til at gå den vegetariske eller veganske vej, skal vi også satse på udvikling af kunstigt fremstillet kød og mælkeprodukter – stamcellebaseret – som et supplement, når det ud fra et livscyklusperspektiv giver en klima- og miljøfordel. Det skal særligt rettes mod færdigvarer, hvor industrien i dag bruger store mængder af fx mælkepulver, kødrester og æg. Fremtidens dyrere kød og mejerivarer – når de er fremstillet under hensyntagen til biodiversitet, klima og dyrevelfærd - er ikke egnet til at blive "gemt væk" i industrielle færdigvarer. Allerede i dag ser vi typisk, at man til konventionelle færdigvarer bruger buræg og mælk fra køer, der er opdrættet uden særlige hensyn til natur og dyrevelfærd. Så hellere rent kunstig produktion, uden at det skader dyrevelfærd, natur og klima. Fisk er et sundere og mere klimavenligt alternativ til kød, men både i Danmark og globalt er fiskebestandene trængte af over fiskeri. Det er derfor bydende nødvendigt at sikre et bæredygtigt fiskeri. Aqua kultur på land (dambrug) vil være en nødvendig del af at øge produktionen af fisk. Se mere herom i **Error! Reference source not found.**

Mindre madspild

Vi skal arbejde for:

- SF At madspild i produktion, detail og husholdninger reduceres med 50% som anført i FN's bæredygtigheds mål.
- SF At kosmetiske krav til fødevarerne, der skaber unødvendigt spild, afskaffes.
- SF At lokale initiativer, der øger opmærksomheden på madspild støttes.
- SF At den udvikling som virksomheder, civilsamfundsorganisationer og offentlige myndigheder allerede er godt i gang med, fortsætter.

Allerede med FN's bæredygtige udviklingsmål (2015) tilsluttede Danmark sig den internationale forpligtelse til at reducere madspild med 50 %. Virksomheder, civilsamfundsorganisationer og offentlige myndigheder er allerede godt i gang, og det arbejde skal fastholdes. Vi foreslår at skærpe målsætningen så hvert enkelt led i fødevarekæden (produktion, proces, detail, husholdninger) skal reducere spild med mindst 50 % i 2030. På den måde undgås risiko for at skubbe ansvaret for spildet til andre dele af fødevarsystemet, og hvis en sektor når mere end blot 50 % reduktion så leverer Danmark blot mere end sin internationale forpligtelse.

En stor del af landbrugets klimabelastning sker ved produktion af fødevarer, som aldrig bliver spist. I produktionsleddet handler det fx om at fjerne form- og størrelseskrav til frugt og grønt, da disse gør at alt for meget kasseres. Vi har alle hørt om de krumme agurker, som ikke kan sælges. Vi blev i mange år bildt ind, at det var "EU-bureaukrater", som forbød salget af krumme agurker, men det skete efter krav fra danske gartnerier, som ønskede et ensartet produkt.

FOTOKILDE: KULTURFORVALTNINGEN I ÅRHUS.

Et dansk landbrug for fremtiden

Kød- og foderproduktion kræver ca. 10 gange så stort areal som den tilsvarende vegetabiliske produktion, og udslip af drivhusgasser er 5-10 gange så stort. I landbruget udgør metan og lattergas en lige så stor belastning som CO₂. Industrielt dyrehold er også ud fra dyrevelfærd og sygdomskontrol problematisk.

Den nuværende måde at producere og konsumere fødevarer er ikke bæredygtig. Vi producerer alt for mange animalske fødevarer (kød og mælkeprodukter). Hvis alle på kloden spiste lige så stor andel animalsk føde, som vi gør i et land som Danmark, ville vi langt fra kunne brødføde jordens befolkning med det areal, som er til rådighed for dyrkning. Dansk landbrug er et udpræget eksempel på dette hvor 80% af det samlede landbrugsareal bruges til at dyrke foder til dyr, og kun ca. 10% af det høstede foder i sidste ende bliver til fødevarer.

Mens andre sektors drivhusgasudslip langt overvejende udgøres af CO₂, udledes der fra landbruget også metan og lattergas med mindst lige så stor betydning.

Vi skal vende udviklingen, med vægt på biodiversitet, klima og dyrevelfærd. Der kan også fremover være dyr i landbruget. De kan tjene som en afgørende del af naturplejen, og som store planteædere bidrage med at styrke biodiversiteten i den danske natur, både i skov og åbent land. Men i dag har vi alt for mange dyr til at det er bæredygtigt, ligesom at der også er et dyreetisk problem, da ca. 90% af dyrebesætningerne drives industrielt, og aldrig kommer ud.

Fødevaresektoren skal være bæredygtig

Vi skal arbejde for:

- SF At landbrugets drivhusgasudledning reduceres med 70% inden 2030.
- SF Mindre masseproduktion og flere højt værdiprodukter.
- SF Fremtidssikrede danske arbejdspladser i fødevaresektoren - i en situation med faldende kødforbrug.
- SF At lokale specialiteter og nyudviklede produkter er med til at gøre fødevaresektoren bæredygtig – også økonomisk.

Vores mål er at opnå en bæredygtig fødevaresektor, som sikrer alle folk på kloden lige muligheder for sund ernæring, samtidig med, at vi efterlader en klode til vores børn og børnebørn, som giver dem mulighed for mindst lige så gode levevilkår, som vi har haft.

Vi ønsker en dansk landbrugssektor, der producerer fødevarer i verdensklasse på en måde, som ikke skader klima, natur og miljø. Dansk landbrug skal skære lige så meget i drivhusgasudledning som det øvrige samfund, og det skal danne grobund for en ny styrket dansk landbrugssektor med nye produktionsformer.

ILLUSTRATION: METTE VALLENTIN

Vi skal skifte fra masseproduktion og ”konkurrence på pris” til flere højt værdiprodukter, der understøtter en sundere madkultur. Lokale specialiteter og nyudviklede produkter skal være med til at gøre fødevaresektoren bæredygtig også økonomisk. Dette skal ske parallelt med at forbruget i de rige lande ændres til flere og flere vegetabiliske fødevarer. Vi har brug for nogle køer og får til at afgræsse naturområder, men i dag er det en meget lille del af dyrene, der kommer på græs, og det kan ikke retfærdiggøre det alt for store husdyrhold, vi har i Danmark.

I en ny opgraderet fødevaresektor vil der være nye, gode arbejdspladser. Vi skal støtte både udviklingen af erhvervet, og hjælpe dem der er beskæftiget i erhvervet igennem omstillingen med understøttelse af efteruddannelse.

Mere landbrugsjord omlægges til skov, natur og græsarealer

Vi skal arbejde for:

- At 400.000 ha landbrugsjord gøres til skov, natur eller græsarealer.
- At 100.000 ha sårbare jorde, herunder lavbundsjorde, tages ud af drift eller lægges om til ekstensiv drift (græs).
- At omlægningen gennemføres via jordfordeling, hvor landmænd med sårbare jorde udveksler disse med jorde kan dyrkes intensivt.
- At omlægningen understøttes af staten, som også kan deltage i udvekslingen ved at afgive jorde.

Sårbare jorde, herunder lavbundsjorde, skal tages ud af drift – eller lægges om til ekstensiv drift (græs) - for at mindske udslip af drivhusgasser. Det skal bl.a. opnås via jordfordeling, dvs. at landmænd, som ejer sådanne sårbare jorde, får lov at udveksle disse med jorde, der fortsat kan dyrkes intensivt. Det kan fx være staten som afgiver sådanne jorde til gengæld for lavbundsjorde, som så udlægges til natur.

De 171.000 hektar lavbundsjarde, som er drænedede tørvejorder med et højt indhold af organisk materiale, står for ca. 10 pct. af de samlede danske drivhusgasudledninger. På langt de fleste af jorderne er overskuddet fra landbrugsdriften i den lave ende. Samtidig bidrager dyrkningen af jorderne til den betydelige udfordring Danmark står med ift. næringsstofforurening af vandmiljøet. Alt i alt er det samfundsøkonomisk set fordelagtigt at tage i hvert fald en stor del af jorderne ud af drift. Vi ønsker, at 135.00 hektar tages ud.

Skal Danmark leve op til kravene i vandrammedirektivet, vil det kræve udtagning af arealer udover lavbundsjorderne. Efterafgrøder og andre virkemidler kan reducere behovet noget, men ifølge forskere på Aarhus Universitet det er ikke realistisk at leve op til kravene uden udtagning af i alt 400-500.000 hektar landbrugsjord²²⁺²³. I nærværende papir er der lagt op til, at der skal ske skovrejsning på 100.000 hektar, mens der etableres enge med vedvarende græs på andre 100.000 hektar.

Sidstnævnte kan med fordel bl.a. ske på strandenge og andre enge nær vandmiljøet, der ligger ud til sårbare kystvande. Udtagning af jorder vil også bidrage til, at Danmark bremser tilbagegangen af biodiversiteten i det åbne land. For at sikre den størst mulige effekt ift. biodiversiteten bør der, når der udtages jorder, skeles til 'Det grønne Danmarkskort', som blev udviklet da SF sad i regering, så vi får etableret mest mulig værdifuld natur og etableret forbindelser mellem større naturområder. Dette kan bl.a. understøttes ved at kommunerne får en pulje til at etablere natur, når der laves jordfordeling i relation til udtagning af lavbundsjarde og andre arealer.

22 <https://politiken.dk/debat/kroniken/art7251934/Gavn-klimaet-og-giv-naturen-meget-mere-plads>

23 <https://www.altinget.dk/foedevarer/artikel/aarhus-universitet-landbrugsarealet-skal-reduceres-med-godt-500000-hektar-inden-2030>

Mere fødevarereproduktion og mindre foderproduktion

Vi skal arbejde for:

- At det nuværende økologiske areal skal fordobles hvilket skønnes at medføre en reduktion af husdyrbestanden på op mod 20% frem mod 2030.
- At der dyrkes meget mere af de plantebaserede fødevarer.
- At øge dyrkning af proteinholdige afgrøder og græs til proteinfremstilling, fx gennem bioraffinering, der kan fortrænge soja og andre mindre bæredygtige foderalternativer.
- At det etableres en skrotningsordning for stalde, så trængte landmænd kan få hjælpes på en ny vej til en langsigtet bæredygtig beskæftigelse.

At promilleafgiftsfondene gentænkes, så innovation omkring plantebaserede alternativer i hele værdikæden bliver udgangspunktet for at modtage offentlige midler

I dag er Danmark sammen med Bangladesh det land i verden, hvor landbruget fylder mest – 62% af det samlede areal, primært til foder til de mange dyr. Samtidig er naturen trængt og har brug for mere plads. Hvis vi dyrker mere plantebaseret mad, kan vi brødføde samme antal mennesker, eller flere, med et mindre areal. Vi foreslår, at landbrugsarealet i 2030 skal være 20% mindre end i dag.

Med en langt mere plantebaseret produktion kan vi eksportere mere med mindre landbrugsareal, og dermed brødføde flere mennesker end i dag, hvilket vil være godt set i lyset af befolkningstilvæksten. Når vi ikke beskærer antal dyr mere end 20% i 2030 og 50% i 2040 er det i respekt for, at dansk landbrug har en særlig ekspertise i animalsk produktion og dermed opretholder en ret stor animalsk produktion også med henblik på eksport, selvom vi til den tid gerne selv skulle spise langt mindre animalske fødevarer. Meget vil dog her afhænge af, om en fremtidig produktion af "kunstigt" (stamcellebaseret) kød og mælk slår an og mere eller mindre udkonkurrerer dyrehold.

Sojaforbrug, som er årsag til rydning af regnskov og anden natur i Sydamerika, skal erstattes af andre proteinkilder til dyrefoder, især græs og hestebønner. Græs kan raffineres, så man bl.a. laver en proteinfraction, som kan spises af svin og fjerkræ, som ellers ikke kan fordøje græs. Græs er langt bedre end fx korn til at tilbageholde kvælstof, hvorved forureningen af vandmiljøet mindskes. Desuden giver græs langt større kulstoflagring i rodnettet. Endelig er græs en flerårig afgrøde. Det betyder mindre pløjning og dermed mindre CO₂-udslip fra jorden.

Når vi skal dyrke mere dansk protein, bliver der mindre plads til at dyrke foderkorn. Samtidig tager vi som nævnt lavbundslande ud af drift, og vi vil rejse meget mere skov (se nedenfor). Dermed bliver der plads til færre dyr, hvilket harmonerer med, at vi skal spise mere plantebaseret for at sikre global bæredygtighed.

Produktion af plantebaserede fødevarer kan blive et nyt erhvervseventyr for den danske fødevareklynge. Men det sker ikke af sig selv – det vil kræve massive investeringer i denne omstilling. For at få statslig støtte, må man bidrage til den grønne omstilling. Så simpelt må det være, når det gælder de mange tilskudsmidler, der tilgår erhvervet i form af EU-støtte og udviklingsmidler fra promilleafgiftsfondene. Promilleafgiftsfondene har fungeret som et succesfuldt instrument til at sikre produktivitetsforbedring indenfor hver enkelt sektor (mælk, svin, fjerkræ), men når vi nu ved, at der er behov for et skifte fra animalsk til plantebaseret produktion, bør promilleafgiftsfondene gentænkes, så innovation omkring plantebaserede alternativer i hele værdikæden bliver udgangspunktet for at modtage offentlige midler.

Såkaldt vertikal dyrkning udvikles i disse år – populært sagt planteavl indendørs i mange etager. Det er svært at forudsige, om det slår an i stor skala. Men hvis det lykkes at omlægge jordbruget til langt større andel plantebaserede fødevarer, bliver det langt mindre nødvendigt at gribe til fx vertikal dyrkning.

Et moderniseret økologisk landbrug

Vi skal arbejde for:

- At et moderniseret økologisk landbrug overtager den nuværende klimaskadelige landbrugsproduktion.
- At reduceret jordbearbejdning og effektiv emissionskontrol skal sikre imod tab af næringsstoffer.
- At automatiseret præcisionslandbrug og moderne næringsstoffer fra cirkulære kilder skal erstatte gift og kunstgødning fremstillet med fossilt forbrug.
- At andelen af økologisk dyrkede arealer stiger til det dobbelte i 2030, hvilket svarer til ca. 25% af landbrugsarealet i 2030 mod godt 10% i dag og at senest i 2050 skal brug af pesticider og kunstgødning være stoppet.

Omlægning til økologisk jordbrug har også en vigtig plads ift. beskyttelse af både miljø og klima. Ift. miljø sker det meget direkte, idet økologerne ikke bruger pesticider og kunstgødning, dvs. det beskytter både biodiversitet, vandmiljø og vores egen sundhed. Forskning tyder på, at pesticidrester i fødevarer kan skade især børn og fostres sundhed. Vi ser da også, at stadig flere børnefamilier spiser økologisk. Ift. biodiversitet kræver det omtanke ellers risikerer man, at det man vinder ved ikke at bruge pesticider sættes over styr ved overdreven jordbearbejdning. Men det ved økologerne, og de arbejder systematisk på skånsom dyrkning, så biodiversiteten fremmes.

If. klima er økologiens fordele mere indirekte. Økologisk jordbrug er ikke i sig selv væsentligt mere klimavenligt end det konventionelle, der er en række forskelle, som trækker i hver sin retning. Men økologerne er i gang med en proces, hvor de tager langt større klimahensyn. Bl.a. introducerer de økologiske biogasanlæg, som gør, at kvælstof i deres restprodukter bliver mere tilgængeligt for planterne, se nedenfor. Dermed kan de også frigøre sig fra den nuværende afhængighed af gødning fra konventionelle husdyrbrug. Samtidig ved vi af erfaring, at de, der spiser økologisk, spiser mindre kød og dermed belaster klimaet mindre.

En mindre del af dansk landbrug dyrkes i dag efter principperne om reduceret jordbearbejdning, fx pløjefri dyrkning. Dette er en stor fordel for klimaet, med større kulstoflagring i jorden, og det giver øget tørkeresistens. Det ses hos mange landmænd at dyre- og planteliv har bedre livsvilkår og at der er højere biodiversitet, når jorden lades i fred. Der er enkelte danske jordbrug, der følger principperne for permakultur. Dette er mere udbredt i en række andre lande. Her kombineres reduceret jordbearbejdning med økologi. Dette kræver typisk meget arbejdskraft, fx til manuel ukrudtsbekæmpelse. Det er fx en god mulighed der, hvor man anvender laug, hvor kunderne samtidig hjælper til i marken og måske er medejere af et jordbrug. Samtidig kan principperne i permakultur i høj grad tjene som inspirationskilde for danske jordbrug.

Andelen af økologisk dyrkede arealer stiger til det dobbelte i 2030, hvilket svarer til ca. 25% af landbrugsarealet i 2030 mod godt 10% i dag og at senest i 2050 skal brug af pesticider og kunstgødning være stoppet. Vi arbejder for, at landbruget vil ligne en fusion af den nuværende økologi og reduceret jordbearbejdning, med langt større kulstoflagring i jorden.

Parallelt med denne udvikling skal vi i højere grad recirkulere næringsstoffer, især kvælstof og fosfor, så vi ikke længere skal tilføre disse udefra (se også [En stærk dansk bioøkonomi](#)). Vi forventer at kunne stoppe import af fosfor inden for 10-15 år.

Investeringer i nye dyrkningsmetoder og teknologier

Vi skal arbejde for:

- SF** At en større del EU-landbrugsstøttes bruges til udvikling og implementering af miljøteknologi i landbruget.
- SF** At der stilles skærpede krav til udledning af metan, ammoniak, kvælstof og fosfor.
- SF** At der udvikles nye fodertyper og driftsmetoder med mindre klimaaftryk og udledning og spild af næringsstoffer – inkl. fosfor med trinvis ikrafttrædelse frem mod 2030.
- SF** At når teknologierne er afprøvet i dansk landbrug, kan de eksporteres til andre lande som står overfor at skulle i gang med tilsvarende udvikling.

Vi skal også sikre anvendelse af den bedste miljøteknologi. Det er meget vigtigt at se reduktion af landbrugets klimagasudslip i sammenhæng med forbedringer for vandmiljøet. Ofte kan man med de samme virkemidler opnå store forbedringer på begge fronter. Danmark er også bagud med at opfylde kravet i EU's Vandrammedirektiv om god økologisk kvalitet i danske vandområder senest i 2027, og med krav i EU's direktiv om luftforurening med bl.a. ammoniak. Vi vil med de samme virkemidler både kunne opfylde klimamål og leve op til begge de nævnte direktiver.

Ved at bruge virkemidler, der både adresserer klima, sundhed og vandmiljø bliver reduktionerne også billigere, for så kan man fordele omkostningerne ved at gennemføre virkemidlerne på alle felter. Fx kan man forsure gylle fra husdyrbrug, det sænker udslip af klimagasserne metan og ammoniak, som både medfører kvælstofforurening i vandmiljøet og skader vores sundhed, idet det medvirker til at danne sundhedsskadelige partikler, som vi derefter indånder. Med gylleseparering kan man koncentrere fosfor i en fiberfraktion, som med langt lavere vandindhold, kan transporteres over større afstande. Dermed kan man undgå overgødning med fosfor tæt på husdyrbrugene, dvs. undlade at overgøde nærliggende vandløb og søer. Vi kan ved hjælp af ændret fodersammensætning reducere dyrenes metanproduktion, til gavn for klimaet, ligesom at også indfangning af metan fra dyr kan komme på tale.

Vi har allerede flere puljer, der støtter udvikling af miljøteknologi i landbruget, men der er brug for mere støtte til implementering og til at bringe teknologierne op i storskala. Dette kan bedst ske ved at bruge en større del af EU's landbrugsstøttemidler til miljøteknologi, bl.a. ved at overføre midler fra søjle 1 (direkte støtte) til søjle 2 (miljøstøtte m.v.). Fremme af disse miljøteknologier skaber samtidig flere grønne arbejdspladser i Danmark. Det gælder både i den miljøteknologiske industri og på anlæg, fx biogas- og græsraffineringsanlæg.

Når teknologierne er afprøvet i dansk landbrug, kan de eksporteres til andre lande som står overfor at skulle i gang med tilsvarende udvikling.

FOTO: LASSE BECH FROST FRA [HTTPS://WWW.TV2FYN.DK/ASSENS/NY-FYNSK-ROBOT-KAN-REVOLUTIONERE-OKOLOGISK-LANDBRUG](https://www.tv2fyn.dk/assens/ny-fynsk-robot-kan-revolutionere-okologisk-landbrug)

RENT MILJØ ER NØGLEN TIL FREMTIDENS SUNDE LIV

- Generationers forurening af natur, jord og vand skal være renses op
- Luften skal være ren og grundvand skal kunne drikkes
- Sundhedsskader fra støjforurening skal nedbringes
- Miljøvidenskab og -målinger skal langt hurtigere omsættes i praktisk handling for det sunde liv.

I 2020 nåede SF én milepæl i bekæmpelse af ”Røg – Støj og Møg”. I 70’erne blev vi for alvor klar over, at luft, land og vand ikke kan bære den massive forurening. SF har ført an i kampen lige siden og lagt massivt pres på skiftende regeringer for at tage miljøet alvorligt, herunder at få gang i oprydning af de store generationsforureninger.

I gennem en menneskealder fik danske virksomheder i årevis lov af myndighederne til at dumpe gift til fare for natur, dyreliv og sundhed.

Der er aldrig blevet ryddet op. Men nu skal det være slut. I 2020 lykkedes det SF at få afsat 630 mio. kr. på finansloven frem mod 2025 til oprydningen af landets 10 værste generationsforureninger.

Generationsforureningerne ved Himmarn Strand, Kærgård Klit-plantage, det tidligere Grindstedværket, Høfde 42 og Cheminovas gamle fabriksgrund skal prioriteres først.

Arbejdet igangsættes i 2021 og vil forventeligt fortsætte frem mod 2033. Aftalepartierne er enige om at gøre status på indsatsen i 2023 og drøfte planlægningen af håndteringen af de øvrige generationsforureninger.

Det er en god start, men vi er langt fra i mål med at stoppe udledning af røg, støj og møg:

Luftforureningen skal stoppes effektivt ved kilden – liv skal ikke skades af luften, som vi og vore naboer indånder. Det skal gælde overalt, men vi vil starte i byerne, hvor koncentrationer ofte er størst.

Vandløb, søer og grundvand er forbindelser ud i havet og til vores drikkevand, og de bidrager selv til væsentlige biotoper, så de skal være rene og give plads til liv. Havet behandler vi et separat kapitel.

Støj et stort sundhedsproblem, som har levet lidt i skyggen. Vi skal have mere fokus på det. Elbiler hjælper lidt – men det meste støj fra biler er i dag dækstøj. Derfor har vi stadig meget at hente.

Engang var der også affald - men som beskrevet i Cirkulær økonomi - affald skal designes ud af vores systemer ser vi det som ressourcer.

SIGNE MUNK & PIA OLSEN DYHR VED HØFDE 42

Udledninger til undergrunden og vandmiljøet skal stoppes

Det er godt at vi nu endelig er i gang med oprydningen af de 10 store generationsforureninger til 2033, men vi skal holde dampen oppe sikre, at vi får ryddet al vores gæld helt, inden 2040.

Generationsforureningerne er toppen af isbjerget, men der er stadig meget gift i og på vej gennem jorden – fx fra tusindvis af ton maling- og kemirester fra mere end 1.200 gamle industrigrunde og landbrugsarealer hvor der fortsat nedsiver medicin og gamle pesticider. Oprydning efter fortidens synder skal opprioriteres, så giften ikke i sidste ende ender i drikkevandet, eller forurener natur og havene via vandløb og kyster.

Samtlige delområder er lovregulerede, men tydeligt utilstrækkeligt grundet umoderne lappeløsninger og mangel på samtænkning. Dette gælder især mellem de forskellige forvaltningsniveauer, kommune, region, stat og EU, men også udmøntning og anvendelse af forvaltningsværktøjer savner i høj grad effekt og anvendelse af moderne digitalisering, med mere robust viden. Digitale miljølove skal ud af skåltaler og ind i virkeligheden, med det afsæt at naturens og samfundets langsigtede behov skal sikres.

Private målinger af miljøfaktorer foregår i stigende omfang, men ukoordineret og uden viden om den faktiske kvalitet af de registrerede data, hvorfor de meget nemt kan ende som en udfordring for konstruktivt samarbejde. Et skrækscenarie vil være forskellige interessenter, som fra hver deres udgangspunkt hævder at have patent på sandheden, hvilket bør imødegås med massiv satsning på attraktiv digitale tilbud for opsamling og sammenstilling af valide og fælles data om natur og miljø.

En del løsninger findes og myndigheder har mulighed for at samarbejde i etablerede fora, men dette samarbejde bliver alt for ofte underprioriteret. Mange undrer sig over at målinger af natur og miljø er længe under vejs, men det har samme årsag som tilstanden af Danmarks jernbaner – for lille efterspørgsel fra skiftende regeringer siden 2001. Når der spørges, ses svar alt for ofte at være konstrueret af diverse data der til lejligheden er sammenstillet, frem for som udgangspunkt blot at være direkte tilgængelige.

Med sikring af den omfattende grundlæggende viden om miljø, kan konsekvenser af nye tiltag og godkendelse af aktiviteter vurderes med langt større sikkerhed, på linje med de økonomiske samfundsmodeller. Videns baserede beslutninger med omfattende detaljeret baggrund har styrket de demokratiske beslutninger, hidtil desværre med alt for ensidigt fokus på penge-økonomisk udvikling, som er afkoblet fra de egentlige rammebetingelser for livet, både på kort og langt sigt.

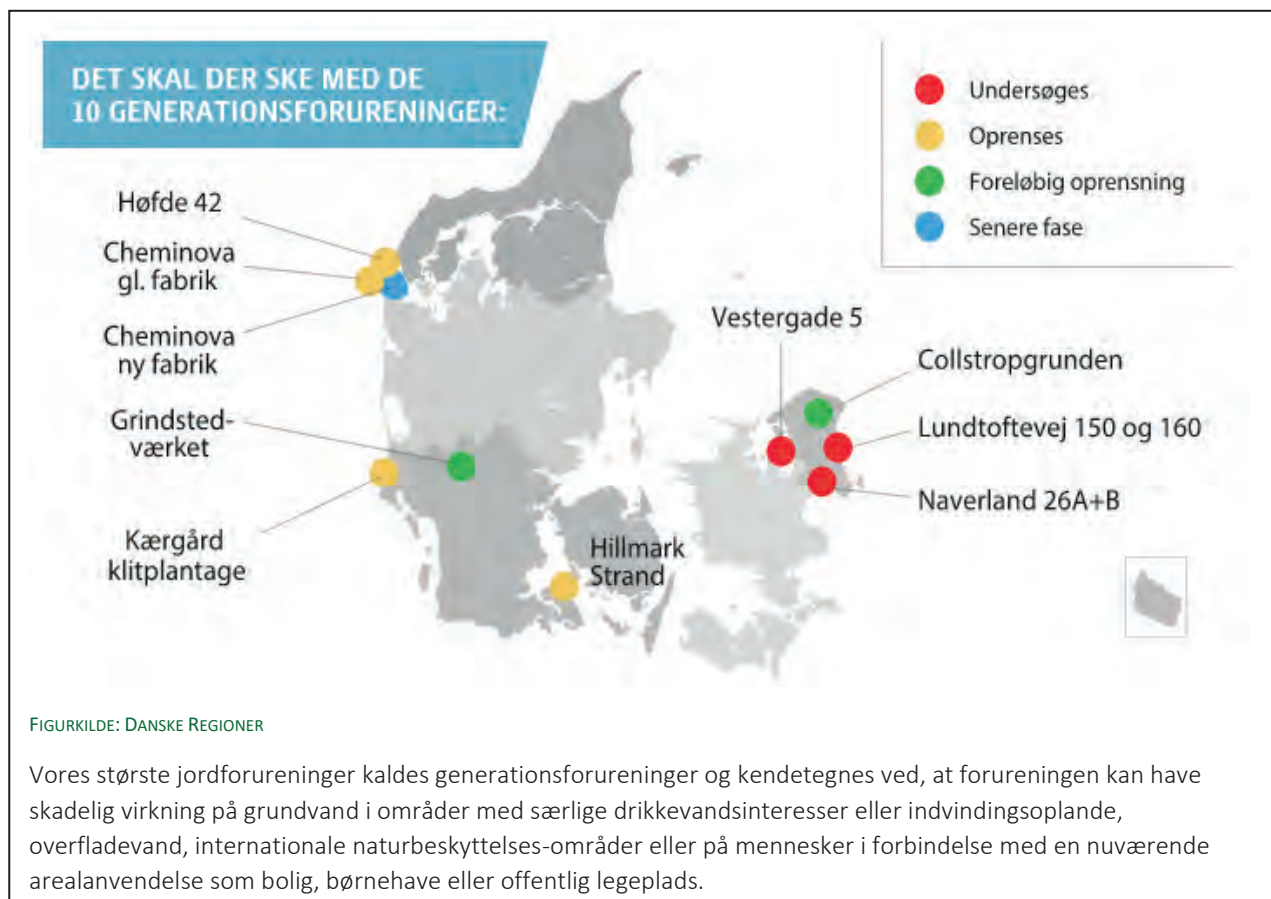

FOTO: COLOURBOX PÅ
MILJØSTYRELSENS
HJEMMESIDE, MST.DK

Generations kemiforening skal være fortid

Vi skal arbejde for:

- SF** Oprensning af alle kendte generationsforureninger senest i 2033.
- SF** Forureneren betaler princippet skal håndhæves hvor muligt.
- SF** Deponier eller oplag uden tilstrækkelig beskyttelse imod udvaskning skal kortlægges og adresseres.
- SF** Der skal afsættes en større pulje, så alle de mindre forureninger kan være afsluttet i 2040.

Generationsforureningerne er det vigtige første skridt – men vi skal fortsat være opmærksomme på de øvrige mange mindre tilfælde af forureninger skjult under jorden.

Der skal ikke være gift i vores jord. Denne gæld skal hverken skubbes til naturen eller bebyggede områder. Danmark er, i henhold til EU's vandrammedirektiv, forpligtet til at håndtere risikoen fra de ca. 1.200 jordforureninger, som også udgør en risiko for overfladevand og natur. Dertil kommer et stort antal forureninger, der giver en sundhedsrisiko for mennesker i forbindelse med en nuværende arealanvendelse.

Udledningerne skal stoppes

Vi skal arbejde for:

- SF At udledningerne stoppes effektivt ved kilden gennem langt flere målesteder.
- SF At målestederne hyppigt kontrolleres automatisk, og med skrappe opfølgning og sanktioner.
- SF At vores offentlige miljøforvaltninger samarbejder langt dybere og bedre.
- SF At kontrollen med brug af ulovlige giftstoffer skærpes, og forureneren betaler princippet realiseres.

I dag udvaskes overskud af naturlige- og rester af miljøfremmede stoffer, fra betydelige arealer, som forurener natur, overfladevand og grundvand. Dette skal strammes op, så det forebygges langt stærkere, at gift og spildte næringstoffer ender i vores omgivelser, hverken fra industri/landbrug eller boligejere. Virksomheder skal selv, med indberetning til fælles viden, dokumentere at de ikke er årsag til forurening.

Håndhævelsen mod forbudte giftstoffer skal skærpes med bedre kontrol i landbrug og erhverv med skærpede straffe for salg og anvendelse.

Foto: MARKSPRØJTNING MED PESTICIDER

Et særligt problem udgøres af landbrugets brug af pesticider, kemikalier og medicin. Fra 2022 gælder et forbud mod anvendelse af pesticider i boringsnære beskyttelsesområder. Det skal udvides, så brug af sprøjtegift også forbydes i det område, hvorfra grundvandet dannes og indvindes. I dag er ansvaret for jordforurening opdelt mellem statens styrelser og kommunerne, der har ansvar for de såkaldte fladekilder, som følger af "den regelrette brug af sprøjtemidler" på landbrugsarealer og så regionerne, der alene har ansvaret for gamle punktkilder, som fx påfyldningsstationer og større spild.

At én myndighed har ansvar for, at det ikke går galt og en anden, når det så alligevel er gået galt, må ikke være en bureaukratisk barriere, der vanskeliggør samlet effektiv indsats mod forurening. Samtænkning af miljøindsatser og vidensdeling, som kan sikre imod skader, skal fokusere og forbedre samfundsværdien.

Der skal tages ansvar for forurenende stoffer i miljøet

Vi skal arbejde for:

- SF** Fortsat forbedret rensning for menneskeskabt, kemi lægemidler, tungmetaller, PFOS og bioakkumulerbare stoffer på offentlige renselanlæg.
- SF** At udledning af lægemidler mv. reduceres, så de overholder EU's udkast til miljøkvalitetskrav.
- SF** At forurening af havbunden, fx fra dumpning, skal registreres og monitoreres som på land.
- SF** At internationalt samarbejde om udledninger fra skibsfart og offshore i nære farvande og Nordatlanten styrkes.

Overvågningen af uønskede kemiske stoffer i det danske vandmiljø er utilstrækkelig, og Danmark lever ikke op til vandrammedirektivets intentioner. Henholdsvis 96, 72 og 43% af vandløb, søer og kystvande har en ukendt tilstand ²⁴. Spildevand fra offentlige renselanlæg bliver alt for sparsomt monitoreret for miljøfremmede stoffer. Der, hvor der måles, viser resultaterne, at mange stoffer ikke kan overholde miljøkvalitetskravene eller udkast til miljøkvalitetskrav (PNEC - predicted no effect concentrations).

Fortsat forbedret rensning for menneskeskabt, kemi lægemidler, tungmetaller, PFOS og bioakkumulerbare stoffer på offentlige renselanlæg er nødvendigt. Den skal bestemmes. Man kan anvende øko-toksicitetskrav, der måler effekten i naturen. Forsigtighedsprincippet skal anvendes, hvis viden mangler.

Særligt lægemiddelstoffer afledes i højere koncentrationer end nødvendigt for at undgå skade på vandorganismer. Der er desuden en mistanke om, at bl.a. beta-blokkere kan påvirke fiskenes adfærd. Der skal udvikles bedre metoder for at afklare om spildevandet fra hospitaler bedst kan renses lokalt eller centralt (på de offentlige renselanlæg) eller begge to. Derved skal det være afgørende, om (udkast til) miljøkvalitetskrav i vandmiljøet overholdes.

Monitoring af lægemiddelstoffer i spildevand fra Biofos' renselanlæg har vist, at koncentrationer af Sertralin kan være omkring en faktor 2.000 større og PFOS omkring en faktor 200 større end (udkast til) miljøkvalitetskrav. Der er målt mere end 7.000 gang højere koncentrationer af PFOS end (udkast til) miljøkvalitetskrav i spildevand fra et offentligt renselanlæg i Korsør. ²⁵

Lægemiddelstoffer, som udledes på Renselanlæg Damhusåen, og som er mest problematiske, er Sertralin (antidepressiva), Tramadol (smertestillende), Paracetamol (smertestillende) og Clarithromycin. Lægemiddelstoffer såsom Sertralin og Diclofenac overskrider sandsynligvis (udkast til) miljøkvalitetskrav i spildevand fra de fleste offentlige renselanlæg efter fortynding i vandområdet.

Der er eksportpotentiale for dansk renseteknologi af blandt andet lægemiddelstoffer, da de er gennemtænkte og energieffektive, og effekten kan dokumenteres. Miljøkvalitetskrav af blandt andet lægemiddelstoffer må forventes at være det samme i andre europæiske lande og derfor også problemerne. Derfor er det vigtigt at styrke det internationale samarbejde omkring Nordsøen og Østersøen.

Forskningen og indsamlingen af data skal forbedres og Miljøstyrelsen og kommuner styrkes. Vi skal også overveje, om miljøtilsynet er placeret mest hensigtsmæssigt. I dag er det henholdsvis kommunerne og Miljøstyrelsen, der varetager miljøtilsynet. Måske vil det styrke tilsynet, hvis vi samlede indsatsen i nogle regionale centre, der garanterede, at vi holder naturen og vores vandmiljø rent, så fisk og fugle ikke lider overlast.

²⁴ Basisanalyse for vandområdeplaner 2021-2027, kapitel 6.2, vedr. fersk vand: <https://www2.mst.dk/Udgiv/publikationer/2019/12/978-87-7038-143-7.pdf>; Basisanalyse for Vandområdeplaner 2015-2021, kapitel 10.1.3: <https://mst.dk/media/118754/bilag-1-basisanalyse-19-2.pdf>

²⁵ Link: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/de/thumb/2/27/Sertralin_neuraxpharm_50mg_schachtel.jpg/725px-Sertralin_neuraxpharm_50mg_schachtel.jpg

Rent vand skal sikres for fremtiden

Vi skal arbejde for:

- SF** At forbuddet mod sprøjtegift i vandindvindingsområder skal udvides og grundvandet og vand i vandløb og søer kan drikkes af mennesker og dyr.
- SF** At almindelig anvendelse af syntetiske pesticider udfases fuldstændigt inden 2030.
- SF** At der skal være bedre kontrol med udvaskning af naturlige og miljøfremmede stoffer i landbruget. Udvasningen af næringsstoffer skal bremses drastisk så spild undgås og havets miljø genoprettes
- SF** At kvaliteten og beskyttelsen af vandkvaliteten i Danmark forbedres løbende og mærkbart.

Danmark var tidligt ude med vandmiljøplaner i 1980'erne, hvilket gav os et forspring, både på viden, teknologi, og ikke mindst med befolkningens brede forståelse af sammenhænge i vandets veje.

Udviklingen har med de senere års digitalisering muliggjort et hidtil uopnåeligt overblik over omfattende og forskelligartet viden om vandkvaliteten og de faktorer, der påvirker den. Hvis vi griber den mulighed, ved at koordinere og intensivere målinger, kan der skabes så robuste og sammenhængende miljødata, at vi med sikker viden kan producere masser af sunde madvarer, samtidig med at vandkvaliteten forbedres.

Vi skal måle og regulere næringsstoffernes brug, optag og udvaskning, og forureningen med miljøfremmede stoffer (herunder pesticider) fra landbrug og industri. Ved hjælp af målinger og analyser af strømmene, og viden om jordbundsforhold mm., kan vi både regulere nationalt, og gribe ind lokalt. Vi skal sætte skærpede grænser for udledninger af kvælstof og fosfor. Forureningen ødelægger livet på land og i havet, og specielt fosforudledninger udgør et meget stort tab af en kritisk ressource, der kommer til at være global mangel på.

Danmark har en god, sund tradition for drikkeligt grundvand, men det er under pres pga. pesticidanvendelse/opbevaring og andre forurenende aktiviteter. Specielt kommunerne har en meget central rolle som grundvandsbeskytter. De skal så vidt muligt sikre de nødvendige frivillige aftaler med lodsejerne, som kan sikre mod nedsivninger i drikkevandsoplandet²⁶ eller gribe til påbud i et tilstrækkeligt stort område, evt. hele det grundvandsdannende område gennem forbud og restriktioner. Kommunerne bør gå forrest og respektere aftalen om afvikling af pesticidanvendelsen på offentlige arealer. Desuden bør kommuner med vægt bistå haveejere, almene boligforeninger og virksomheder i at indføre pesticidfri drift.

Regionerne løfter en vigtig rolle i grundvandsbeskyttelsen i forbindelse med indsatsen mod jordforurening, herunder pesticidforureninger. Regionerne tog i fællesskab et ekstraordinært initiativ ved at udfordre vandværker, kommuner og især staten med undersøgelser af en pesticidanalysepakke, der undersøger for mange gange det hidtidige antal grundvandstruende pesticidstoffer. Dette ansvarlige initiativ genstartede de øvrige myndigheders opmærksomheden på de mange oversete stoffer, som truer grundvandet.

Danmarks viden og erfaring med netop vandforvaltning, kan få afgørende betydning som styringskoncept for et samfund, der insisterer på at vi efterlader en levende natur på en sund klode til vores efterkommere.

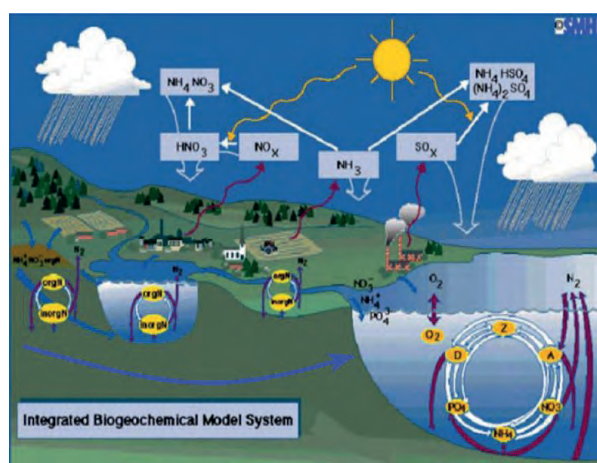

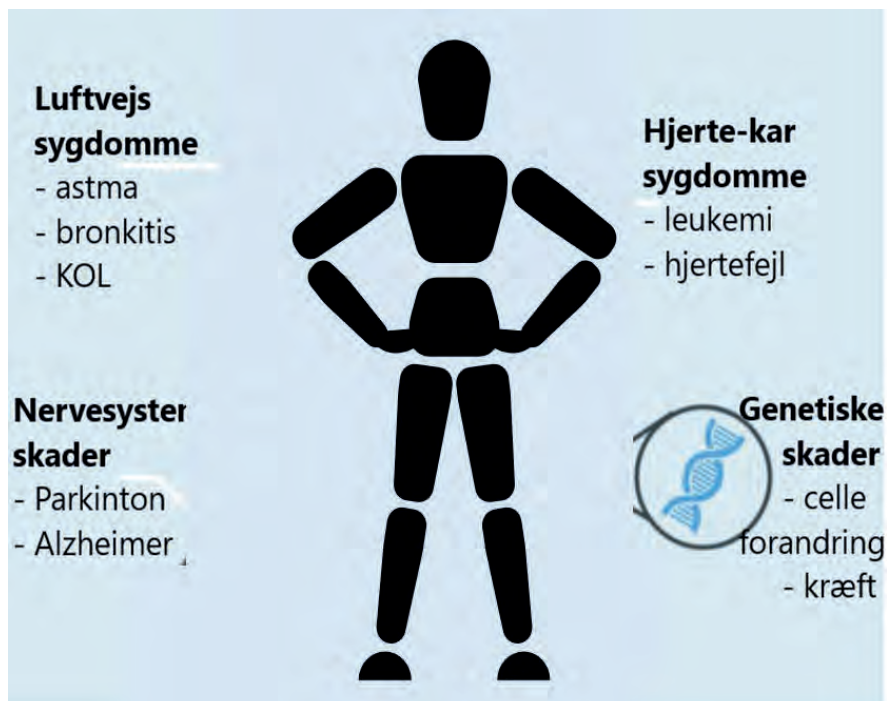
ILLUSTRATION: SMHI - JÖRGEN SAHLBERG

²⁶De såkaldte BNBO'er (Borings nære Beskyttelses områder – <https://mst.dk/natur-vand/vand-ihverdagen/grundvand/boringsnaere-beskyttelsesomraader/>)

Luftforurening er stadig et stort sundhedsproblem

Hvis man gennemfører Parisaftalen, vil det også have en stor positiv effekt på luftforurening - og dermed folkesundhed, biodiversitet og samfundsøkonomi. Luftkvalitet skal forbedres, generelt via internationalt samarbejde, lokalt og specifikt ved at regulere og minimere de vigtigste kilder til luftforurening. Når vi medregner de økonomiske fordele, vil klimakamp og forureningsbekæmpelse samlet set give en positiv samfundsmæssig gevinst, vejet op mod omkostningerne. Vi må derfor ikke vente, heller ikke af hensyn til vores naboarter, som uddør på grund af kvælstofdampe.

Tilstedeværelsen af fine og ultrafine partikler i luften er et stort problem for folkesundheden. Dertil kommer udledning af svovldioxid, NOx'er, ammoniak og ozon. Luftforurening resulterer i gennemsnitligt 4.000 for tidlige dødsfald årligt, svarende til 7-8% af alle danske dødsfald. Det gør luftforurening til vores tredjestørste risikofaktor. Sundhedsudgifterne anslås til 75 milliarder kroner årligt, svarende til cirka 3,5% af BNP. De ultrafine partikler er ikke reguleret af grænseværdier, de skal også have officielle grænseværdier, som skal håndhæves.

Luftbårne nærringstoffer (NOx og ammoniak) er også en meget alvorlig faktor i biodiversitetskrisen og medfører at specialiserede og sårbare arter forgiftes og udkonkurreres af fx græs og brændenælder.

For at muliggøre fokus og løbende forbedrede indsatser frem mod 2025 og 2030 skal der ske en øget monitorering af luftforurening, da vores viden er utilstrækkelig med for få lokale målinger til effektiv regulering. Herved fejrer vi dels for egen dør, skaber systemløsninger der kan inspirere og står samtidig langt bedre i forhandlinger med vores nabolande.

Forureningskilder i udlandet vurderes at være ansvarlige for omkring 76% af de for tidlige dødsfald i Danmark, hvorfor der brug for øget internationalt samarbejde om reduktion af luftforureningen. Kun 4 ud af 28 EU-medlemsstater opfylder udledningskravene for 2020 i NECD-direktivet.

Vores luft skal være ren

Vi skal arbejde for:

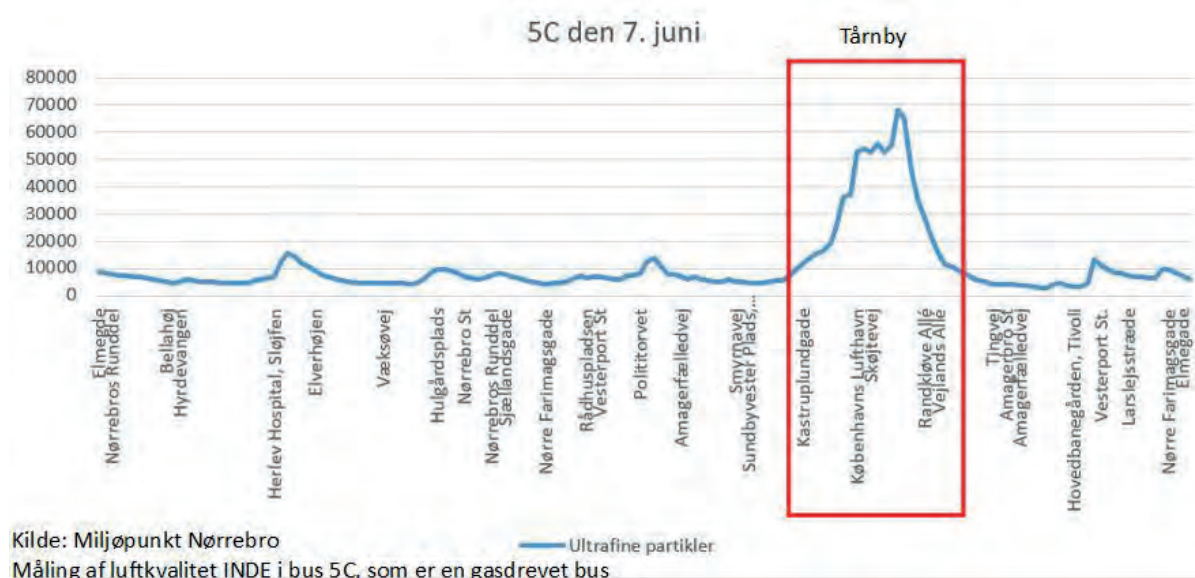
- SF** Væsentligt renere luft og tæt overvågning af luftkvaliteten, såvel i faste punkter som mobile, og skarpere opfølgning og konsekvenser ved overskridelse.
- SF** Styrket internationalt samarbejde om reduceret luftforurening.
- SF** At Kommuner skal have ret til at indføre lav- eller nul-emissions-zoner i alle større byer senest 2025.
- SF** Krav om partikelfiltre for brændeovne, stoker- og gasfyr i byer og indførelse af en geografisk afstemt afgift på al anvendelse af brændsel fx via sensor i røgrør.

Luftforureningen skal bekæmpes overalt, ved kilden, - hverken mennesker eller lav vegetation skal tabe livsmulighed grundet snavset luft. Klimakampen vil i sig selv medføre en reduktion af luftforureningen i kraft af nogle af de teknologier, der indføres (ikke mindst el-biler) – men så længe vi brænder kulstof af, har vi en forureningskilde. Også andre udledninger, fx ammoniaktab i landbruget, bidrager til at forringe kvaliteten af den luft, vi indånder - og forårmer artsrig natur.

Omkring 500 danskere dør hvert år for tidligt på grund af den røg, som alene kommer fra brændeovne. Forureningen fra alle fyrringsanlæg, arbejdsmaskiner og krydstogtskibe skal begrænses. Vi skal have en slutdato for nye ovne og indføre en geografisk afstemt afgift på al anvendelse af brændsel fx via sensor i røg rør. Entreprenørmaskiner skal elektrificeres og der skal være krav om land strøm for alle krydstogtskibe i havne senest 2025 og øvrige skibe i 2030.

Indsatserne er særligt nødvendige i de større byområder, hvor flest er udsat. Samtidig er den fossile forurening fra vejtransport og arbejdsmaskiner markant, hvorfor udbygget luftovervågning skal understøtte effektfulde indsatser. Kommuner skal bl.a. kunne indføre nul-emissions zoner i alle større byer fra 2025.

Derudover sker der forurening fra lufthavne og skibstrafik. Baggrundsforureningen af ultrafine partikler er 7 gange større nær lufthavne. Væksten i godstransport via fly er særligt alarmerende i et klimaperspektiv.

FIGUR FRA MIJØPUNKT NØRREBRO: FIGUREN ILLUSTRERER AT LUFTFORURENING KAN VÆRE MEGET LOKAL OG AT MONITERING DERFOR SKAL STYRKES MED ANVENDELSE AF DATA FRA LANGT FLERE MÅLEPUNKTER END DE I DAG 14 STATIONÆRE I HELE DANMARK.

Støjforureningen er et sundhedsproblem

Støjproblemerne udgør et stigende sundhedsproblem. Statistikkerne lader ikke tvivl tilbage om, at støj koster kortere og dårligere liv. De forskellige typer støj er dog ikke lige generende, ikke desto mindre skal det tages seriøst. Der kan og skal gøres noget ved støjen, frem for alt skal den sænkes, uanset om det er fra biler, fly, nattelev, tog eller noget andet, men andre værktøjer kan også tages i brug. Fordi støj opleves forskelligt alt efter støjens karakter og de omstændigheder støjen opleves i.

Det vurderes, at følgevirkninger fra støj årligt koster 3.400 danske livet, altså helt på niveau med luftforurening. I alt skønnes det, at 724.000 boliger med ca. 1,4 mio. danskere er belastet af støj, af dem er ca. 141.000 boliger belastet med støj, der ligger 10 dB over de anbefalede 58 dB (nuværende vejledende grænse for trafik-støj). Her er den primære synder støjen fra bilernes dæk. Støj stresser ganske enkelt kroppen. Vi skal have gjort op med accepten af støj i vores hverdag.

WHO har skærpet deres anbefalinger og vurderer nu, at der er behov for en støjgrænse på 53 dB for vejstøj (45 dB om natten²⁷, altså en betydelig reduktion. ”Den seneste danske undersøgelse af vejstøjs samfundsmæssige omkostninger blev udført af Region Hovedstaden i 2018, hvor man nåede frem til, at de samlede omkostninger i regionen beløber sig til 2,4 milliarder kroner om året, svarende til 0,3 % af regionens samlede andel af Danmarks bruttonationalprodukt. Hvis man forsigtigt antager, at en omkostning svarende til 0,3 % af bruttonationalproduktet gælder for hele landet, svarer det til 6 milliarder kr. om året for hele Danmark”.

Børn anses som en gruppe, der er særlig sårbar over for trafikstøj, da de er under både fysisk og kognitiv udvikling.

Støjs indflydelse på den menneskelige krop undersøges løbende. Studier viser at, børns kognitive udvikling påvirkes af

trafikstøj og at der er en sammenhæng mellem dårlig læseforståelse, hukommelse og trafikstøj. Derudover har trafikstøj indflydelse børnenes fysiske tilstand, og der er opmærksomhed på både fødselsvægt og blodtryk, når det kommer til børn. Voksnes helbred påvirkes også; støj stresser os, og støj om natten forværrer dette, men der ses også øget hyppighed af blodpropper, forhøjet blodtryk, diabetes og forskellige kræftformer.

”Støj er en af de største miljøudfordringer i relation til sundhed. Støjen har negativ indvirkning på både sundhed og trivsel og er en stigende bekymring både i offentligheden og hos beslutningstagere i hele Europa.”

Environmental noise guidelines for the European Union.

²⁷ https://www.euro.who.int/data/assets/pdf_file/0009/383922/noise-guidelines-exec-sum-eng.pdf

Støjforureningen skal bringes ned

Vi skal arbejde for:

- SF** At støjforureningen bringes ned gennem sænkede hastighedsgrænser i byer og på bolignære motorveje.
- SF** At der laves en særlig indsats for støjplagede boliger, herunder etablering af støjværn langs veje og vejbelægning.
- SF** At WHO-anbefaling om støjgrænser anvendes som den danske norm især ved planlægning af nye institutioner/skoler og nye boligområder.
- SF** At der sker en markant styrket offentlig videns opsamling om støj fra især trafik.

Støjgrænser skal i høj grad være lokale: Groft sagt støjer 58 dB mere i grønne områder end i bymidten, den menneskelig forventning har nemlig også indflydelse på den oplevede støj, og ikke mindst på hvornår den optræder.

Der er ikke en én til én sammenhæng mellem støjens styrke (f.eks. målt ved støjniveauet i dB) og støjgenen. Støjgenen afhænger også af støjens karakter, de omstændigheder, støjen optræder i og hvilke personer, der er udsat for støjen

Kommunerne bør have en forpligtelse til, gennem deres planlægning, at reducere antallet af støjramte boliger og tage initiativ til støjdæmpende tiltag, herunder afskærmning og hastighedsnedsættelse

Det er vejledninger til dels opmærksomme på, fx er der forskellige grænser for støjen om dagen og om aftenen, men ud fra en gennemsnitsbetragtning. I praksis kan man også om aftenen opleve høj støj, bare det er i kortere intervaller, anses det for værende ok.

Vedvarende støj fra maskiner og fx varmepumper kan blive et stigende problem, som skal reguleres gennem krav om bedre støjdæmpning, afskærmning og afstandskrav.

Der skal i stedet skal arbejdes med reelt oplevet støj og reel støjdæmpning. Det kunne bl.a. være gennem dynamiske hastighedsgrænser, især om natten og bedre støjbeskyttelse.

En væsentlig kilde er bilstøj. Hastigheden i byerne skal ned i boligområder, gerne med dynamiske hastighedsgrænser (dag/aften/nat). Der skal (formentligt i EU-regi) stilles krav til dækstøj og til støj fra motorcykler.

Flystøj skal begrænses med restriktioner for natteflyvninger, og med krav om tilslutning til landstrøm i stedet for brug af hjælpemotorer på jorden. Vejledningerne for flystøj skal opdateres, da de er gamle, og flytrafikken har været voldsomt stigende, ligesom at der skal laves uvildige støjmålinger flere steder.

Generations kemiforurening skal være fortid

Kemikalier har gjort livet nemmere og verden rigere. Kemikalier er overalt og i stigende omfang i de varer vi bruger til hverdag, i den luft vi indånder, og i den mad vi spiser. Kemikalier er uundværlige i et moderne samfund, men mange af kemikalierne påvirker også sundhed og miljø negativt, fordi de ikke undersøges og reguleres tilstrækkeligt, inden de tillades på markedet. Deklarationer og gennemskeligheden over hvilke produkter, der indeholder hvilke kemikalier, er helt utilstrækkelig og ofte uanvendelig.

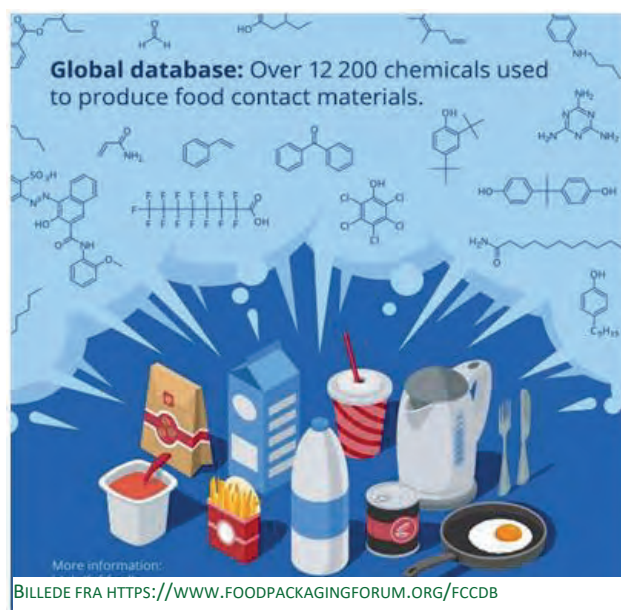
Det forudses at den globale produktion af kemikalier fordobles frem mod 2030 til 6.694 milliarder €. Kommissionen understreger, at den største vækst vil ske uden for EU, selvom der også vil ske en vækst i produktionen i EU. Grønne afgifter skal anvendes progressivt imod de mest problematiske tilladte stoffer.

Der bruges flere hundrede tusinder kemikalier i dag. Alene i fødevarekontaktmaterialer bruges der 12.285 kemikalier. Af disse er 608 identificeret som problematiske, fx hormonforstyrrende, kræftfremkaldende eller giftige for miljøet. Biomonitoring af borgernes blod i Europa afslører, at flere og flere farlige kemikalier finder vej til menneskers blod og væv. Disse inkluderer pesticider, biocider, lægemidler, tungmetaller, fluorstoffer, plastblødgørere og flammehæmmere.

Der går oftest 5-20 år, fra et kemikalie bliver mistænkt skadeligt, til det ender med en streng regulering eller et forbud. De to rapporter, Late Lessons From Early Warnings, fra EU's miljøagentur har lært os, at når først et stof mistænkes, så er det yderst sjældent, at denne mistanke ikke ender med streng regulering eller forbud. Derfor skal forsigtighedsprincippet anvendes endnu mere aktivt, og flere uønskede kemikalier skal forbydes. Nationale forbud kan være en måde at beskytte miljø og sundhed.

Regulering tager tid, og selvom denne speedes op, så vil der være behov for at borgere får information om, hvor uønskede kemikalier forekommer, så de kan foretage aktive valg, hvis de vil undgå disse. Derfor skal den uafhængige forbrugeroplysning, der fokuserer på kemikalier, der endnu ikke er reguleret styrkes, ligesom miljømærkningen, Svanemærket og EU Blomsten, der stiller strenge krav til brugen af kemikalier, skal gøres lettere tilgængelig for virksomheder med grønne produkter fx ved at sikre, at det ikke er omkostningstungt at blive miljømærket.

I EU er 84% af borgerne bekymrede for kemikalier i forbrugerprodukter, og hele 90 % bekymrede for kemikalier i miljøet. Og bekymringen er ikke uden grund.

Billede 2 Illustration: Food Packaging Forum

Produkter med problematisk kemi skal nemt kunne fravælges

Vi skal arbejde for:

- Et offentligt tilgængeligt myndighedsregister for kemiske stoffer, der anvendes i direkte kobling til lovregulering, produktgodkendelse, deklaration og opfølgende undersøgelser.
- Fuld kemisk deklaration på forbrugerprodukter, styrket miljømærkning, som forenkler valg.
- At styrke miljømærkerne, så de stiller skrappe krav til kemien i produkterne.
- At styrke uafhængig innovation og information til borgerne om uønsket kemi i produkter.

ILLUSTRATION: METTE VALLENTIN

Problematiske kemi skal ud af hverdagen. Samfundet skal sikre, at der er gennemsuelighed i brugen af kemikalier og sikre information til borgerne om, hvor de uønskede kemikalier forekommer, samt sikre at mange flere uønskede kemikalier forbydes i almindelige forbrugerprodukter.

En stor udfordring er den manglende gennemsuelighed for, hvilke kemikalier, der bliver brugt hvor. Forbrugere og aktører i leverandørkæden kan ikke foretage informerede valg, og undgå den uønskede kemi, fordi det i dag ikke er muligt at vide, hvad der er i de fleste produkter, vi omgiver os med.

Ethvert kemisk stof skal kunne identificeres utvetydigt fra det øjeblik en producent ønsker det godkendt, dette princip skal være helt grundlæggende. Tilsvarende skal der til enhver anvendelse være offentlige, anerkendte analysemetoder, som kan fastslå forekomsten mindst i den koncentration, som kan udgøre problemer for mennesker, natur eller miljø. Myndigheder skal sikre, at dette er til stede og anvende det direkte som grundlag i enhver sagsbehandling.

Der kræves ekstra ressourcer til kemi-indsats, for at komme på omgangshøjde med udfordringen.

I dag har ingen overblikket over, hvilke kemikalier, der bliver brugt hvor, og hvor meget der bliver brugt. Producenterne ved naturligvis, hvor meget de selv producerer, men i processen fra kemikalierne forlader fabrikkerne til de ender i færdige produkter går informationen tabt.

Det gælder business to business, men også i leverandørkæden til almindelige forbrugerprodukter. Kun fødevarer og kosmetik skal deklareres fuldt ud på emballagen. En fuld kemisk deklaration vil hjælpe forbrugere, og ikke mindst alle aktører i leverandørkæderne, som vil kunne tage stilling til om de ønsker bestemte kemikalier i deres produkter.

Problematiske kemikalier skal reguleres nationalt og i EU

Vi skal arbejde for:

- At samle de progressive kræfter i EU-Parlamentet og løfte problematisk kemi højere op på EU's dagsorden.
- Støtte til EU's kemi-strategi fra oktober 2020 og arbejde for at ambitionerne ikke mindskes.
- At flere uønskede kemikalier og kemikaliegrupper skal forbydes i forbrugerprodukter også med national lovgivning.
- At den danske kemi-indsats styrkes, så den hjælper borgerne og bakker op om EU's kemialstrategi.

EU Kommissionen har i oktober 2020 lanceret en kemialstrategi, der ligger solidt og ambitiøst. Indtil den er helt i gear, bør Danmark bør fortsætte med nationale forbud.

I dag har Danmark flere særregler: Bisphenol A forbudt i fødevareemballage til børn, forbud mod fluorstoffer i fødevarekontaktmaterialer, forbud mod bestemte parabener i plejeprodukter til børn, forbud mod alle ftalater i legetøj til børn under tre år.

Særligt de hormonforstyrrende stoffer vækker bekymring. Ifølge Center for hormonforstyrrende stoffer på rigshospitalet har 35% af unge danske mænd en sædkvalitet, der ligger under WHO's normalværdi. Danmark har haft en stor stigning i testikelkræft over de sidste 60 år, og 9% af de danske drengebørn bliver født med kryptorkisme. Danske piger går i dag i pubertet et helt år tidligere end for bare 20 år siden. Forskere har regnet på, hvad prisen for at undlade at gøre noget ved hormonforstyrrende stoffer er: 1.170 milliarder kroner om året i EU (2015).

Forbrugerrådet Tænk Kemi har i 6 år testet og undersøgt forbrugerprodukter på det danske marked. Deres test af mere end 3.400 produkter viser, at cirka hvert tredje produkt indeholder uønsket kemi, kemikalier, der er hormonforstyrrende eller mistænkt for at være det, potentielt kræftfremkaldende, særligt allergifremkaldende eller miljøbelastende eller på anden vis problematisk for miljø og sundhed. Forbrugerrådet Tænk Kemi har også set på indholdet af potentielt hormonforstyrrende stoffer i kosmetik og personlige plejeprodukter. Data fra Kemiluppen (gratis app) viser, at 35% af de knap 13.000 produkter indeholder mistænkt hormonforstyrrende stoffer.

Forbrugerrådet Tænk Kemi tester:

Produkter vurderet 2015-2020 (110 test)				
Vurdering	A	B	C	Produkter i alt: 3.444
Antal produkter	1.536	823	1.085	
%	44,60%	23,90%	31,50%	

TABEL FRA [HTTPS://KEMI.TAENK.DK/BLIV-KLOGERE/SAADAN-TESTER-VI-I-FORBRUGERRAADET-TAENK-KEMI](https://kemi.taenk.dk/bliv-klogere/saadan-tester-vi-i-forbrugerradet-taenk-kemi)

NATUR OG BIODIVERSITET – BRUG FOR MEGET MERE

- Danmark skal langtidssikre levesteder til alle de danske arter
- Vi skal fremme den globale udvikling i biodiversitet – i dag holder vi ikke engang hvad vi lover
- Vi vil indføre en naturzone, som ”Arternes Danmark” – på linje med by- og landzone
- Havene skal være sunde og fulde af fisk

Livet på Jorden er ubeskriveligt fantastisk i al sin forskellighed. Vi mennesker, som Jordens altdominerende art, har en moralsk forpligtelse til at tage bedst mulig vare på vore medskabninger, fordi naturen har en værdi i sig selv – ikke fordi det kan betale sig.

Samtidig betaler det sig virkelig godt, for naturen er også altafgørende for os mennesker. Ikke blot den kultiverede, men også den vilde natur giver os livsvigtige tjenester blandt andet ved, at insekter og fugle bestøver vores afgrøder. Når vi giver landbrugsjord og produktionsskov tilbage til naturen, kan vi på én gang få mere biodiversitet, mere kulstofbinding, bedre beskyttelse af grundvand og mindre belastning fra næringsstoffer og pesticider. Naturen bringer os også natur oplevelser, som vi ved er en vigtig del af sundheden for de fleste mennesker. Senest har vi på den hårde måde lært, at vi må give naturen mere plads og bevare afstanden mellem os og vilde dyr, der kan sprede pandemiske sygdomme som covid-19.

Derfor er det så alvorligt, og mennesker er i dag skyld i det, som betegnes som ”den 6. masseuddøen”. Årsagerne er fjernelse af levesteder, overudnyttelse af naturens ressourcer, forurening og klimaændringer. Natur og menneske er blevet adskilt på en måde, som var ukendt før industrialisering og ureguleret markedsøkonomi fremmedgjorde menneskers aktiviteter og arbejdskraft fra forståelse, samhørighed og respekt for naturen. Den afledte udpining har nu bragt os til det afgørende valg, om i hvilken grad klodens liv skal fortsætte og ikke mindst, hvor mange forskellige liv og hvor mange mennesker, vi ønsker på kloden.

Det mest iøjnefaldende er tabet af biodiversitet og klimaændringer, som er begyndt at få katastrofale følger for nogle af de samfund, vi kender. Det vil sprede sig, så større dele af planeten bliver ubeboelig og medfører allerede konflikter, som vil føre til flygtningekriser af hidtil ukendt omfang.

Den største tilbagegang for naturen foregår i troperne, hvor biodiversiteten er størst. Det har vi i Danmark medansvar for gennem vores import af forbrug af varer og vores udledning af drivhusgasser. Derfor må vi gå foran med at ændre vore produktions- og forbrugsmønstre. Målinger af vores levevis på det såkaldte økologiske fodaftryk viser, at hver dansker i gennemsnit fylder så meget, at der skulle bruges 3 jordkloder²⁸, hvis alle mennesker på jorden havde samme forbrug.

Vi må også feje for egen dør. Som et af de mest intensivt opdyrkede lande i verden ligger vi blandt de dårligste i EU, når det handler om at afsætte areal til natur. Det er ikke rimeligt at kræve beskyttelse af tigre i Indonesien, hvis vi ikke kan leve med ulve i Danmark.

At beskytte og fremme biodiversiteten kræver, at vi mennesker er i stand til at begynde at trække os tilbage for at afgive plads til naturen. Vi er forbi det punkt, hvor øget vækst i materiel rigdom forøger livslængden og livsglæden. Vi må indse, at vi ikke lever uden for naturen, men er en del af den med krop og sjæl.

---

²⁸www.footprintnetwork.org

Danmark skal løfte biodiversitet internationalt og ansvarligt i eget hus

Forskere anslår, at arterne uddør 100-1000 gange hurtigere, end hvad der er normalt for livet på Jorden. Ud over det uoprettelige tab, som arters uddøen er i sig selv, betyder tabet af arter også, at økosystemerne bliver ustabile og flere steder er begyndt at kollapse. I de sidste fire årtier er næsten tre fjerdedele af jordens overflade blevet ændret, så naturområder udgør en stadig mindre del af planeten. Naturen er på retur, globalt og i Danmark. Vi mennesker har ikke været gode til at passe på vore nabo-arter. Biodiversiteten - mangfoldigheden i økosystemer, arter og den genetiske mangfoldighed (af bestande, racer og sorter indenfor arterne) - er i drastisk tilbagegang. Biodiversitet har som en del af klodens udvikling specialiseret sig til dens vidt forskellige betingelser, men menneskers påvirkning ændrer i dag betingelserne så hurtigt, at arter og de økosystemer, de indgår i, er i massiv tilbagegang.

Danmark er ingen undtagelse i denne sammenhæng – tværtimod. Vi er det mest intensivt opdyrkede land i Europa og hermed det land, som har fortrængt mest af den oprindelige natur brugt til landbrug, skovbrug, infrastruktur og byer. Ydermere importerer vi råvarer, der ofte er ødelæggende for biodiversiteten i oprindelseslandet (fx soja, palmeolie, tropisk tømmer), hvis de ikke er sikkert certificeret.

Stort set ingen landjord i Danmark lever op til at være i naturlig, uberørt tilstand uden kulturpåvirkning. Det danske landskab er domineret af landbrug, produktionsskove, byer og veje. "Naturen" benyttes til friluftaktiviteter, hvor naturoplevelsen og ikke den levende natur i sig selv er målet, og hvor naturen i forskellig grad kun udgør kulissen for den egentlige aktivitet.

Biodiversitetens hastige tilbagegang sker, selvom der er indgået forpligtelser om det modsatte globalt i FN's Biodiversitetskonvention og i EU gennem først og fremmest Habitat- og Fuglebeskyttelsesdirektiverne. Forpligtelser som Danmark konsekvent har minimums- eller under implementeret siden 2001.

Når det gælder de EU-beskyttede naturtyper ligger Danmark sammen med Belgien suverænt i bund. I Danmark er 95% af naturtyperne i en dårlig bevaringsstatus, og vi ligger også i bund, når det gælder arternes bevaringsstatus. For eksempel er 10 ud af 54 pattedyr – hvert femte²⁹ – på den danske rødliste eller 56 ud af 244 bier – knap hver fjerde – er truet eller sårbar³⁰. Også i forhold til globale mål vedtaget under Biodiversitetskonventionen dumper Danmark med et brag. Ud af de 20 mål, som Danmark forpligtede sig til, først i 2001, så i 2010, til opfyldelse i 2020, vurderer Danmarks Naturfredningsforening kun at to er opfyldt.

Grundlæggende mangler Danmark den nationale biodiversitetsstrategi og handlingsplan med konkrete mål for indsatsen, som Biodiversitetskonventionen forpligter alle lande til som bidrag til at opfylde de globale mål. Hverken Naturplan Danmark fra 2014 eller forudgående danske naturplaner har konkrete mål, men alene brede hensigtserklæringer.

Danmark er ikke det eneste land, som er useriøs i forhold til internationale naturforpligtelser, men det er beskæmmende, at vores land, som hører til blandt verdens rigeste, ikke magter at gøre det bedre, og her er vi så uendeligt langt fra at være det grønne foregangsland, som vi tidligere brystede os af at være.

Der er brug for en folkelig og politisk mobilisering til at tage biodiversitetskrisen alvorlig. "Vild med vilje" bevægelser og tiltag myldrer frem lokalt (se [Sikring af attraktive og levende landdistrikter](#)) – og viser viljen til handling i befolkningen. Men de store, virkningsfulde politiske og økonomiske skal stadig have et skub fremad

²⁹ <https://bios.au.dk/forskningraadgivning/temasider/redlistframe/artsgrupperne/hvirveldyr/pattedyr/>

³⁰ <https://bios.au.dk/forskningraadgivning/temasider/redlistframe/artsgrupperne/oevrige-leddyr/bier/>

Vi skal have en biodiversitetslov med bindende mål

Vi skal arbejde for:

- SF** At Danmark tager en mere aktiv rolle i EU og FN for biodiversitet.
- SF** At en biodiversitetslov med bindende mål vedtages tilsvarende Klimaloven.
- SF** At et uvildigt biodiversitetsråd nedsættes, der løbende kontrollerer at biodiversitetsloven opfyldes.
- SF** At Danmark fuldt ud implementerer EU-kommissionens nye biodiversitetsstrategi og at Danmark indtager en mere aktiv rolle i det internationale arbejde.

Vi sætter pris på, at vi har EU til at trække den sløje danske indsats op, men vi har ansvaret. Vores principielle støtte til den ny EU-biodiversitetsstrategi fra Kommissionen³¹ med meget ambitiøse mål, bl.a. om 30 % af arealet med natur og biodiversitet som hovedformål, skal i fuldt omfang omsættes i praksis: Den danske nationale indsats må tilsvarende bygges op om konkrete, tidsbestemte og definerbare mål om at forbedre naturens dårlige tilstand, som Danmarks eget beskedne bidrag til at nå de globale og EU's mål. Styrket viden lokalt, nationalt og internationalt om tilstand, udvikling og konsekvens er nødvendigt for en ordentlig indsats. Med denne strategi - godkendt af EU's miljø-ministerråd og med deres konklusioner, sender Kommissionen et klart signal om, at EU-landenes utilstrækkelige indsats for at stoppe tilbagegangen i natur og biodiversitet er langt fra at være acceptabel. Udover ambitiøse mål for beskyttet natur, lægger EU-strategien op til mål, som rækker udover, hvad miljøministre har ansvaret for, og som har at gøre med de bagvedliggende årsager til naturens deroute. Det handler om at inkorporere hensyn til natur og biodiversitet i de samfundssektorer, som påvirker biodiversitet – ikke mindst landbrug, skovbrug, fiskeri og energiproduktion. Strategien slår også fast, at det ikke vil være nok at beskytte den natur, vi allerede har. For at vende tabet af biodiversitet er verden nødt til at være mere ambitiøs i forhold til genopretning af naturen. EU vil gå i spidsen med en ny naturgenopretningsplan. Derfor må EU-strategien, være udgangspunktet for et meget væsentligt skub fremad i forhold til den hidtidige danske indsats. De følgende indsatsområder, behandlet af EU-strategien, er særligt vigtige for Danmark at tage med.

SF fremsatte i 2016 forslag til en biodiversitetslov³², fordi det er mere afgørende end nogensinde. I al sin enkelhed skal mål og midler hænge sammen, så de effekter vi har lovet ikke bare skrives i strategier, men implementeres i målbar lovgivning, som løbende skal tilpasses, så målene nås. Vi skal arbejde for: En ambitiøs dansk biodiversitetsstrategi og handlingsplan for vores påvirkninger, såvel i Danmark, som for påvirkninger vi forårsager andre steder på kloden.

Danmark har en lang række love, hvis kompleksitet gør mål utydelige og bidrager med tvivl om hierarki og sammenhæng mellem rammelove, øvrige regler og konkret forvaltningspraksis. Flere af de nuværende love har tunge konsekvenser for naturen og medvirker drastisk til artstab. I de følgende afsnit gives eksempler på nødvendige ændringer, men listen er langt fra udtømmende.

BILLEDE: BLØDNINGET METALFLUE OG SVIRREFLUE PÅ SYRPHUS RIBESII I LINDEBORG ÅDAL

³¹ https://ec.europa.eu/environment/pubs/pdf/factsheets/biodiversity_2020/2020%20Biodiversity%20Factsheet_DA.pdf

³² https://www.ft.dk/ripdf/samling/20151/beslutningsforslag/b195/20151_b195_som_fremsat.pdf

Naturzoner skal ind i planloven

Vi skal arbejde for:

- At et nyt begreb "Naturzone" indføres i planloven helt ligesom by- og landzoner. Naturzonens formål skal være at sikre natur og biodiversitet, på lige fod med byzone og landzone.
- Naturzonen skal være rammen om prioritering af sammenhængende naturarealer, og omfatte beskyttelse af biodiversitet og naturlig variation i Natura2000 og §3-områder.
- Naturzonen skal omfatte 30 % af landarealet inkl. Natura 2000, §3-beskyttede naturområder inkl. søer og vandløb, skov med naturformål, lavbund, samt arealer til sammenbinding og bufferzoner.
- Planloven og havplanen skal flyttes tilbage hvor de hører til i Miljøministeriet.

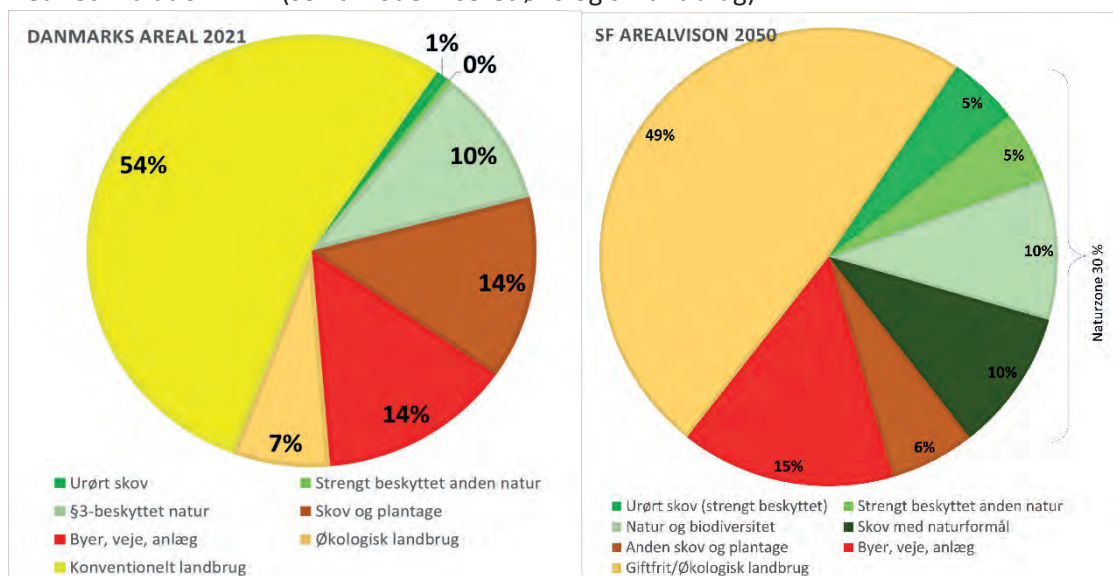
Planloven har hidtil opereret med to zoner: byzone og landzone, men det har gennem en årrække været påpeget, at der er brug for et nyt begreb, hvis biodiversitetskrisen skal afbødes: Naturzonen, som skal have natur og biodiversitet som hovedformål.

Naturzonen skal skabe rummelighed til naturlig dynamik, der kan understøtte naturkvalitet og høj biodiversitet. Naturen skal blive robust og kunne tåle både den dynamik, som skabes af store planteædere, brand og ekstreme vejr-situationer, men alt for mange naturperler er i dag pressede, isolerede og forsvinder ved det mindste ekstra skub. Derfor er opmærksomhed nødvendig, imens vi skaber sammenhængende vilde naturområder, hvor biodiversitet har førsteprioritet, som er så store at de en dag kan klare sig selv.

Naturzonen skal dække og være formelt forvaltningsgrundlag for de 30 % af vores landareal, hvor udvikling af biodiversitet har topprioritet, heraf 10 %, strengt beskyttet natur hvilket skal imødekomme EU's biodiversitetsstrategi for 2030. "Naturpligt" skal være en del af matrikelsystemet, og i Naturzonen skal det være muligt at omlægge irreversibelt, fra fredskovs- og landbrugspligt til naturpligt. Naturzonen vil delvist erstatte § 3-beskyttelsen, idet naturtyperne herefter vil være beskyttede på konkrete arealer

En vision for fordelingen i 2050 kunne være, som illustreret nedenfor og uddybet i de følgende kapitler:

- 10%: strengt beskyttet urørt skov (4%) og anden natur med lysåbent land og bevoksninger (6%)
- 20%: beskyttet, skov med naturformål (10%) og lysåben natur med fokus på biodiversitet (10%)
- 6% skov og plantage til produktion af tømmer til byggeri mm (med langvarig CO₂ lagring)
- 49% Landbrug, drevet efter moderniserede, klima- og produktionseffektive økologiske principper med recirkulation mm. (se Et moderniseret økologisk landbrug)

Bedre naturbeskyttelse kræver generel lovrevision

Vi skal arbejde for:

- SF** At naturbeskyttelse skal have prioritet over benyttelse af naturarealer
- SF** At barrierer for natur, som fx ret til dræning og udgrøftning fjernes og råstofgrave efter brug overgår til natur og biodiversitetsformål
- SF** At truede arter og deres levesteder skal kunne opnå retslig beskyttelse (juridisk entitet).
- SF** At skovloven skal ændres fra en ren produktionslov til en "Lov om bæredygtigt skovbrug".

Vi skal sikre et højt ambitionsniveau for den danske implementering af Natura 2000-direktiverne, hvor biodiversitet er den overordnede målsætning og hvor det skal være slut med minimumsimplementering. En stor del af det nuværende "naturareal", inkl. Natura 2000-områder, har aldrig haft sikring og fremme af biodiversitet som overordnet formål, hvor imod økonomisk afkast, som landbrugsstøtte, kødproduktion eller rekreative aktiviteter næsten alle steder har haft højere prioritet. Størsteparten af naturen på land er afhængig af ekstensiv græsning, men misforvaltning hvor enten brakpudsning med maskiner, mangel på græssende dyr, eller en alt for intensiv sommergræsning, er blevet den dominerende, artsfjendske norm. Lovgivningen beskytter heller ikke mod fortsat dræning eller udefrakommende belastning med næringsstoffer fra luft, jordfygning eller forurenede grund- eller overfladevand. Samtidig gør opsplitningen i mange små spredte naturområder og forbud mod skovgræsning det vanskeligt at etablere biodiversitetsfremmende, ekstensiv helårsgræsning.

Vi skal have en forvaltning, der i praksis sikrer arternes og naturens rettigheder samt at aktiviteter konsekvensvurderes ift. væsentlige negative effekter på bestande i truet natur.

Miljøministeriet

Faktaark om strategi for forvaltning af truede arter

En strategi for forvaltning af truede arter skal bidrage til at forbedre forholdene for truede arter.

Den danske rødliste 2019 viser, at en stor del af Danmarks vilde dyr, planter og svampe er i risiko for at uddø. Det fremgår af rødlisten, at mere end 4.400 arter er rødlistede. De rødlistede arter omfatter bl.a. planter, insekter, herunder vilde bier, sommerfugle, padder, fugle og pattedyr.

Den overordnede målsætning for Natura 2000-områderne skal ændres til at være sikring og fremme af biodiversitet generelt, herunder rødlistearter, og ikke kun de arter og naturtyper, der er nævnt i EU's Natura 2000-direktiver. Det gælder fx svampe og insekter, herunder bier samt de fleste sommerfugle og vandløbsinsekter, samt naturtyper og arter som er unikke for Danmark, som vi har et særligt ansvar for. Tyve års minimumsimplementering har sat sine spor, men det er endnu ikke for sent at "ånden" fra direktiverne, som er at standse tabet af biodiversitet, indfinder sig i den danske lovgivning. Dette skal afspejles i tilstandssystemer og krav til "gunstig bevaringsstatus". Naturbeskyttelsesloven skal løftes til også at være styrende for skov-, landbrugs- og vandløbslovene. Dens praksis i dag er meget lidt opsøgende, alt for reaktiv, der tit kommer 'for sent', når skaden er sket, ligesom den kun i begrænset omfang pålægger handlepligt for myndigheder. Skov med biodiversitet som formål inkl. Natura 2000 skal flyttes til naturbeskyttelseslovgivning og en lovrevision skal fx skifte fra passiv til proaktiv beskyttelse af bevaringsværdige §3-områder.

EKSTENSIV HESTEGRÆSNING GIVER FLERE BLOMSTER END FÅREGRÆSNING OG KAN FORBEDRE VILKÅR FOR SOMMERFUGLE OG BIER

Skovloven blev ligesom landbrugsloven til som en produktionslov, som bl.a. via det misforståede 'fredskov'-begreb, modvirker de naturlige processer, som er afgørende for de utallige arter, der naturligt lever i skoven. Men det er vigtigt, at vi fortsat dyrker træ. I de kommende år skal vi fortsat rejse meget ny skov, først og fremmest med klimaforbedring for øje. EU barsler med en strategi for plantning af mindst 3 milliarder træer i EU inden 2030.

Ligesom landbrug er det dog ikke ligegyldigt for naturen, hvordan man dyrker skov. Mængden af dødt ved bør øges til min. 30 m³ pr hektar i 2030, hvilket ikke udelukker forstlig drift, denne skal blot i langt højere grad indrettes, så der også er levesteder for skovens mangfoldighed af dyr, planter og svampe³³. Vi skal bevare de sidste gamle skove og lade langt mere skov være urørt, disse bør sammen med Natura 2000-skov underlægges naturbeskyttelseslovgivningen.

Landbrugslovgivningen blev til for at sikre mad på bordet, ved at fremme bosætning og engagement i landområderne gennem selveje hos kompetente agerdyrkere. I dag er landbruget en industri, som ofte med international kapital driver en produktion, som på den nederste bundlinje ikke genererer mere mad.

Det er ikke ligegyldigt for naturen, hvordan landbrug drives, men økologisk landbrug kan ikke i sig selv løse biodiversitetskrisen. Der er dog flere arter på økologiske landbrug, som også leverer både sundere fødevarer og bedre frugtbarhed af jorden. Se kapitel om Landbrug.

Der er flere eksempler på at landbrugsproduktionens behov har elimineret hensyn til biodiversitet og naturlige processer, det gælder bl.a. totalforbuddet mod vildsvin – en naturligt hjemmehørende art, der bidrager med nøglefunktioner. Vi byder vildsvin velkommen hjem, og vildsvinehegnet ved grænsen skal fjernes. Krav om øremærkning af unge kalve og dagligt fysisk tilsyn specifik med heste i store sammenhængende naturområder (fx Naturnationalparker) skal moderniseres/om muligt fjernes, og ådsler skal være tilladt i Naturnationalparker o. Lign. som føde til rovfugle og insekter.

Vandløbsloven blev til for at sikre afløb af overflade-, dræn- og spildevand. Dette må ændres af hensyn til naturværdier og klimatilpasning. Biodiversitet, oplevelsesværdier og forsinkelse af afstrømningen ved ekstreme nedbørshændelser, som ellers skaber oversvømmelser nedstrøms skal vægtes langt højere i målsætningen. Hvis en dræning ikke kan undværes, behandles den som punktkilde, både for drivhusgasser og vandopløste stoffer. Se kapitel om Ferske vande.

Råstofloven skal sikre at brug af råstofforekomsterne på land og hav sker som led i en bæredygtig udvikling efter en samlet interesseafvejning og efter en samlet vurdering af de samfundsmæssige hensyn.

Loven skal ændres, så der er pligt til, at alle råstofgrave overgår til natur- og biodiversitetsformål efter endt gravning, dvs. at efterbehandling minimeres og tilførsel af næringsrig jord undgås helt. Dette vil også sikre, at grundvandet beskyttes og kan kombineres med rekreative interesser. Skovplantning bør undgås eller begrænses til småholme, så potentialet for artsrig lysåben natur bruges bedst muligt. Kun i særligt tilfælde kan andre formål accepteres.

---

³³ SKOVEN 3 2014 og <https://www.dn.dk/politikker/>

Grundlaget for opfølgning på naturlove skal holde i retten

Vi skal arbejde for:

- SF** At der gennemføres tilstandskontrol for arter og natur inkl. skov så ensartet og regelmæssigt, at udviklingen dokumenteres med viden, der skaber erfaring.
- SF** At der kommer krav om regelmæssig besigtigelse af natur både i det åbne land og skov, så tiltag kan effektvurderes.
- SF** At den fælles viden - som aftalt i FN og EU - deles i myndighedernes samarbejde med forskere, befolkning og ejere, og at alle myndigheder skal bidrage fuldt ud til fælles viden og altid anvende denne.
- SF** At Århus-konventionen³⁴ opfyldes fuldstændigt.

Naturforvaltning skal bygge på viden, der er alment accepteret og overskueligt tilgængelig, meget gerne noget, som alle kan bidrage til, men som også kan vurderes efter sin validitet. Danmarks natur- og miljøovervågning startede med vandmiljøplaner i 1988 og inddragede fra 2004 også naturovervågning, som især skal levere kvalificeret og standardiseret grundlag for nationale forvaltningstiltag.

I dag kortlægger og overvåger staten Natura 2000-områder, mens kommunerne varetager naturbeskyttelsesloven, som også stiller krav om tilsyn. Dette partnerskab skal styrkes mellem alle myndigheder i forbedret, udbygget samspil med de etablerede offentlige databaser som central fælles viden. Fælles viden om natur skal være frit tilgængelig, og myndighederne skal pålægges større ansvar for datakvaliteten og pligt til at forbedre eller dokumentere dens tilstrækkelighed, så tiltag kan målrettes. Staten skal investere i den nye nationale artsportal ARTER.dk og ikke overlade til private fonde at løfte en så central og væsentlig samfundsopgave.

Myndighederne har ansvar for, at den eksisterende viden er tilstrækkelig til at sikre korrekt, dækkende og kosteffektiv forvaltning, som sikrer opsatte mål for biodiversitet. Vi skal have styrket vidensgrundlaget gennem:

- Pligt til regelmæssige feltregistreringer af §3-områder og opfølgning, og ikke som i dag, blot gennemgang af luftfotos hver 10. år.
- Genoptagelse af §25-kortlægningen af naturmæssigt særligt værdifuld skov
- Øgede midler til forskning i bevarelse og fremme af biodiversitet
- Sikre at naturovervågningsprogram kan dokumentere status for opfyldelse af biodiversitetsmål, naturens udviklingsmuligheder og effekter af prioriterede indsatser.

Regionernes opgave med jordforurening og råstofgrave skal også aktivt anvende dette vidensgrundlag.

Vi ønsker bedre implementering af Århus-konventionen for at skabe et bedre tillidsfuldt forhold mellem civilsamfundet og myndigheder og sikre bred accept af det grundlag, der sikrer bæredygtig udvikling.

Natur- og miljømyndigheder skal kunne stilles til ansvar for deres tilsyn og øvrige forpligtelser. Det betyder et aktivt tilsyn med kommunerne - som minimum et krav om årlig rapportering fra hver enkelt kommune på hver af de opgaver som kommunen har på alle relevante områder j.fr. beslutningsforslag om tilsyn som SF tidligere har stillet (B119/2016³⁵). Kommuner skal kunne sanktioneres.

³⁴ Århus-konventionen: <https://www.ft.dk/samling/20041/lovforslag/l60/bilag/5/119576.pdf>

³⁵ https://www.ft.dk/ripdf/samling/20151/beslutningsforslag/b119/20151_b119_som_fremsat.pdf

Biodiversitetsmål skal sikres finansiering og virkemidler

Vi skal arbejde for:

- At sikringen af natur på både højjord og lavbund, fx via jordfordeling, forenkles og udvides.
- At der fortsat afsættes statsmidler, suppleret af fonde, til naturnationalparker og anden natur.
- At arealstøtten og jordskat gentænkes ud fra naturhensyn og at værdien af naturen (økosystemtjenester) indregnes i nationalregnskabet.
- At de fortsatte årlige 2 % besparelser på forvaltningerne afløses af tilførsel af tilstrækkelige midler.

Naturaftalens skabelse af et nationalt Biodiversitetsråd i lighed med Klimarådet til rådgivning af regering og Folketing er et væsentligt fremskridt. Men biodiversitetsmålene skal også sikres ved finansiering og virkemidler. Fx skal synergien mellem naturbeskyttelsesfonde og finansiering til bl.a. jordfordeling skal styrkes, så marginal landbrugsjord lettere kan frisættes til natur³⁶.

De statslige bevillinger til etablering af natur-nationalparker skal fortsættes og udvides, så de bidrager væsentligt til etablering af 10% strengt beskyttet natur.

Udtagning af lavbundslande og anden landbrugsjord skal samtænkes med etablering af beskyttede naturområder – så de udtagne hektar er med til at opfylde målene om etablering af naturzonen.

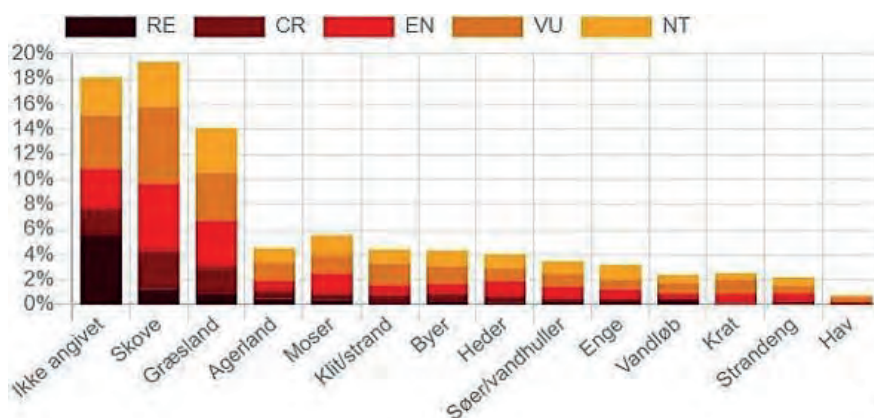
Men for at nå det kvantespring for naturen, som der er brug for, behøver vi både bedre juridiske, faglige og økonomiske håndtag, end dem vi har i dag. Helt grundlæggende skal brugen af EU's landbrugsstøtte og jordskat forenkles og der skal ske en permanent integration af naturhensyn. Nationalt skal de fortsatte årlige 2 % besparelser på Natur- og miljøforvaltninger stoppe, arealstøtten og jordskatten skal gentænkes ud fra naturhensyn, og vi skal indregne værdien af naturen (økosystemtjenester) i nationalregnskabet.

FOTO: GULBLOMMER

Naturzonen – arternes Danmark

I Naturzonen skal biodiversitet være den overordnede målsætning og vi skal nyde naturen for det den er. Arterne i Danmarks natur er tilpasset til en helt anden økologisk virkelighed, end den der hersker i dag, og derfor er mange havnet på rødlisten. De er skabt til en natur, hvor knaphed på næringsstoffer og naturlige dynamikker som brande, erosion og græsning af store og små planteædere bestemte plantevæksten. Forskellige naturtyper filtrerede sig ind i hinanden og dannede en mosaik i evig forandring. Monotone, træløse flader, med skarpe skel til skove uden lysninger, er en unaturlig menneskeskabt virkelighed. Mange arter er tilpasset overgang mellem lysåben natur og skov så de er gået voldsomt tilbage. Godt en tredjedel af Danmarks 35.000 kendte arter er vurderet i Rødlistet 2019.

FIGUREN FRA NOVANA SAMMENFATTER DCE'S BESKRIVELSE AF RØDLISTEARTERNES LEVESTEDER. DE FLESTE RØDLISTEARTER ER TILKNYTTET SKOV, GRÆSLAND OG MOSER.

FORKORTELSER:

RE: UDDØD I DK, CR: KRITISK TRUET, EN: MODERAT TRUET, VU: SÅRBAR, NT: NÆSTEN TRUET.

De lysåbne naturtyper har tidligere været opretholdt af ekstensive landbrugsformer, men i takt med en intensivisering af landbrugsdriften har omfattende jordbearbejdning, dræning, fragmentering af landskabet, fejlslagen afgræsning og/eller maskinel pleje og øget næringsstofpåvirkning ført til en generel forringelse af naturtilstanden. I dag er de fleste dyr kommet på stald, og lys- og varmekrævende arter kvæles i højt voksende og næringselskende græs, urter og krat.

Samtidig har naturforvaltningen i alt for høj grad hvilet på et syn på naturtyper som statiske, og målet har været at bevare dem, som de var. Mange beskyttelsesforanstaltninger har undladt at gøre op med den landbrugsudnyttelse, der har været af arealerne, og det har ført til, at naturindholdet reelt er forsvundet på trods af velment formel beskyttelse.

At beskytte og fremme biodiversiteten kræver, at vi mennesker er i stand til at afgive plads og råderet over en del af naturens ressourcer. Vi skal omlægge vores forbrug til mindre arealkrævende fødevarer og benytte råstoffer og energi cirkulært. Kun herved kan vi sikre, at der fortsat er mulighed for rekreative oplevelser i naturen og tilstrækkelige fødevarer og materialer til byggeri og produktion.

Når vi afgiver plads til biodiversitet, vil det sjældent udelukke rekreativ brug af et naturområde. De nødvendige ændringer er dog langt fra 'business as usual', når det mest skrøbelige skal sikres, så der bliver mere plads til de andre arter. For mange kan der være behov for ny læring om, hvordan man færdes trygt i en natur sammen med store planteædere.

De 10 % mest natur- og artsrige områder, skal strengt beskyttes

Vi skal arbejde for:

- At de 10% mest natur- og artsrige områder i naturzonen strengt beskyttes uden produktion. Den strengt beskyttede natur skal inkludere urørt skov og udlægges hvor naturværdierne er størst.
- Store sammenhængende naturområder med mosaik af skov og lysåben natur, med store planteædere, nøglearter og naturlig dynamik. Hegn skal holde dyrene væk fra marker, veje og byer.
- Flere naturnationalparker, der efterlever IUCNs kriterier for nationalparker.
- Styrke naturfaglighed til forvaltning af sammenhængende naturarealer på tværs af kommuner.

Vi mener, at 10% af landarealet skal være "strengt beskyttet natur", hvor natur og biodiversitet reelt er det altoverskyggende mål, for reelt at kunne bidrage til at afværge biodiversitetskrisen. Områderne skal mindst leve op til kriterierne for nationalparker (kategori II) fra den internationale naturbeskyttelsesorganisation IUCN³⁷ og skal på sigt også kunne opfylde EU's betingelser for "strengt beskyttede naturområder"³⁸. Der skal være adgang til mennesker i størstedelen af arealet – men kun til fods, og på naturlige stier, og hvor denne adgang kan ske skånsomt.

Det er vigtigt, at de strengt beskyttede naturområder etableres, hvor der i forvejen er størst biodiversitet (se bl.a. Biodiversitetskortet³⁹), og at disse områder udvides og sammenbindes, så den naturlige dynamik får plads til at udfoldes sig. Også udlæg af urørt skov skal prioriteres dér, hvor biodiversiteten er højest, og ikke kun på statens arealer.

Natura 2000-områderne, som udgør 8% af landarealet, og som indeholder omkring 2/3 af levestederne for de rødlistede arter i DK⁴⁰ vil være en naturlig del af de strengt beskyttede naturområder. Men der skal mere til, da de nuværende Natura 2000-områder fortsat ikke indeholder alle de mest artsrige områder i Danmark. Den overordnede målsætning for Natura 2000-områderne bør samtidig ændres til at være sikring og fremme af biodiversitet generelt, herunder rødlistearter, og ikke kun de arter og naturtyper, der er nævnt i EU's Natura 2000-direktiver.

En del af den strengt beskyttede natur skal være naturnationalparker, som defineres som store sammenhængende naturområder med store planteædere og udsætning af nøglearter (genforvildning) og plads til alle de naturlige processer, som fx oversvømmelser, stormfald, erosion, brand, uforstyrret hydrologi, død/ådsler, prædation osv. Der skal være plads til vildsvin og ådselædere i Naturnationalparker. Områderne kræver hegn for at opretholde tilstrækkelige tætheder af dyr og for at undgå, at dyrene søger ud på dyrkede marker. I naturnationalparker skal målrettede indgreb for at bevare særlige arter eller naturtyper ikke være udelukket, hvis der er behov for det, fx i en opstartsperiode. Jo større, jo bedre, så førsteprioriteten er at udvide de områder, der allerede er udpeget som Naturnationalparker til min. 1000 ha landareal, men der bør også udlægges flere. Med Natur- og biodiversitetspakken fra 2020⁴¹ er vi oppe på 15 NNP, men det kommer - afhængig af størrelsen - fortsat kun til at dække 1-2 % af landets areal.

37 <https://www.iucn.org/theme/protected-areas/about/protected-area-categories>

38 https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a3c806a6-9ab3-11ea-9d2d-01aa75ed71a1.0004.02/DOC_1&format=PDF

39 <https://mst.dk/natur-vand/natur/biodiversitet/hvor-er-biodiversiteten/>

40 <https://mst.dk/natur-vand/natur/natura-2000/natura-2000-planer/faq/>

41 https://mim.dk/media/217332/faktaark_om_naturnationalparker.pdf

Foto EXMOOREPONYER OG GALLOWAYKVÆG ER HÅRDFØRE RACER EGNET TIL EKSTENSIV HELÅRSGRÆSNING UDEN TILSKUDSFODRING.

De små og store ådale er oplagte at inddrage som strengt beskyttet natur i sammenhæng med tilstødende højbundsjord med fx heder og overdrev. Også af hensyn til vandmiljøet skal landbrugsdrift i ådalene ophøre, og dræningen (drænrør og grøfter) fjernes. Med ekstensiv helårsgræsning i store sammenhængende naturområder vil det gøre ådalene til lange sammenhængende natursumpskove domineret af rødel og pil vekslende med græssede enge og værdifulde grundvandsfødte naturtyper. Med højere vandstand sker der ikke længere afgasning af CO₂ fra de tørveholdige jorder, og på sigt kan en genopbygning af tørv finde sted til gavn for både natur, vandmiljø og klima. Bævere vil også skabe lysninger i skoven, og regulering og grødeskæring i vandløbene mister sin mening, så de med tiden vil finde deres eget naturlige forløb.

20% beskyttet natur

Vi skal arbejde for:

- At de resterende 2/3 af Naturzonen plejes med biodiversiteten som hovedprioritet, men hvor en vis ekstensiv produktion kan tillades.
- At støtteordninger og jordfordeling sikrer varig udtagning af både tør og våd landbrugsjord som bufferzoner og arealer til sammenbinding af naturen.
- At det skal være økonomisk attraktivt at bevare og fremme biodiversiteten på private arealer med færre barrierer.
- At der sker et stop for maskinel "naturpleje" som brakpudsning.

Alle naturtyper har værdi og karakteristiske sårbare arter skal beskyttes.

Ligesom en brandmand både slukker slot og hytte, fritager indsatser fx i skov, med meget høje artstal, ikke indsatser, der redder arter på lysåben natur, og optimalt set indgår både lysåben natur og skov i mosaiknatur.

De fleste arter lader sig ikke blot introducere til såkaldt "ny natur", de kræver et særligt samspil imellem fx geologi, vandkemi og andre arter og lang kontinuitet, før én art kan etablere sig.

Ud over eksisterende §3-natur og skov, udlagt som urørt skov, samt hidtil ubeskyttet krat og skov med høj naturværdi, bør råstofgrave og anlægsområder inddrages, samt omdriftsarealer ud fra en prioritering:

- Bufferzoner omkring beskyttet natur,
- Arealer der skal sammenbinde fragmenteret natur, så der opstår større sammenhæng,
- Højbundsjord som bakketoppe og skrånende arealer
- De lavbundsarealer, med genoprettet hydrologi, der skal overgå til naturformål.

Råstofgrave og anlægsområder udgør nyopståede næringsfattige områder med stort naturpotentiale, som der skal være pligt til at efterlade ubehandlede og dermed kan overgå til natur efter endt anlæg/gravning.

Randpåvirkning med næringsstoffer og sprøjtegifte fra intensivt dyrkede marker skal reduceres ved hjælp af bufferzoner, som minimum omkring de mest sårbare naturtyper og arter, og disse bidrager til udvidelse og sammenkædning af naturområderne. For yderligere at skabe sammenhæng mellem små og opsplittede naturområder, bør jord, som ligger "indeklemmt" mellem naturarealerne, tages ud af drift.

Udtagning af lavbundsarealer kan ikke stå alene, højbundsjorder bør også udtages af hensyn til de truede arter knyttet til græsland og tørbundsskov, især kalk- og sandjorder med lav bonitet, tæt på eksisterende natur, der kan fungere som spredningskilder. Oplande til grundvandsfødte naturtyper, som kildevæld, der er afhængige af rent og rigeligt grundvand, bør også tages ud.

Lavbundsområder og kystnære arealer, som skal udtages af landbrugsdrift af hensyn til havmiljø og klima, vil også indgå i de 30%, hvis hydrologien genoprettes, og de udlægges til natur. Dyrkede marker, der gøres våde, bliver ikke på kort sigt til artsrige naturområder, men vil have betydning som bufferzone op til og

Brandmandens lov:

- 1) Beskyt eksisterende levesteder mod direkte ødelæggelse
- 2) Beskyt eksisterende bestande og naturlige processer ved at øge naturområdernes størrelse og sammenhæng
- 3) Beskyt eksisterende levesteder mod indirekte ødelæggelse gennem udlæg af bufferzoner
- 4) Genopret delvist ødelagte levesteder
- 5) Tag arealer ud af produktion og konverter dem til natur som erstatning for historisk tab af natur

Kilde: Danmarks Naturfredningsforening

sammenbinding af værdifulde naturområder og kan tilbyde uforstyrrede levesteder til bl.a. fugle og dyr, mens fx plante-, insekt- og svampelivet i mange år vil være artsfattigt. Optimalt set kan arealerne springe i sumpskog, da træer kan tilbyde varierede levesteder for mange arter af bl.a. insekter, svampe, mosser og laver, og der kan indsættes store planteædere, der kan skabe dynamik og variation, se nedenfor.

Ny tilgang til forvaltning af de spredte naturarealer i landbrugslandskabet

Inden for de 20% af arealet til natur- og biodiversitet, der ikke udpeges til strengt beskyttet natur, skal der være plads til rekreative aktiviteter, herunder jagt og fiskeri, samt ekstensiv skov- og landbrugsproduktion. Gennem uddannelse⁴² og økonomiske incitament, herunder omlægning af støtteordninger, skal der ske en omdefinering af landbrug til "Landmanden som naturforvalter", hvor viden om biodiversitet og naturforvaltning bliver en integreret del af landmandskabet. Biodiversitet skal have højeste prioritet i støtteordninger, incitamenterne skal styrkes og barrierer for naturnær helårsgræsning, også på mindre naturarealer og på tværs af skov og lysåben natur, fjernes. Helårsgræsning med store planteædere skal være et væsentligt bærende forvaltningsprincip

Selvom såkaldt "rewilding" fylder meget i debatten, er en meget stor del af naturområderne så små og spredte, at det ikke er en mulighed. Men tilgangen skal ændres fra "naturpleje", der samtidig skal give et økonomisk afkast (landbrugsstøtte eller kød), til naturnær græsning, der er mere eller mindre afkoblet fra landbrugsproduktion. Græsning af små og mellemstore arealer kan inddrage skov og overgå til naturnær helårsgræsning, eller forlænget græsningsæson.

Indsamling af viden om naturindholdet bør være en forpligtelse for kommunerne, så beskyttelsen kan kvalificeres og indsatsen prioriteres og derfor en pligt til proaktiv forvaltning, der beskytter naturværdierne og fremmer biodiversitet og fx rødlistearter. Dette adskiller sig fra den nuværende passive beskyttelse i naturbeskyttelseslovens §3, hvor naturindholdet kan forsvinde som følge af uhensigtsmæssig forvaltning, eller arealer kan vokse sig ud af beskyttelsen.

HVORDAN SIKRER VI OPTIMAL FORVALTNING AF ARTSRIGE NATUROMRÅDER I LANDBRUGSLANDSKABET?

Foto: HER ÅDAL SKRÆNT MED GULDBLOMME I HIMMERLAND.

⁴² Se fx <https://life-natureman.dk/landmanden/uddannelse-som-naturforvalter/>

Naturen i de ferske vande - livskvalitet til alle

Naturen har også i vores vandløb og søer været under så voldsomt pres gennem mange år, at der i dag kun findes en brøkdel af de naturligt hjemmehørende arter af fisk, planter og insekter i søer og vandløb. Vandløbene har sjældent deres naturlige forløb, men er i høj grad udrettet og uddybet for at fungere som dræning af landbrugs- og skovjorden, og de er inddæmmet for at forhindre oversvømmelser af marker, huse og veje. De seneste årtiers forvaltning har reduceret belastningen og er startet på at fjerne de spærringer, der forhindrer fiskenes frie vandring og reproduktion i vandsystemerne, men det naturlige liv er kun langsomt ved at vende tilbage. De fleste søer har fortsat problemer med alt for stort tilløb af gødningsstoffer eller gamle synder der belaster søerne i form af fosfor i bundlag.

Det tager lang tid for naturlig biodiversitet at vende tilbage også selv om spildevandet bliver rensat, overgødsningen stopper og de fysiske forhold reetableres. Det betyder også, at vi endnu ikke har 'høstet alle frugterne' af investeringerne. Men målet er indenfor rækkevidde, hvis vi fortsætter indsatsene.⁴³

FOTO: METTE VALLENTIN

---

43 <https://varde-sportsfiskerforening.dk/genudsætning-af-laks-hot-is-not-godt/>

God økologisk tilstand i søer, vandløb, hav – og rent grundvand

Vi skal arbejde for:

- SF At ådale og lavbundsarealer langs vandløb og søer skal friholdes for dræning, gødning og gift.
- SF At en dræning behandles som punktkilde, både for drivhusgasser og vandopløste stoffer hvis den ikke kan undværes.
- SF At der genskabes gode fysiske forhold i vandløbene, fx genslyngning og minimal grødeskæring.
- SF Skærpede indsatser for at skabe rent vand i søer og deres tilløb så fx badning bliver attraktivt når naturen kan bære det.

I mange ådale har jorden sat sig flere meter grundet grøfter og omfattende dræning. Når tørvten iltes, brænder den sammen som kompost, mange steder med op til 1-2 cm om året. De værdifulde grundvandsfødte naturtyper kildevæld, rigkær og ferske enge er også sunket. Hvis man på én gang hæver vandstanden til det oprindelige niveau, risikerer man at oversvømme disse områder med næringsrigt vand, hvorved deres meget rige biodiversitet vil gå tabt. Det skal vi tage hensyn til ved genopretning af hydrologi og genslyngning af vandløb, ikke mindst også når næringsbelastet drænvand afledes fra højere marker.

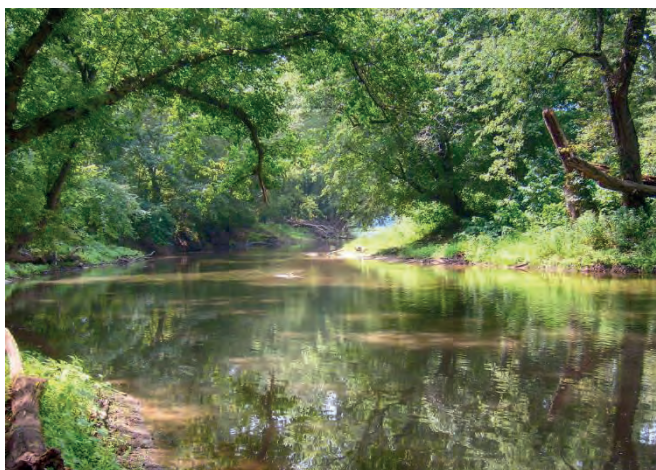

FOTO METTE VALLENTIN

Indsatser for at skabe rent vand i søer og deres tilløb, skal skærpes gennem et indsatsprogram, som bl.a. omfatter kollektive oplandsplaner skabt i samspil mellem land og by. Vores hidtidige indsatser skal sikres og suppleres med målrettede tiltag, og det er afgørende at det sker på solid viden om de konkrete områder, så vi ikke skyller biodiversiteten ud i badevandet.

Vandløb og søer rummer muligheder for spændende oplevelser og øget livskvalitet for alle i samfundet, da der mange steder er adgang til bræmmerne. Den forarmede natur har samtidig betydet, at oplevelserne ved vandløb og søer har været forringet. Det er ikke nogen fed oplevelse at bade i store algemængder i søen eller kigge ned i et lineært, sandfyldt vandløb uden liv.

Det er vigtigt fortsat at bevare og gerne udbygge offentlig adgang til ikke-hegnede bræmmer langs vandløb og søer af hensyn til borgernes friluftoplevelser. Fremtidig forståelse for naturen og miljøet bygger på og er afhængig af gode naturoplevelser. I parentes bemærket er en stor del af lystfiskerne lavtlønnede eller pensionister, som her finder nogle gratis/billige oplevelser og som benytter samværret i lystfiskerklubben i stedet for at skulle betale dyrt for shopping eller kultur- og cafeliv.

Biodiversiteten i vandløb og søer skal øges og borgernes friluftoplevelser skal bevares og udbygges, alle skal have mulighed for at snorkle med en aborre imellem åkander.

Skov skal skabe levesteder og kulstoflagre, ikke brænde

Der skal være bedre balance mellem skovproduktion og natur. Vi vil arbejde for et Danmark med meget mere skov, heraf væsentlige dele som helt urørt skov, samt flere naturområder både af hensyn til klimaet, den øgede lagring af kulstof samt biodiversiteten. Træ skal bruges langt mere i bygninger, hvor det, i form af tømmer, skal erstatte stål og beton, som er stærkt klimabelastende ved ny produktion. Internationalt anerkendte certificeringsordninger skal være grundlaget der kan sikre bæredygtige indkøb.

Skov og klima er også nært forbundet, særligt ved optag af CO₂ fra atmosfæren, der bindes i både træers biomasse og som kulstof i jorden. Dertil giver skovene os træprodukter, der også kan rumme en række klimafordele, både som kulstoflager og som erstatning for materialer med stort klimaftryk. Resttræ kan laves til træfiberisolering og træplader, som også kan være i bygninger i årtier som kulstoflager. Resttræ kommer fra forarbejdning af højværdiprodukter, mens flest mulige rødder, afskær og grene skal blive som levesteder i skovene for de øvrige arter.

FOTO: METTE VALLENTIN

I dag brænder vi meget store mængder træflis og træpiller, både fra danske og udenlandske skove. Denne forbrænding skal afvikles hurtigt, senest i 2040, men ikke-bæredygtig biomasse skal forbydes senest fra 2025. Vi har nemlig i dag langt bedre erstatninger for fossile brændsler end biomasse, såsom vind, sol, varmepumper og store sæsonlagre for varme (se Energiforsyningen skal være fossilfri i 2030).

På denne måde bliver der mere træ til rådighed for byggeri, samtidig med at vi kan efterlade mere dødt ved i skovene, til fordel for biodiversiteten.

”Fordobling af skovarealet over en trægeneration”

Vi skal arbejde for:

- SF** At aftalen ”Fordobling af skovarealet over en trægeneration” fra 1989 opfyldes til i alt mindst 23% skov i 2050.
- SF** At der tages stigende hensyn til biodiversitet overalt i skovene.
- SF** At der sikres bæredygtig forsyning af træprodukter, der kan imødekomme forøget efterspørgsel på træprodukter, der lagrer CO₂.
- SF** At vi skal have 3 slags skove: produktionsskove, rekreative skove og mindst 5% urørt skov.

Danmark er oprindeligt et skovland og mange af vores hjemmehørende dyre- og plantearter er derfor tilpasset et liv i landskaber, hvor træer havde en særligt og betydende rolle både som tæt skov og i samspil med lysåbne landskabsmosaikker. Derfor er mange af vores arter i dag havnet på rødlisten, jf. Kapitel 19.

Danmark har grundet menneskets udnyttelse og kultivering af landskabet flere gange været stort set skovfrit, senest i starten af 1800-tallet, hvor kun få procent var regulær skov. Med indførsel af det moderne skovbrug blev skovens mulighed for at understøtte skovens dyre- og plantearter kraftigt forringet. Skønt vi har øget skovarealet markant i forrige århundrede og frem, så har de nye skoves plantagepræg og maskinelle drift forringet levestedet for skovens arter og deres naturtilstand vurderes generelt ringe. I dag udgør skov ca. 15 % af det danske landareal og er typisk ens aldret og tæt produktions-skov, som er etableret ved plantning eller ved selektiv selvforyngelse.

Det danske skovareal skal forøges med både produktive driftsskove og skove under mere naturlig udvikling.

Vi skal have 3 slags skove, som alle tager hensyn til biodiversitet og lagrer kulstof:

- Produktionsskove som primært leverer træprodukter,
- Rekreative skove der også kan levere tømmer, - men med god plads til rekreative aktiviteter og levesteder for andre arter
- Urørt skov mindst 5% af vores areal, som de sårbare arters blivende levesteder

Af hensyn til både fremtidens naturudvikling og til forsyningen af træ fastholder vi grundlæggende ambitionen vedtaget i 1989 og senere bekræftet i nationale skovprogrammer om en fordobling af skovarealet i løbet af en trægeneration, ”Skovarealet skal fordobles, så skovlandskaber dækker 20-25% af arealet i løbet af en trægeneration (80-100 år)”. Målet fremstår ukonkret og der har historisk været et årligt efterslæb på nyt skovareal i forhold til at nå målet. Vi mener at hastigheden skal øges fra ca. 3000 hektar om året til ca. 8500 hektar frem mod år 2050. Det erkendes at omkostningseffektiv arealdisponering hertil er en udfordring⁴⁴ for en ellers hurtigere målopfyldelse⁴⁵. Vi anser det som et fælles ansvar mellem både det offentlige og erhvervet herunder særligt træproducerende brancher og energibranchen til at sikre en større hastighed på skovforøgelsen - produktiv såvel som mere naturlig skov. Forskellige initiativer^{46 47 48} har vist vilje til at bakke op om skovudvikling og denne tendens bør stimuleres.

Efter 2050 anses øget skovrejsning over de 23% af det danske areal som en videre overvejelse, idet arealfordelingen i Danmark er presset på øvrige formål - herunder disponering af øvrig natur og til den grønne omstillingsbehov for biobaserede materialer.

44 <https://www.information.dk/indland/2019/08/droemmene-mere-skov-maaske-helt-saa-ligetil-sf-gerne-lyde>

45 <https://sf.dk/sf-vil-plante-en-klimahaer-af-skove/>

46 <https://omtv2.tv2.dk/nyheder/2018/12/tv-2-vil-plante-en-million-traeer-sammen-med-danskerne/>

47 <https://info.coop.dk/kontakt/pressekontakt/pressemeddelelser/coop-klar-med-f%C3%B8rste-folkeskov/>

48 <https://www.wwf.dk/velux/>

Meget mere af Danmarks areal skal udlægges til urørt skov

Vi skal arbejde for:

- At meget mere af Danmarks areal skal udlægges til urørt skov.
- At urørt skov og private skove med høj biodiversitet kortlægges og beskyttes som urørt skov via samarbejde fx ved jordfordeling med private skovejere.
- At bæredygtig skovforvaltning indebærer at udbygge kulstoflagring både i produktions- og naturskove, især ved at fremme dødt ved.
- At veterantræer beskyttes overalt, da de er selvstændige biotoper, både i by-, land- og naturzonen.

Biodiversitetskrisen i skov skyldes især bortdræning af skovens vand og ophør af dynamiske påvirkninger såsom store planteædere, mangel på vigtige levesteder som gamle og døende træer, dødt træ, fravær af blomstrende buske og blandet skovstruktur med varierede skovlysninger samt indre og ydre skovbryn⁴⁹.

Naturpakkerne fra 2016, 2019 og 2020 har samlet ført til udlæg af 75.000 hektar urørt skov på offentlige arealer⁵⁰, men de har misset en central pointe, nemlig at indsatsen bør ske, hvor artsdiversiteten af skovlevende arter er størst, hvilket i høj grad også omfatter private skove, hvor 50.000 hektar bør udlægges til urørt skov. Så selvom selve arealets størrelse flugter med en forskeranbefaling⁵¹ som værende minimum ift. at bremse tabet af biodiversitet i skov, er vi fortsat langt fra målet om at sikre skovarternes levesteder, vurderingen lyder at 70 % af den urørte skov skal udpeges i de private skove.

De urørte skove bør i høj grad indtænkes i forvaltningssammenhæng med øvrig beskyttet natur i større sammenhængende naturområder (se afsnit om strengt beskyttet natur ovenfor). Disse skove bør undergå naturgenopretning og tiltag til umiddelbar fremme af naturlige vandforhold, samt at man efterlader dødt ved, skaber skovlysninger og artsrige skovbryn. Dertil bør der så vidt muligt genindføres vigtige dynamiske processer såsom påvirkning af store planteædere, der kan påvirke vegetationen. Hegn skal holde dyrene væk fra marker, veje og byer. Det typiske klare skel mellem skov og øvrige naturtyper skal i højere grad udviskes og mere naturlige landskabsmosaikker fremelskes. Det bør være i store sammenhængende naturområder som eksempelvis Naturnationalparker, men også i mindre skala på tværs af ådale og hvor der ellers er biologisk potentiale - og det på tværs af ejerskab - offentlig såvel som private jorde. Og så skal vores Natura 2000-områder ikke bare være det af navn, men også af gavn.

Når vi stopper skovdriften på større løvskovsarealer, skal vi stadig være sikre på, at der er træ nok til miljøvenligt byggeri, bl.a. ved plantning af træer, men også ved at betragte træ som en værdifuld ressource, der er for god til 'køb-og-brænd-af'. Idéen om selvforsyning med træ er god, men man skal se det i en lidt større geografisk skala end det enkelte land. Fx er der indenfor Skandinavien så store forskelle på de naturgivne forudsætninger for at producere henholdsvis træ og fødevarer, at en vis specialisering og udveksling er åbenlyst fordelagtig for alle parter. Derimod skal vi ikke medvirke til omfattende import af træ fra fjerne lande, hvor presset mod skovene er rigeligt stort i forvejen.

Grundlaget for skovpolitik skal være en dybere forståelse for skov, som andet end de sluttede bevoksninger vi kender - dertil en forståelse af de enkelte træer som levested og deres brede repræsentation i vores landskaber og som dele af yderst komplekse økosystemer.

Vi sigter mod en balancering af skovens mange formål, herunder produktion af skovprodukter, biodiversitet, klima, friluftsjakter og naturoplevelser.

49 <https://www.geus.dk/media/6630/rapport-2018-28.pdf>

50 https://mim.dk/media/217329/faktaark_om_uroert_skov.pdf

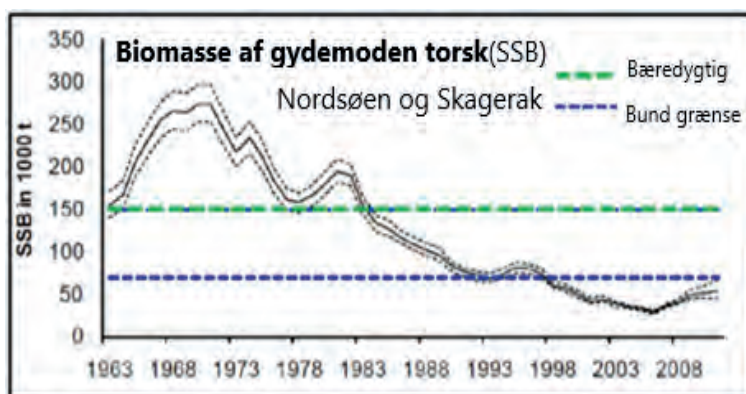
51 <https://macroecology.ku.dk/other-publications/biodiversity-danish-forests/CMEC-skovrapport-2016-v2.pdf>

Bevar livet i havet

Livet opstod i havet og havet er bortset fra vidtstrakte ødelæggelser stadig Danmarks største naturområde. Selvom vi normalt ikke ser de marine skove, flyndere og sønemoner, er den varierede natur under havet fortsat under massivt pres.

Det oprindelige liv med lokalt kystfiskeri som erhverv er på grund af forurening og industrielt fiskeri en saga blot i vores indre farvande. I stedet er havet endestation for vores spild, affald og det der er værre. Belastning med næringsstoffer, forurening af havene på grund af øget CO₂ i luften, plastikforurening, forurening med miljøfarlige stoffer, råstofgravning og fiskerimetoder, som skader fiskebestande og livet på bunden, er både globalt og nationalt et stigende problem. Det synlige billede på truslen er fisk, havpattedyr, krybdyr og havfugle, der fanges, forgiftes og kvæles, fx af plastaffald og olie samt den døde havbund og rev uden plante- eller dyreliv

Konsekvenserne kan ses tydeligt ikke kun i indre farvande, hvor der er stor usikkerhed om data og kritisk tilbagegang af fiskebestanden. Det er et stort tab af natur og biodiversitet – men også en tab af en vigtig fødekilde og dertilhørende dansk naturerhverv. Fisk er den mest CO₂venlig kilde til animalsk protein, vi har, men færre og færre danskere er i dag beskæftiget i sektoren, og kun en lille del (<10%) er såkaldt skånsomt fiskeri, som både har et meget lille brændstofforbrug sammenlignet med andre fiskerier, der fisker efter samme arter, minimal eller ingen påvirkning af havbunden, næsten ingen bifangst, og skaber flere jobs og ansatte per landet fisk end i det konventionelle fiskeri.

I Danmark er vi omgivet af hav, men Danmark er desværre ikke et foregangsland indenfor bæredygtig brug af havet og indenfor beskyttelse af det. Vi er meget langt fra EU's miljøanbefalinger, og der er ikke fremgang i vandkvaliteten i Danmark. På bud fra EU har Danmark også på havet, udpeget Natura 2000-områder, i artsrige, værdifulde områder. I dag fremgår her teoretisk 18% af dansk søterritorium, men kun ca. 2% er reelt beskyttet. EU's anbefaling lyder på 30% beskyttet – heraf 10% helt friholdt fra andet end naturhensyn. Alligevel fortsætter rovdriften på havets miljø.

Der er brug for en opstramning på alle fronter: Udledning af kvælstof og fosfor fra primært landbrug, men også renseanlæg, samt udledning af miljøfremmede stoffer, plastikforurening, overdrevet, ødelæggende fiskeri herunder anvendelse af trawl, brug af havet til energi- og infrastruktur.

Mens vi skriver 2021, er Søfartsstyrelsen, på opdrag fra tidligere regeringer, i gang med at udarbejde "havplaner" – altså planer for brug af havet. Vi skal bide sig fast og modvirke at havet udsættes for samme uheldige udvikling som landjorden, hvor privat ejendomsret står over naturens og bedste og hvor industrialisering synes at være målet. Hvor vi på land endelig - efter en mangeårig indsats fra blandt andet SF - har fået taget fat på oprensning af de store Generationsforureninger, så har de tilsvarende forureninger af havbunden ingen ansvarlig ejer. Et eksempel er tungmetalfurening i Roskilde fjord, efter Stålvalseværket i Frederiksværk⁵².

⁵² NST 2011 Miljøfarlige stoffer og ålekvabbe, samlet analyse.pdf

Havnatur i store sammenhængende reservater

Vi skal arbejde for:

- SF** At 30% af havets natur og biodiversitet beskyttes, og natur og biodiversitet skal være eneste formål i 10% af vores havareal, som skal strengt beskyttes.
- SF** At de 10 % totalt beskyttede arealer skal være store sammenhængende reservater med totalfredet havnatur, hvor bestandene får ro til at vokse i antal og størrelse.
- SF** At Miljøministeriet og ikke Erhvervsministeriet skal udarbejde en "Havplan" ligesom planloven.
- SF** prioritet til mest sårbar natur, og først herefter bæredygtig brug af havet til havvind og energi, fiskeri, infrastruktur, skibsruter, fritidsliv, råstof, mens klappning skal udfases helt.

Vi arbejder for, at Danmark lever op til EU kommissionens hav-areal mål og løfter Natura 2000, se [miljøgis](#), til egentlige naturreservater til søs. 30 % af det danske havareal skal være effektivt beskyttet. Heraf skal en tredjedel fungere som marine referenceområder og være beskyttet mod enhver form for udnyttelse. Den reelle beskyttelse af Natura 2000-arealer er i mangelfuld og håndhæves ikke ensartet eller tilstrækkeligt⁵³.

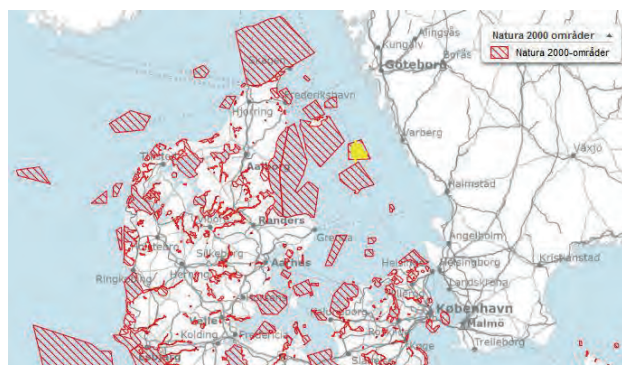
Nogle af de områder man kan overveje til udlægning af totalt fredet havnatur kunne være:

- Øresund, inkl. tragten nord for Helsingør
- "Dybhavssrenderne" omkring Kims top ude i Kattegat som visse steder er ned til 125 m - Danmarks undervands Grand Canyon.
- Boblerev, inklusiv en beskyttelseszone på 2 km. i en linje fra Læsø til Anholt samt ud for Hirtshals.
- Hele Lillebælt fra Vejle fjord til Helnæs,
- Vadehavet inkl. Skallingen til Blåvandshuk,
- Nordlige Storebælt, fra Samsø til Sj. Odde
- Minimum 2 zoner langs Nordsjælland, Dogger Banke og farvandet fra Bornholm til Christiansø

Der er utrolig mange interessenter i brugen af havet. Havvindmølleparker, fiskeri, råstofindvinding og sågar deponi eller klappning, altså lossepladser til havs som stadig sker, kæmper om plads til menneskers rekreative brug og naturens ret i sig selv. Sam-eksistenser i de beskyttede områder, bør tage højde for viden om, hvordan dyre- og plantelivet påvirkes, før der gives tilladelser, et eksempel er støj fra fx vindmøller og skibe

Vi skal sikre, at ejerskabet til havet altid findes i fællesskabet ikke kun den menneskelige, men også arterne imellem. Vi skal aldrig acceptere udmatrikulering, som det er sket på land, og vi skal sikre at enhver anvendelse på forhånd er sikret imod manglende oprydning efter konkursrytteri. Der skal betales og forsikres "up front" og gives oprydningssgaranti før man kan få adgang til at låne havets ressourcer.

Ligesom på land bør planansvaret adskilles fra parts- og erhvervsinteresser. Ansvar for havplanerne bør lægges sammen med ansvaret for planloven (i 2021 indenrigsministeriet). De to planer er grundlaget for al arealanvendelse i Danmark og bør naturligvis følges ad, meget tæt endda. I Havplanerne skal angives en samlet fordeling af havområdernes brug og sikre, at de 30% til naturområder allokeres og beskyttes.

10% Strengt beskyttede områder, ingen jagt og fiskeri, en del restriktioner for færdsel fx ingen opankring, adgangsforbud især yngletid mv.
20% Beskyttede områder, Intet kommercielt fiskeri eller råstof-indvinding, hensynsfuld færdsel er ok.

⁵³ Natura 2000 arealer: Link:

https://miljoegis.mim.dk/cbkort?selectorgroups=themecontainer%20Natura2000%20fredning&mapext=277608%206024994.2%201064040%206422715.8&layers=theme-gst-dtkskaerm daempet%20ef fugle bes omr%20ramsar omr%20ef habitat omr%20theme-pg-natura_2000_omraader&mapheight=969&mapwidth=1925&profile=miljoegis-natura2000

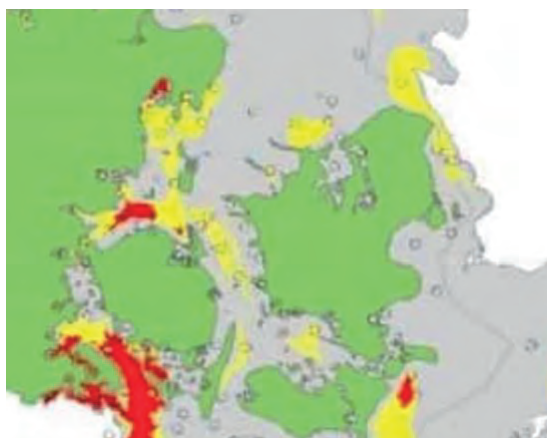
Beskyttelse af hav, bæltter og fjorde - iltsvind skal bekæmpes alvorligt

Vi skal arbejde for:

- SF** At spild af næringsstoffer til natur og i sidste ende til havet skal reduceres mindst 35%, som det opgøres med tredje runde vandplaner.
- SF** At kvaliteten og mængden af måledata forøges væsentligt og at der skabes sikkerhed for at god økologisk tilstand nu vil opnås.
- SF** At håndfast dokumentation af især diffuse udledninger fra landbrug sikres, og at der kommer en endelig plan for udledningstilladelser for renseanlæg og regnvejsbetingede udledninger
- SF** Klapping skal have slutdato, ligesom anden dumpning af kemi for længst er blevet uacceptabel

⁵⁴ Udledning af kvælstof og fosfor især fra landbrug, men også fra renseanlæg og punktkilder, er årsag til iltsvind og fiskedød i de danske farvande.

Øget måling behøves for fin-regulering, især af landbrug, så udvaskning af næringstof minimeres. Det skal bruges til at identificere dårlige jorde der skal udtages af produktionen og i stedet udlægges som uopdyrkede områder, hvor den frie natur kan få plads. De projekter har mange fordele. Udbytter er dårlige for landmanden, og fx stop for dræn i vådområder vil samtidig bremse store udslip af klimagassen metan. Det danske samarbejde med nabolande, særligt omkring Nordsøen og Østersøen skal styrkes.

FIGUR 7 "ILTSVINDSRAPPORT 8. - 23. SEPTEMBER 2020"

I 1990'erne var danske farvande ramt af kraftigt iltsvind. Det var en overgang, lidt bedre, hvilket måske blev en 'sovepude' for Miljøstyrelsens opsyn og kontrolmåling. Nu ser vi på ny opblussen af iltsvind i de indre farvande, specielt i Lillebælt og de jyske fjorde, altså den stik modsatte retning af EU's vandplaner som vi selv har ønsket og aftalt som fremtiden for Danmarks rene hav.

'Lommer' af iltsvind har bredt sig og er blevet til store vandområder præget af død havbund. Selv projekter med udplantning af ålegræs viste sig ganske forgæves da lysmangel og alger fra for mange næringsstoffer, umuliggjorde de små behov for ilt, som ålegræs også har.

Dertil skal lægges industrielle udledninger af miljøfremmede stoffer og klapping – dumpning i havet af materiale fra sejlrendeudgravninger, havne-anlæg og byggeri på land.

Siden Miljøstyrelsen overtog ansvaret for både målinger, identifikation af kilder og evt. påtaler, er antallet af målinger og målestationer blevet reduceret. Specielt lavvandede områder som vores fjorde og vige er næsten ikke blevet overvåget.

'Klappladser' bruges til dumpning af bundmaterialer fra uddybning af sejlrender og havne og udvidelse af havne anlæg og andet byggeri ved/på vand. Over 20 millioner tons er blevet klappet de sidste 8 år.

Klappladserne er udpeget af amterne, og der er ikke siden kommunalreformen i 2007, sket en revurdering

Ofte er det NGO'er og andre private, som må undersøge og estimere eventuelle miljøskadelige stoffer og vurdere indflydelsen/skaden på de marine habitater (ålegræsbede-makroalgesamfund-muslingebanker.)

Ingen ved præcist, hvad der sker ved dumpning. Om det klappede materiale akkumuleres/tilbageholdes, eller hvor meget det spredes over større områder end indeholdt i tilladelsen.

⁵⁴ https://dce.au.dk/fileadmin/dce.au.dk/Udgivelser/Notatet_2020/N2020_63.pdf

Eksempel: Lillebælt og Vejlefjord

Fiskeriet i Lillebælt er hårdt ramt af dårlige leveforhold for fisk – og ”ørkener” på havbunden. Og iltsvindet kommer hurtigere og uventet – stik imod planerne om en bedring af tilstanden af de indre farvande. Kort og godt – på trods af stor gennemstrømning går det den gale vej, og der er ikke styr på hvorfor - Miljøstyrelsen ikke har så mange målestationer som tidligere.

I Vejle-Horsens-Åbenrå fjorde etc. findes kun målestationer i sejlrenderne, og det giver ikke et repræsentativt resultat for hele den enkelte fjord, da de typisk har en vandgennemsnitsdybde på 2-3 meter, og målestationens placering i sejlrender har en dybde fra 8-12 m.

Altså måler man kun, hvor der er dybt vand, og hvor vandsøjlen er betydelig forskellig fra de områder med lavt vand, og som dækker op til + 90% af en fjord.

Vejle Fjord skiller sig lidt ud fra de øvrige med sin arealmæssige størrelse og vanddybder på 10-12 m i yderfjorden. Derfor er dynamikken i strømforhold anderledes bl.a. med bredudmunding i det nordlige Lillebælt.

Samtidig har man de senere år påvist, at Vejle å har sit eget ”løb” på fjordbunden, hvilket gør, at alle næringsstofferne fra bl.a. landbruget føres længere ud i fjorden end hidtil antaget.

Hidtil har man antaget, at iltsvindet i Vejle Fjord var et resultat af iltfattigt dybtliggende vand fra Lillebælt, som ved de rigtige strøm- og vejrforhold blev sendt ind i Vejle Fjord.

Dette er nu med nye målestationer, udlagt af SDU på lavt vands områderne, påvist ikke at være tilfældet.

Konklusionen er, at det er de mængder af næringsstoffer, som udledes til Fjorden, der er den primære årsag.

Igen er Vejle Fjord lidt atypisk, da man tidligere mente at fx klappladsen ved Trelde Næs ikke blev påvirket af Strømforhold i Lillebælt.

Det viser sig, at dybe havstrømme fra ditto bevæger sig ind over Trelde Næs Rev, hen over råstofudvinding og klappladser og ind i Vejle Fjord.

SF har været med til at sætte fokus på problemerne – og gjort en stor indsats for at få sat spot på, hvad der foregår under overfladen. Hvor rammer udledningerne og iltsvindet – og hvad betyder udledninger af miljøfremmede stoffer, råstofudvinding og ”klapninger” – at havet bruges som losseplads for ”byggeaffald” fra havne, vedligeholdelse af sejlrender osv. SF i Vejle, Fredericia, Middelfart og Kolding arbejder sammen om at holde fokus på havmiljøet – her på observation med sejlskibet Frem.

Kilde: Martin Pedersen

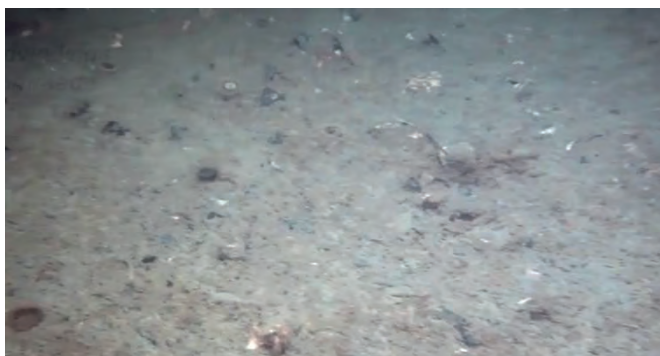

FOTO: UNDER HAVET VED TRELDE NÆS 1

Systematisk indsats mod plastikforureningen af hav og strand

Vi skal arbejde for:

- SF** At der sker en systematisk indsats imod spøgelsesnet, tabte og efterladte fiskeredskaber.
- SF** At der udarbejdes kommunale plashandleplaner for mindre plastanvendelse, mere genbrug og høj kvalitetsgenanvendelse.
- SF** Flere lokale kampagner såsom Stop cigaretskod og vatpindes vej fra toilet og afløb til havet.
- SF** At understøtte aktiv innovation, der bremser mikroplast fra dæk og veje til vandmiljø.

FN's verdensmål nr. 14 – Livet under havet⁵⁵ rammer plet på SF's ønske om et rent hav uden plastik. Vi har som samfund stor værdi af at anvende plast, men vi er for ligegyldige, spilder ressourcen og tilføjer stor skade til havet. Vi skal som samfund betale prisen og kommunale plashandleplaner skal sikre genbrug og høj kvalitetsgenanvendelse (se En innovativ affaldssektor som laver høj kvalitetsgenanvendelse).

Plast fra fiskeri er garn- og tovstumper, rester af net, bundtrawl, samt hele spøgelsesgarn og gamle ruser, som fisker videre.

Der er brug for at få kortlagt og opsamlet alle spøgelsesnet, som ligger overalt i havet, både på bunden og frit svævende i vandet, og som fortsat fanger fisk, skaldyr, sæler mm.

Denne oprydning skal i gang snarest, og samtidig skal der selvfølgelig sikres stop for fremtidig forurening.

Plastik i havet kommer med havstrømme fra floder, skibstrafik, oprindelsen er os selv, men 25% af plasten i nordeuropæiske farvande kommer fra fiskeriet.

Kommuner har ansvaret for indsamling af havaffald langs vore 7400 kilometer kyster. De får efterhånden god hjælp fra borgere og organisationer. Langs vestkysten indsamles hvert år i gennemsnit 1,6 tons affald per kilometer, heraf udgør forskellige plasttyper 70%.

Vi skal først og fremmest rydde op af hensyn til natur og miljø. Men vi har selv en interesse i, at stranden er naturlig uden plast, som den vigtige ressource - samt interesse i, at livet i havet fortsat giver mad og glæde.

Mikroplast er et stort problem. Det kommer især fra tøjvask og rengøringsmidler, fra nedbrydning af makroplast i havet og fra dækrester fra vejvand. De to første fanges stort set af renseanlæg. De to sidste giver store udfordringer.

FOTO PLASTIKAFFALD VED VESTKYSTEN

⁵⁵ FN video, Life below water: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2019/02/plastic-ocean/>

Fiskeri skal være skånsomt og bæredygtigt

Vi skal arbejde for:

- At lokalt kystfiskeri i indre farvande i dedikerede zoner igen en dag bliver en mulighed i zoner med kvoter.
- At bundsløbende fiskeri afvikles i alle farvande, startende med bomtrawl.
- At skånsomt fiskeri udvikles og kvoter skal demokratiseres. Det skal være slut med kvotekonger.
- At eksisterende havbrug udfases til fordel for fiskeopdræt på land, ligesom der kun i særlige områder kan tillades muslingeopdræt og tangdyrkning.

Vi lægger vægt på, at fiskeri i danske farvande, også de indre igen bliver muligt, men på en måde, hvor der høstes af bestandsoverskud og med fiskemetoder, der beskytter havmiljøet. Der skal udpeges egnede zoner til fiskeri – i samarbejde med erhvervet, og som en del af havplanen.

Fiskebestandene har brug for kvotesystemet. Og vi har brug for fiskene – fisk er den mest klimarigtige (og sundeste) kilde til animalsk protein. Vi prioriterer fiskeri, der lander spisefisk, klimaaftryk fra 1 kg fersk sild svarer til kun 50 gram oksebøf. Derfor skal de godt 20% af fiskeriet der landes som industrifisk begrænses ikke mindst nu hvor minkerhvervet er væk.

Fiskeriet er presset af døde områder i indre danske farvande og bestandskollaps i Østersøen. I Nordsøen skal fiskerne efterhånden langt mod nordvest for at finde fisken. Den forsvinder og truer det skånsomme, kystnære fiskeri.

Tonstungt fiskegrej fra bomtrawl ødelægger rev på bunden og dermed forudsætninger for liv. En del af de omkring 500 danske fiskerifartøjer fisker med trawl, men især Vesterhavet og Skagerrak er belastet af mange bomtrawlere også fra Holland og Belgien. De ødelægger fiskepladser for det kystnære skånsomme fiskeri med deres hærgen af bunden. Undersøgelser viser, at udover den nære virkning på havmiljøet har denne type fiskeri også store klimaeffekter.

Vi vil fremme og understøtte det skånsomme vod- og garnfiskeri. Kvaliteten og priserne på den hjembragte fisk ved disse fangstmetoder er også højere. Vi vil videst muligt favorisere det skånsomme fiskeri ved de årlige tildelinger af diverse arter fisk fra EU-forhandlingerne.

Der er et potentiale for fiskeri omkring havmøller, hvor fisk gerne står omkring møllesokler.

FOTO: FISKEKUTTERE PÅ STRANDEN

Det mere rekreative fiskeri med lystfiskerture kan understøttes og udvikles. Ture kendes i dag på Øresund og til vrag eller det gule rev i Skagerrak. Flere mennesker får på en måde et forhold til brug af havets ressourcer.

Der er også gode muligheder for fiskeri omkring havmøller, hvor fisk gerne står omkring møllesokler, der danner levende rev.

Opdræt af fisk i havbrug belaster havet med næringsstoffer og medicinrester⁵⁶. Opdræt af muslinger er generelt gavnligt for vandmiljøet, da det fjerner alger og næringsstoffer. Men lokalt sker der en forurening, hvis ikke strømmen er stærk nok. Havbrug skal reguleres meget strammere eller afvikles.

FOTO: HAVBRUG VED ENDELAVE

Det vil være problematisk for sundheden, hvis vi skærer ned på indtagelse af fisk og erstatter det med kød. den er på sin vis allerede for lav i dag. Bedre naturtilstand, og de rigtige fiskekvoter, vil på sigt øge fiskerimulighederne i havet. Men det er ikke nok. Behovet for at fastholde eller øge indtag af fisk kombineret med behovet for mere skånsomt fiskeri kan løses med flere dambrug på land.

Disse kan indrettes med recirkulering af vand og næringsstoffer, modsat de stærkt forurenende havbrug. Der skal være skarp kontrol med at dambrugene, så de drives bæredygtigt, med recirkulering af vand, minimalt forbrug af medicin og høst af næringsstoffer.

---

56 https://www.dn.dk/media/53347/f%C3%A6r%C3%B8sk_havbrug_web.jpg

Kyst- og klimasikring er et nationalt anliggende

Vandet, som kommer udefra (hav, sø og vandløb), nedefra (grundvand) og oppefra (nedbør), skaber flere og flere udfordringer i Danmark, som har høj befolkningstæthed og er massivt opdyrket. Der er få steder vandet naturligt kan løbe hen uden at skabe udfordringer for mennesker. Vi skal ikke blot kæmpe mod vandet med store fysiske anlæg, men tilpasse vores arealbrug så vores værdier ikke kommer i fare, efterhånden som vandmængderne øges.

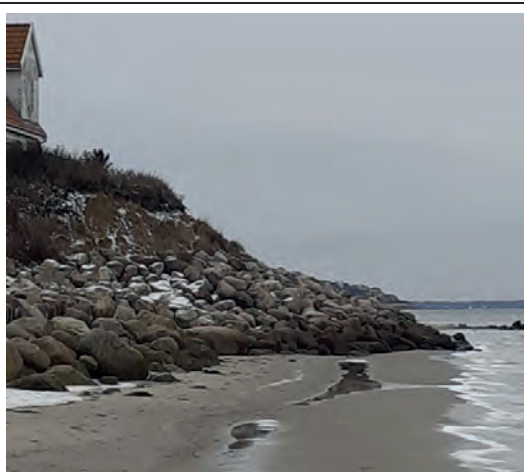
Klimaforandringerne skaber et stigende behov for kystsikring og på afledning af vand fra nedbør. Det viser sig ved udfordringer med underdimensioneret kloakering og deraf følgende overløb, åer der går over bredder og forøget erosion af vores kyster. Alene inden for en 10-års periode skal vi forvente, at storme og øget nedbør skaber tiltagende komplikationer i form af oversvømmelser og uden betydelige ekstra investeringer også risiko for store spildevandsoverløb.

Opgaven med at sikre værdier i form af ejendomme, infrastruktur og dyrkningsarealer er i dag en lokal, ofte privat eller kommunal opgave. Forskelligheden af geografi og dermed opgavens omfang dømmer de fleste steder fragmenterede og lokale løsninger ude. Der er som minimum behov for en national standard både for sammenhæng i sikringsniveau og finansiering. Der er tale om så væsentlige ændringer i nogle kommuners anlægsinvesteringer at der ikke kan udelukkes finansieringsbehov ud over den kommune, der bliver ramt af oversvømmelser.

Med denne forståelse er der behov for sammenlignelige kriterier, så investeringsbehov kan sammenlignes nationalt, så ressourcerne kan målrettes ensartet til investeringer bredt set i kloakseparering, nedsivningsbassiner, diger og udtagning af arealer.

Selv ved succes for Parisaftalens mål, så klimaet kommer under kontrol, vil mange lave og kystnære områder blive oversvømmet – og byer og landskaber ændres.

En kystkommission, som på nationalt niveau fastlægger rammer for, hvad der skal sikres og til hvilket fremtidsscenario – altså også hvad der ikke skal og måske endda hvad der ikke må sikres - kunne være rammen om en bedre og koordineret indsats. Den naturlige kyst, klimakrise eller ej, har så stor umistelig værdi at vi ikke skal lægge hele kysten i lænker.

BILLEDE FRA SJÆLLANDS NORDKYST, HVOR LODSEJERE ETABLERER HÅRD KYSTSIKRING INDIVIDUET OG I FÆLLESSKAB SANDFODRER MED MASSIVE MÆNGDER SAND HVERT 5. ÅR, EFTERFØLGENDE, DER BLOKERER ADGANGEN.

KILDE: WWW.NORDKYSTENSFREM.TID.DK

Fri adgang til naturlige kyster

Vi skal arbejde for:

- Offentlig adgang til kysterne i hele Danmark.
- Bevarelse af naturlige kyststrækninger, især i Naturzonens Natura 2000 områder.
- Sammenhængende fredninger af kystlandskaber og hav.
- At kystbeskyttelsesloven håndhæves ensartet i kommunerne.

Færdsel langs stranden på Danmarks kyster er som noget unikt i forhold til store dele af verden, frit tilgængelige for alle – eller det er i hvert fald sådan, det oprindeligt er tænkt. Vi skal fortsat kunne færdes frit i og omkring havet med respekt for naturen, og vi vil se naturen forandre sig også langs kysterne. Disse muligheder ønsker vi ikke mindst at kunne give videre til de næste generationer.

Private ulovlige anlæg eller anlæg, som gør fri passage langs kysten vanskelig, skal fjernes eller tilpasses således, at færdsel langs stranden sikres, også når havet stiger. Det kræver, at kystbeskyttelsesloven håndhæves ensartet i kommunerne, og for at dette skal ske, er der brug for en national stillingtagen til den ret til kystadgang for alle, som er så unik for Danmark.

Vi går ind for at lette adgangen til kysterne, fx ved at lave markante vandreruter og stier der hvor det er nødvendigt fx fra Ishøj til Hundested, videre til Rørvig langs Roskilde- og Isefjorden.

Vi vil sikre, at vi ligesom på land, bevarer naturlige kyster og kystnært hav og fjord. Der er flere områder, hvor kysterne og det kystnære søterritorium indgår i beskyttelser eller tidligere fredning. Det skal vi gøre mere systematisk. Kystnære fredninger, som indeholder fredning af søterritorium kan eventuelt omfatte natura 2000-områder, som jo allerede er udpeget pga. særlig sårbar natur/natur, som er væsentlig at bevare.

To eksempler hvor fredning af kystarealer er "strakt ud" i vandet.

FIGUR: KYSTFREDNINGER VED LYNÆSSKRÆENTERNE I ROSKILDE FJORD & I LIMFJORDEN

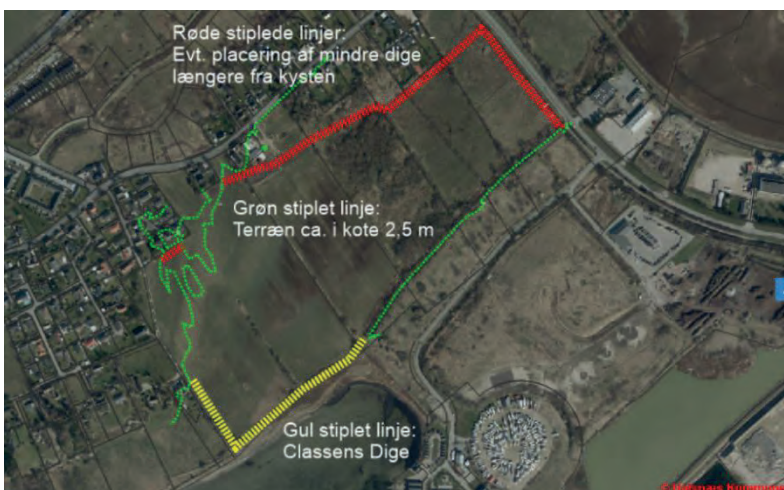
En klimatilpasningslov og -plan skal udarbejdes

Vi skal arbejde for:

- At Danmark skal klimatilpasses IPCC's forventninger til klimaforandringer og med en 100 års tidshorizont.
- At kystsikringsprojekter prioriteres ift. hvor skal der sikres, hvor kan der by-udvikles kystnært og hvor der ikke skal sikres.
- At klimatilpasningsloven og -planen respekterer at kysterne i udgangspunktet er dynamiske. Der hvor kystsikring er uundgåelig skal sikring af kyster være skånsom.
- At der udvikles fair finansieringsmodeller for klimatilpasningen, hvor bidragsydere i nogle tilfælde både kan være lodsejere, stat og forsyningsselskaber.

Der er brug for en samlet, langsigtet og koordineret tilgang til klimatilpasning i en klimatilpasningslov og handleplan. Klimatilpasning drejer sig i dag både om kysterosion, oversvømmelser fra vandløb, stigende grundvand og skybrud. Danmark skal klimatilpasses IPCC's forventninger til klimaforandringer og med en 100 års tidshorizont. Kystsikringsprojekter skal prioriteres – også hvilke der ikke skal klimasikres. Samtidig skal der udvikles fair finansieringsmodeller for klimatilpasningen, hvor bidragsydere i nogle tilfælde både kan være lodsejere, stat og forsyningsselskaber.

Vi ønsker ikke nødvendigvis at sikre natur mod natur. Kysterne er dynamiske, og nogle steder må vi acceptere, at de flytter sig. Vi skal være (endnu) mere tilbageholdende med kystnært byggeri, så vi kan begrænse behovet for naturfremmede fysiske anlæg på kysten. Eksisterende kystnære byer skal vi selvfølgelig sikre, hvis det er muligt, men også flytninger af boligområder kan på sigt komme på tale, hvis det naturmæssigt og økonomisk er den bedste løsning. Dyrkede arealer skal i nogle tilfælde frikøbes, således at de fungerer som naturlige vandopsamlingsdepoter.

En af måderne, til at sikre sammenhæng mellem klimasikring og naturens kapacitet til at håndtere fremtidens større regnmængder og havstigninger, er at flytte havdiger ind i landet, hvor det er muligt. Strandenge kan optage de største mængder vand, uden at værdier går tabt, så behovet for fysiske natur-forandrende anlæg mindskes. "Classens dige" ved Frederiksværk er ikke længere højt nok - en mulighed er at lave et tilbagetrækket dige, og acceptere at markerne bliver oversvømmet ved ekstremt højt vand.

Urenset spildevand må ikke tabes direkte i vandmiljøet

Vi skal arbejde for:

- SF** At der skal være fortsat fokus på adskillelse af kloak og regnvand, som ofte løber bedre over jorden.
- SF** At skånsom brug af naturlige vandløb, åer, fritlæggelse af rørlagte vandløb, så naturbeskyttelse og afledning spiller sammen.
- SF** At national medfinansiering kan være nødvendig ved de mest krævende omlægninger.
- SF** Forbedret overvågning og lovgivning for kollektive løsninger af udfordring fra stigende grundvand.

Nedbøren vil stige i de kommende år, og den vil øges i intensitet. Den stigende belastning af kloakering, afledning og spildevandshåndtering kræver store investeringer. Brugt intelligent kan de imidlertid både forhindre overløb eller udbygninger af rensningsanlæg og tilføre nye værdier til lokalsamfundet.

Det kræver, at der investeres mere i opdeling i regnvand og spildevand. Mange ældre bebyggelser, både i byer og sommerhusområder, er fælleskloakerede, så regn- og spildevand løber i samme ledning. Og mange steder ledes spildevandet fortsat til åer, søer og hav, når der er store regnvejrshændelser. Overløb og fejltilslutninger skal opspores og fjernes, så urenset spildevand ikke længere løber direkte i vandmiljøet.

Overfladevandet skal genbruges i vores natur. Ved at fraseparere regnvand fra kloakvandet får vi en vandressource, der kan bruges i naturen. Der er mange gode eksempler på projekter, der tilfører ny natur eller kulturværdier samtidig med, at regnvandet afledes uden om kloakvand og rensningsanlæg.

Udbygningerne af kloakeringen vil kræve store investeringer i forsyningsselskaberne – hvilket igen kræver udvidelse af lånemuligheder eller direkte støtte til investeringerne. Men vi skal også presse på i kommuner for, at de nødvendige investeringer gennemføres – og bruges til forbedringer.

I Lyngby Taarbæk vil Mølleåen få en bedre miljøstand med mere gennemstrømning af vand. Det kan skabes ved fraseparering af rent regnvand. Samtidigt arbejder man på at genskabe den historiske fæstningskanal midt igennem byen⁵⁷.

I nogle tilfælde kan det være nødvendigt med brug af aktive filtre som i området omkring DR Byen og KU på Amager.

Regnvandsafledningen i Tommerup skaber et helt nyt sølandskab⁵⁸.

Stigende grundvand er et vanskeligt problem, da løsninger nogle gange er næsten umulige at finde. En by som Thyborøn, hvor stor centrale dele af byen kun ligger omkring meter over havniveau, samt på en smal tange omgivet af vand på alle sider er et eksempel hvor en løsning meget vel vil kræve national prioritering.

Med den nuværende lovgivning er det den enkelte grundejer, der skal afhjælpe udfordringerne, og dette er en barriere. Det er vigtigt, at der lovgivningsmæssigt gives mulighed for, at fx den lokale forsyning, som i forvejen kollektivt håndterer vand og spildevand, kan etablere kollektive løsninger. Højt grundvand er sjældent begrænset til enkelte matrikler og er et stigende problem mange steder.

Det kan også blive nødvendigt med national finansiering til sikring af allerede udbyggede områder, som er ramt af højt/stigende grundvand. Må tage højde for, at der er flere og flere områder, som ikke kan udlægges til byggeri/byzone, alene pga. grundvandsstigninger (og stormflodsudfordringer).

⁵⁷ Fæstningskanalen i Lyngby <https://realdania.dk/publikationer/faglige-publikationer/klima100>

⁵⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=-sSCFD0K71w&t=21s>

By og Land skal udvikles for mennesker og natur

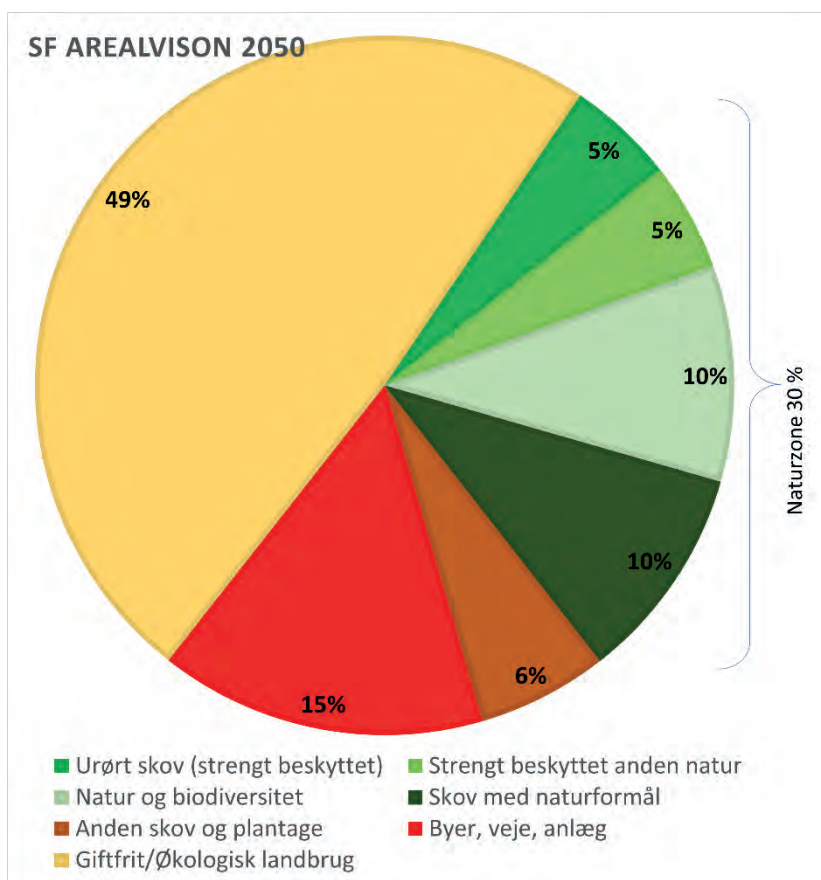
Centralisering, privatisering og urbanisering er forstærket de seneste årtier. Den fremherskende tilgang er, at lade by og land udvikle sig tæt 'på markedsvilkår' og samtidig lade offentlig service konkurrenceudsætte. Væksten koncentrerer sig nu i de største byer, der udvikler sig som betonørkener, mens landdistrikter og mange købstæder og provinsbyer oplever stagnation eller tilbagegang.

Der hvor vi lever og arbejder, i byerne eller på landet, møder vi klima, miljø og natur, og mange af de aspekter vi har omtalt i de foregående kapitler, som hverdagsproblemer og udfordringer. Luftforurening, trængsel og eller dårlige trafikforbindelser giver lange transporttider. Industrier og landbrug støjer, forurener og giver tung trafik. Der er langt mellem træerne på sten – eller rettere beton-broen. Naturen er fjern, vilde blomster ser vi sjældent.

Vi har beskrevet mange enkelt løsninger i det foregående. Men for at de kan spille ordentligt sammen skal de mødes i den fysiske hverdag vi lever i. Og det kræver at vores byer og vores land udvikler sig på den rigtige måde, som tager højde for og understøtter bæredygtigheden.

Centralisering, privatisering og urbanisering er ikke en 'del af en naturlig udvikling', men resultatet af politiske prioriteringer, som har medført en bevidst fragmentering af planlægning, der i stigende grad tjener markedets korte interesse frem for en bæredygtig omstilling til det fælles bedste og bevarelse af det nære og lokale.

For at komme ud af den mølle skal vi dels danne os et billede af hvordan vi gerne vil leve. Og dels sikre os at vi har planlægningsværktøjerne til at realisere det.

Levende byer i balance

Vi skal arbejde for:

- At bymidten og forstæder skal leve med både kulturtilbud, offentlig service og et varieret butiksliv.
- At vi gør det muligt at klare sig i byerne uden bil og gøre byerne menneskevenlige. Bl.a. ved Miljøzoner, mindre gadeparkering, bedre forhold for cykler og god adgang med kollektiv transport.
- Grønne åndehuller, parker og byrum med flere træer.
- At alle "kommuner skal have en "Vild med vilje" strategi.

Byer skal kunne fungere som bæredygtige samlingspunkter for mennesker. Enhver by har sin egen historie, kultur og udvikling, men en lang række vigtige funktioner skal findes i enhver by, hvis den skal være levende og fremtidssikret. Byen skal udvikles i et fortsat samspil mellem nyt byggeri, nye pladsdannelser af høj arkitektonisk kvalitet og gamle huse og byrum, som skal bevares med en levende fortælling om historiens gang. Handel, kultur- og fritidstilbud, rekreative områder, institutioner til børn og ældre, skole og uddannelse skal alt sammen til. For at sikre byens mangfoldighed skal kommunerne kunne stille krav om offentlige funktioner i stueetager i byområder – som betingelse for at få byggetilladelse⁵⁹.

Biltrafik skal ledes uden om bymidten, hvor luftforurening og trængsel skal afhjælpes af nul-emissions- og trængselszoner med hastighedsnedsættelse. Kommuner skal kunne sænke fartgrænsen i byzone til 30 km/t, indrette vejene derefter, og udpege flere bilfri bylivsgader. Antallet af parkeringspladser på gaderne skal halveres for at skabe mere plads til liv, og større andele af pladserne skal reserveres til delebiler. Gang, cykling og kollektiv transport skal være basis for trafikplanlægning i byzoner med sikre og gode cykelstier, forbedrede skoleveje, som også inviterer til cykelpendling til arbejde og skole. Alle større arbejdspladser skal tilbyde sikker cykelparkering, samt bad og omklædning for cykelpendlere. Det skal være muligt at klare sig uden bil. Hvor der er tog, skal stationsnærhed være det naturlige udgangspunkt for planlægningen af boliger og funktioner i bymidten. Forstadsområderne skal i højere grad være sammenhængende, blandede områder med god adgang til offentlig transport - helst stationer, lokale butikker og lokal natur. Vi skal væk fra udstrakte og adskilte erhvervs- og villaområder med stor afhængighed af biler, ingen natur- og ringe by kvalitet.

Der skal være liv mellem husene. Lommeparker etableres, hvor der opstår huller i den bebyggede struktur. Kommunens og virksomheders grønne områder skal forvandles fra græsørkner til oaser for lokale planter, der kan give bedre betingelser for insekter, fugle mv. Mange kommuner har allerede sparet en del på at stoppe den alt for nidkære pleje og slåning.

Byens natur skal rumme både det stramt planlagte og friserede samt det vilde og naturlige. Forskellige karakterer er berigende. Nogle af tagene skal begrønnes, og natur fylde langt mere i byerne, hvor parker, rabatter og andre grønne områder i langt højere grad skal være vilde⁶⁰. Frugttræer skal plantes og insekthabitater etableres, så insekt- og dyrelivet øges. Kommunerne kan støtte haveejerne i at få "vild med vilje" – gennem oplysning, kampagner og tilbud om lokale frøblandinger og udvalg af lokale, insektvenlige planter i planteskolerne.

Vild med vilje er en bevægelse, der arbejder for at gøre naturen mere vild. De laver bl.a. partnerskaber med kommuner om at udbrede vilde haver.

Fredericia
Kommune

⁵⁹ I Hafens City i Hamburg, praktiseres dette med succes

⁶⁰ Der kan henvises til Vauban området i Freiburg, Tyskland, hvor kommunen i samarbejde med beboerråd uddeler frø til borgerne så de kan begrønne rabatterne i byen.

Sikring af attraktive og levende landdistrikter

Vi skal arbejde for:

- Forbedrede rammevilkår og målrettet støtte, der skaber mere liv på landet.
- At rammevilkårene fx kunne være minimumsstandarder for offentlig service, handel mm., samt gode rammevilkår for nye andelsforetagender.
- At der kommer bedre rammevilkår for renovering og støtte til nedrivning af bygninger, som ikke kan bruges.
- At der kommer skærpet fokus på miljøbelastningen fra storlandbrug og lignende.

Livet i landområder skal være et attraktivt boligvalg, vi vil ikke have et skævt Danmark, hvor al udvikling sker i større byer. Udbygningen af det lokale liv skal være baseret på god sammenhæng med og gode forbindelser til det øvrige land, men også med et styrket lokalt liv og lokale fællesskaber. Landsbyerne skal ikke udvikle sig til fjerntliggende usammenhængende villakvarterer.

Der er masser af gode eksempler på, at det kan lade sig gøre både succesrige virksomheder, som etablerer sig i mindre samfund og trives, og lokale fællesskaber, der holder liv i butikker, børnehaver og andre funktioner.

Vi ser mange eksempler på en ny generation af andelsforeninger og andre former for fællesskaber, der påtager sig alt fra etablering af nye boliger, herunder boligforeninger, butikker og energifællesskaber, der driver solceller, fælles varmepumper, lade standere og fælles el-systemer, der sikrer en optimal udnyttelse af synergier (Se mere i kapitlet om Energiforsyning).

Kvaliteten af mange boliger i landsbyerne skal forbedres, dels gennem bedre finansieringsforhold for renoveringsmodne ejendomme, og dels gennem støtte til nedrivning af faldefærdige huse og nyttiggørelse af de ledige grunde som grønne fællesarealer og forbindelser til nærtliggende natur.

Motoren og hjernen i aktiviteterne er de lokale kræfter – men på flere områder er rammevilkårene besværlige, så bl.a. kommuner, banker og forsyningsselskaber er svære at råbe op.

Velfungerende lokalråd og partnerskaber mellem lokale initiativtagere og kommunen kan lette vejen. Men kommunalfuldmagten og anden rammelovgivning stiller sig ofte i vejen.

Fragmenteret planlægning, fra sag til sag i kommuner, herunder placering af erhvervsområder og butikcentre, der suger handelslivet ud af de små bysamfund, kan sammen med utilstrækkelig trafikplanlægning modarbejde det lokale liv.

På nogle områder er direkte støtte nødvendig for at holde hånden under landsbysamfund og/eller puste nyt liv i det. En ny planlov og ændringer i kommunalfuldmagten skal være med til at rette op på det – men velvilje fra kommunerne indenfor de eksisterende rammer kan også flytte meget.

Hunderup-Sejstrup satser på et stærkt fællesskab i landsbyen med 900 indbyggere. Købmandsgården, der rummer butik og tankstation, er ejet af byens borgere i et andelsselskab, og borgerne har taget initiativ til både en udstykning, der også rummer en boligforening – og et energifællesskab, der arbejder på at etablere solceller, fælles varmeforsyning og el-ladere. De indgår i et partnerskab med Esbjerg kommune, der hjælper med kommunikation, opfølgning og beregninger og sikrer kommunal opmærksomhed.

Planlægningen skal styrkes og sikre balance mellem by og land, og mellem menneske og natur

Vi skal arbejde for:

- At staten og Regionerne tager større ansvar for landets sammenhæng og balance.
- At kommunerne får mere frihed til at udvikle storbyer og landdistrikter.
- At klima, natur og miljø skal tænkes ind på alle planer.
- At naturen og andre arter skal have langt større plads – både til lands og til vands.
- At offentlighedens adgang til natur og skove styrkes.

I erkendelse af, at der er grænser for fortætning, og at by-kvalitet, især ved for højt byggeri, forringes til skade for mennesker og miljø, skal der anvendes viden om, hvornår bæredygtighed tabes ved for voldsom fortætning. Samtidig med, at højde begrænses og grønne områder sikres i centrum af byerne, skal udbredelsen af lave villa- og erhvervsområder i forstæder og byernes udkant bremses, så disse i højere grad fortættes.

I erkendelse af behovet for diversitet i byernes muligheder for bosætning og erhverv, samt adgangsmuligheder til grønne områder og natur, skal der skabes incitament til udvikling af:

- Fremtidens landsby, hvor parcelhusudstyknings afløses af tættere og blandede Bygade-orienterede parceller i flere plan og med hverdagens servicefunktioner.
- Fremtidens købstad med blandet erhverv og bosætning, mere forskelligartet butiks- og serviceudbud og et voksende byliv
- Fremtidens storby, med det store udbud af servicefunktioner og en god, menneskevenlig og langt hen ad vejen bilfri infrastruktur.

Der skal finde en egentlig institutionaliseret regionsplanlægning sted, som koordinerer og regulerer kommunernes planlægning og styrker kommunerne imod markedet.

Kompetencefordelingen mellem planlov (lokalplaner) og byggelov (byggetilladelse) skal overvejes med henblik på at styrke kommunernes forhandlingsposition overfor private bygherrer, modvirke spekulation og uønsket by spredning, samt styrke den bæredygtige omstilling i byudviklingen.

Kommunalfuldmagten og budgetloven er en hæmsko for strategisk, bæredygtig planlægning, og tanken, om at alt skal konkurrenceudsættes og kunne klare sig på markedsvilkår, er til skade for, at fællesskabets politikere lokalt såvel som nationalt kan træffe sunde, langsigtede beslutninger på samfundets vegne.

Regionsplanlægning skal i dialog med staten fastsætte de overordnede rammer og sammenhænge for bosætning, trafik og erhverv. Byplaner skal også kunne planlægge for gode byer uden vækst.

Der skal være krav om målsætning for naturindhold og antal kvadratmeter grønne områder pr indbygger i de forskellige zoner og by typer.

SF og den grønne dagsorden

Et historisk rids fortalt af Steen Gade

Klimakrisen og biodiversitetskrisen er de største udfordringer vi som menneskehed står overfor i de næste tiår. En sætning, der - desværre med rette - har kunnet skrives i alt for mange år, og hvis substans på helt afgørende måder har været en afgørende del af SF's politiske indsats i mere end 50 år. På det folkelige plan blandt græsrodder af forskellig slags samt ført ind i de afgørende politiske fora' er som kommunalbestyrelser, Folketinget, Europa-Parlamentet og ofte i tæt samspil med europæiske og internationale forhandlinger og aktioner.

Dagens temperaturmåling af miljøtilstanden på kloden er alarmerende høj. Hvad der allerede for over 50 år var en afgørende drivkraft for SF's politiske indsats, er i dag langt alvorligere, fordi der ikke blev grebet tilstrækkeligt ind i tide. Vi lever ikke bæredygtigt her på kloden. Klimakrisen og biodiversitetskrisen er meget alvorligt skærpet. Ressourceforbruget er alt for højt, forureningen farligt omfattende, natur og biodiversitet alvorligt nødlidende, kemikalietrykket for højt - og endnu mere alarmerende - er det tempo vi har på, for at imødegå truslerne, alt for langsomt, for ukoordineret og for snævert.

Miljøtilstanden i Europa og resten af kloden er systemiske kriser. Forstået på den måde, at det er hele det samfundssystem, der er opbygget - og som mange jo føler sig mest trygge i - der skaber problemerne og derfor skal laves om. Forandringen skal ske på en måde så klodens voksende befolkning til 9-10 milliarder i 2050 kan give plads til mere natur og meget mere biodiversitet, samtidig med at klodens temperaturstigning er fastholdt på maksimalt 1,5 grader. En ny grøn økonomi skal blive styrende i tæt samspil med indsats for større lighed og social sammenhængskraft - nationalt, regionalt og globalt. En reel bæredygtig udvikling med ændret produktion, forbrug og vaner.

Dette er ikke nye visioner for SF, hvor klima, biodiversitet, bekæmpelse af forurening af luft, jord og vand, nej til A-kraft med indsats for vedvarende energi, mere natur, grønne jobs, grøn omstilling og grøn økonomi har stået på SF's dagsorden siden vækst- og miljødiskussionen for alvor dukkede op i slutningen af 1960'erne og 1970'erne igennem. Den nødvendige røde og grønne omstilling har været ledetråd for SF'ere på alle niveau'er gennem 5 årtier.

Miljø- og ressourcepolitikken bliver central for SF

SF's grønne indsats i de første ti leveår i 1960'erne var centreret om natur og fredning, hjulpet på vej af dyb skepsis ved at gøre Danmark alt for afhængig af landbrug og landbrugets stærke organisationer. En af de mest spektakulære naturbeslutninger i Danmark - omdannelsen af Skjern Å deltaet til "moderne landbrug" blev således i Folketinget kun mødt med modstand fra SF's Holger Viveke, der som ivrig naturfreder bl.a., fik fredet Mossø ved Skanderborg. En mindsten ved Mossø, rejst af SF- Skanderborg, minder os i dag på om den indsats.

Men det blev SF's landsmøde i 1976, - der med et overvældende flertal imod A-kraft - blev afgørende for at SF's principprogram fra 1980 kunne integrere 1970'ernes miljø og ressource -dagsorden i SF's samlede politik. Programmet samlede op og skaffede en afklaring på 1970'erne mange brogede erfaringer på venstrefløj, tog den nye kvindebevægelses krav til sig, og gjorde SF til det afgørende grønne parti for de næste mange tiår. Nu også klar til markant parlamentarisk indsats. Og helt på linje med, hvad der foregik syd for den danske grænse med etableringen af Die Grüne, der første gang opstillede til valg ved europaparlamentsvalget i 1979 og i 1983 til forbundsdagen.

Miljøbevidstheden i befolkningen var vokset i 1960'erne og 1970'erne efter advarslerne fra adskillige store miljøkatastrofer tidligere. Fx kviksølvforgiftede børn i Japan, smog i London, Cheminova i Måløv, Superfos i Fredericia. Samt på grund af den tids "grønne bibler" som Rachel Carsons: Det tavse forår fra 1963 om

kemikalietruslen og Rom-klubbens: Grænser for vækst i 1972. WWF blev således dannet i 1961, Greenpeace i 1971, NOAH i 1971 og OOA i 1974. Og et af 1968- oprørets krav om "Nej til forbrugersamfundet" prægede debatten, ligesom Tvind møllen (verdens største) blev indviet i 1975. FN indkaldte til den første globale FN - konference om miljø i Stockholm i 1972, og i Danmark fik vi i 1971 det første "Ministerium for forureningsbekæmpelse", senere Miljøministeriet. Allerede så tidligt som i 1969 holdt Robert Kennedy sin berømte tale, hvor han afslørede hulheden i at betragte ensidig fokus på vækst målt i BNP som et mål på forbedringer.

Mange diskussioner - også hårde - fastlagde de principielle grønne linjer i SF's principprogram fra 1980, og senere i udgivelsen fra 1984 "De rødes grønne politik". Her blev fastlagt SF's politik om at der skal satses på en anden vækstmodel, som satses på kvalitet. SF ønskede og ønsker vækstbegræbet ændret, så der i stedet skal satses på en kvalitativ, styret vækst. Der indvarsles et opgør med forbrugerismen. SF skal fremme alternative energikilder, energibesparelser og VE samt kæmpe imod at satse alt på kul. Klimaændringerne ses i sammenhæng med luft- og vandforurening samt ressourceforbrug. Klimatruslen beskrives som: "bare små ændringer i temperaturen på kloden kan få uoverskuelige konsekvenser". Ressourceforbruget i den rige verden og udbytning af ulande er i fokus med soyaimport, og forbrug af tropisk træ. Landbrugets nærigstofbelastning skal bekæmpes, der skal være mindre svineproduktion, og økologisk landbrug skal fremmes. Kontrol med kemiske produkter og krav om en naturpolitik. Cykling samt kollektiv trafik, og nu med elektriske tog. Alt sammen politik, som den dag i dag udgør kernen af SF's grønne sjæl og grundigt diskuteret og vedtaget af SF flere år før Brundtland-rapporten om bæredygtig udvikling i 1987 lægger grunden for den senere globale indsats på de fleste af de samme områder. Blandt andet gennem beslutningerne på FN's topmøde om bæredygtig udvikling i Rio i 1992. Med klimakonventionen, biodiversitetskonventionen og Agenda 21 om nødvendig folkelig inddragelse.

SF's samarbejde med de grønne alliancer giver indflydelse

SF's grønne indsats har hele vejen taget udgangspunkt i faglig viden og videnskabelige rapporter, samt tæt samarbejde med miljøorganisationer og aktivister. Miljøpolitik bygger grundlæggende på eksakt videnskab og facts; i virkeligheden i en slags modsætning til meget af det, der ellers benyttes som grundlag for politiske beslutninger.

Politikudviklingen foregik også gennem samarbejde med globale græsrodsorganisationer og ligesindede partier i andre lande, og SF støttede fra starten kraftigt op om at opbygge stærke internationale institutioner og samarbejdsstrukturer på alle miljøområder. For at fastholde fokus samt for at sikre fremskridt. Særligt markant i 1980'erne på havområdet, hvor manglen på overvågning og samarbejdsstrukturer var særligt tydelig. Senere klima, biodiversitet, handel mm.

Alt sammen skulle sikres gennem bred folkelig forankring af den grønne omstilling. Det har hele tiden spillet en afgørende rolle for SF. Både for SF som selvstændig aktør, og gennem politiske initiativer. For at bringe miljøorganisationerne tættere ind i de politiske beslutningsprocesser og for at støtte grøn aktivitet gennem etablering af forskellige støtteordninger som fx grønne guider i kommuner, grøn jobpulje og bevillinger på finansloven til grønne organisationer. Beslutninger der især blev mulige at tage i 1990'erne, hvor SF blev det afgørende støtteparti til S-R regeringen.

I mange år var fagbevægelsen skeptisk overfor den grønne dagsorden, hvor det for SF blev en selvstændig opgave at udvikle en alliance med fagbevægelsen. I første række med SID (nu 3F) gennem udvikling af en politik for grønne jobs. Da vindmølleudbygningen kom op i gear, blev det lettere også at få en bredere alliance med større dele af fagbevægelsen. Dermed fik den grønne dagsorden en større chance i Danmark end i en række andre lande, hvor mange arbejdere og fagbevægelser var skeptiske og bange for at det kunne svække jobskabelsen. Vindmølleudbygningen i Danmark betød, at mange kunne se en bredere mening med grøn omstilling, ligesom Danmarks høje energiafgifter for private igennem mange tiår, lettere blev accepteret, da

de nye jobmuligheder med baggrund i energibesparelser - som isolering, varmeregulering, solvarme og pumper- blev tydelige.

Hvor SF i 1980'erne på mange måder principielt signalerede rent rødt når det handlede om politiske alliancer var det anderledes på det grønne område, hvor der ligefrem i principprogrammet fra 1980 blev lagt op til alliancer med progressive borgerlige. I 1980'erne blev der politisk udviklet et tæt samarbejde på en række grønne områder mellem SF, RV, S og også VS, der kunne mobilisere et flertal på det grønne område udenom regeringen bestående af K, V og Kristeligt Folkeparti. Helt markant med vedtagelsen i 1985 om at tage A-kraft ud af energiplanlægningen. Desuden lovgivning om økologisk jordbrug, fælles pres på landbruget i første vandmiljøplan, ny jagtpolitik, fredninger og med fælles forsøg på at udtage arealer af landbrugsdrift. Gennem fremme af vedvarende energi og energibesparelser, katalysatorer på biler mm. En samarbejdslinje, der fik nye muligheder og ny kraft efter regeringsskiftet i 1992.

Dermed blev SF et tydeligt og markant grønt indflydelsesparti, hvor alle finanslovsaftaler i tiåret fik en grøn profil, hvor klimaindsatsen blev fokuseret på markant udbygning med vind, indsatsen mod pesticider og kemikalier styrket og sikring af rent grundvand fik prioritet. Nordsøkonferencen i Esbjerg fastlagde et afgørende princip om at standse alle miljøfremmede stoffer til havmiljøet i løbet af en generation - senere videreført i vandrammedirektivet.

I de år får indsatsen for at vedtage stærke beslutninger i EU-samarbejdet en meget høj prioritet for SF og Danmark spiller en hovedrolle i at styrke EU-samarbejdet på det grønne område, ligesom i de globale klimaforhandlinger - fx ved forhandlingen om Kyoto-protokollen i 1997. Indsats for grønne og sociale krav i verdenshandelen og støtte til en Europæisk CO₂-afgift tegnede billedet af en mere international grøn politik.

Der blev internationalt gennemført forbud mod eksport af farligt affald. Der blev satset på at fremme økologisk landbrug. Substitution af farlige produkter og produktionsmetoder blev støttet og en produktorienteret miljøpolitik blev etableret, mens opbygningen af en rullende miljøpolitik med stadig skærpede krav blev igangsat. SF tog desuden en lang række initiativer på "nye grønne områder" gennem folketingshøringer og grundige beslutningsforslag som fokus på hormonforstyrrende stoffer, udfasning af PVC, et grønt skattesystem med stadig stigende CO₂-afgift, faktor 4 og faktor 10-reduktion af ressourceforbrug inspireret af Wuppertal instituttet, samt forarbejdet til EU-regulering for at få styr på godkendelse i det, der blev kaldt "kemikaos".

Det grønne pendul svinger tilbage, de borgerlige begynder demonteringen af miljøindsatsen

Resultatet af valget i 2001, hvor modstand mod eksperter og modstand mod et såkaldt "miljø imperium," satte videreudvikling af miljøpolitikken og miljøbeskyttelsen helt i stå, svækkede miljøindsatsen på stort set alle områder, svækkede Miljøministeriet markant og svækkede miljøorganisationerne. Anders Foghs VK-regering førte en "værdikamp" rettet mod eksperter og miljø, som blev brugt til at underkende etableret viden. En politisk linje, der kom til at forringe miljøindsatsen i de næste 2 årtier med alvorlige konsekvenser.

Skepsis overfor klima og miljø blev direkte støttet med Lomborg-instituttet, og mange af de folkelige grønne initiativer blev forsøgt latterliggjort. Den folkelige opbakning til den grønne dagsorden blev alvorligt svækket. Den grønne dagsorden forsvandt næsten fra mediernes dagsorden - både i Danmark og globalt.

SF's opgave og rolle i den nye virkelighed blev at "redde hvad reddes kan" samt møjsommeligt at fastholde fokus, udvikle initiativer og etablere alliancer - blandt andet til den del af erhvervslivet, der var blevet grønt - i høj grad hjulpet på vej af den grønne indsats i årene før. Samtidig blev globaliseringens betydning for miljøødelæggelserne en fornyet platform for fokus på globale løsninger, flytning af forurening fra os til syd samt behovet for stærk international regulering. I perioden svinger pendulet lidt tilbage - især på energiområdet, som SF aktivt støtter, ligesom SF fuldt ud går ind i at skabe opløbet til klimatopmødet i København i 2009.

SF forbereder sig grønt inden valget i 2011. Tydeliggørelsen af alliancer med det grønne erhvervsliv om jobskabelse bliver en vigtig del, og SF udarbejder et omfattende grønt erhvervsudspil efter direkte konsultationer med omkring 100 små og store virksomheder og organisationer. Fælles politiske aftaler laves med S og RV om en omfattende klima- og energisatsning med 40% CO₂-reduktion i 2020 som spydspids, og der laves aftaler om natur, miljø og landbrug.

S-SF-RV-regeringen gennemfører i et vanskeligt økonomisk og politisk klima en række større grønne initiativer. Vi får Danmarks første klimalov, Klimamål på 40% CO₂-reduktion i 2020, en natur - og landbrugskommission, Statens naturfond, det første krav til kommunerne om klimatilpasningsplaner, vandråd og vandmiljøopstramninger. Men perioden var præget af genrejsning efter finans-og økonomikrisen og den folkelige aktivitet på det grønne område, var ikke kommet op i gear efter de ti år. Presset for grønne løsninger var ikke stort, men med SF's indsats kom den grønne dagsorden så småt på dagsordenen igen.

Den følgende Venstre regering gik i Anders Foghs fodspor - dog i lidt mindre sko, ikke mindst takket være vores EU-medlemskab. Klimamålet på 40% CO₂-reduktion i 2020 blev fjernet og indsatsen reduceret til energi, dyrkede marker blev italesat som natur og reguleringen af landbruget blev stort set fjernet. Kun EU-kommissionen forhindrede at skaderne på det danske miljø og klima ikke blev større. De borgerlige vendte derfor blikket mod EU-reglerne, som stod i vejen for deres ønske om yderligere demontering af den danske miljøbeskyttelse og klimainsats. Venstre regeringen nedsatte et fast ministerudvalg, der skulle sikre, at Danmark ikke "overimplementerede" EU-regler. Milevidt fra 1990'erne vilje og hidtidige danske holdning til at få de højest mulige mindsteregler på miljøområdet og maksimal beskyttelse af den danske miljø og natur. Og endnu længere væk fra SF's grundindstilling om at beskytte og bevare Danmark i god stand til de næste generationer.

Befolkningerne slår tilbage og kræver grøn handling

Men i Danmark og globalt blev den offentlige miljøbevidsthed i årene fra 2015 øget kraftigt. Nye alarmerende rapporter blev nu blev viderebragt i pressen. Gretha Thunberg fik taletid til alverdens Tv-kanaler igennem FN og satte en hel ungdomsgeneration i alarmberedskab, fordi de unge - med rette - følte, at de ikke havde fået ærlig besked om farerne, og fordi de personligt kunne se direkte ind i en fremtid truet af klimaændringerne. En kæmpemæssig global mobilisering, der holder endnu, og som blev grundlag for, at de to sidste valg - til Europa-Parlamentet og til Folketinget havde klima og miljø som en topprioritet. Kærkomment og for første gang, slog den grønne dagsorden for alvor rod i den brede debat og med krav om forandring og handlekraft.

SF indgik i den nye mobilisering op til begge valg og satsede samtidig på at forberede sig godt til et regeringsskifte. SF indgik således i en helt afgørende naturaftale med S inden valget, der har dannet direkte grundlag for den politiske aftale fra 2020 om biodiversitet og nationalparker. Befolkningen krævede forandring, særligt på den grønne dagsorden og regeringsskiftet fra de borgerlige blev en realitet med en S-regering støttet af SF, Ø og RV. Som resultat heraf har Danmark i dag et klimamål på 70% CO₂-reduktion i 2030, klimalov med aktivt klimaråd og bindende mål, stop for olieudvinding i Nordsøen, start på udvikling af nye regnemodeller, nu endelig en udrulning af elbiler og omfattende mobilisering af erhvervsliv og kommuner i den grønne omstilling. Den grønne omstilling er nu i ord er blevet hverdagsseje.

Ønsket og kravene om grøn omstilling kom ikke kun fra Danmark, men var en del af en Europæisk bevægelse og Den Grønne Pagt i EU sætter en meget omfattende grøn dagsorden i det europæiske samarbejde på samme måde som genopretningspakken efter Corona kræver grøn satsning.

En helt ny chance for at ændre til det bedre for alvor og i fællesskab. Vi ved hvad der skal til, og det haster.

Denne bog er udgivet som et led i debatten om SF's grønne program. Bogen er et uddybende dokument med politikpunkter, baggrund, eksempler og forklaringer, som supplerer det grønne program, som SF skal behandle på Landsmødet i 2022.

SF's medlemmer bestemte på Landsmødet i marts 2020 at:

“Igennem inddragelse af medlemmer, partiforeninger og øvrige relevante faglige udvalg vil SF's klima-, miljø- og naturudvalg udarbejde et klima-, natur-, og miljøpolitisk program med overordnede politiske sigtelinjer og en række konkrete forslag til SF's grønne politik. Processen med udvikling af programmet skal udfolde SF's position ift. grøn omstilling og bidrage til prioriteret politikudvikling, ligesom partiforeningerne får styrkede afsæt i de lokale valgkampe”.

Siden landsmødet har Klima-, miljø og naturudvalget og en projektgruppe på godt 50 medlemmer, formuleret denne bog som oplæg til SF's grønne program. Yderligere mange medlemmer og flere eksperter har gennem to år bidraget ved en serie grønne webinarer, lokale medlemsmøder og SF's grønne træf. Endelig har partiets grønne ordførere og rådgivere støttet med råd og kommentarer til politikpunkterne. Det grønne program tegner en række overordnede politiske sigtelinjer og konkrete forslag til SF's grønne politik. Programmet adresserer lokale og nationale forhold i Danmark, og Danmarks påvirkning af kloden. Område for område, angiver programmet overordnede og konkrete mål, som SF vil arbejde for. Bogen er skrevet i 2021, mens selve programudkastet, som landsmødet skal behandle, er færdiggjort i februar 2022. Det vil blive udsat for tidens tand og noget vil blive overhalet af en grøn udvikling, andre vil blive uaktuelle, fordi der findes endnu bedre løsninger, og atter andre vil blive bøjet og tilrettet af politiske forhandlinger.

Bogen er udarbejdet af SF's Miljø-, klima- og naturudvalg. Vi forestiller os, at partiets medlemmer og folkevalgte kan bruge bogen til inspiration og udfoldning i debatter, læserbreve mv.

Med bogen og det grønne program, som skal behandles på Landsmødet 2022, inviterer vi til en åben diskussion internt såvel som eksternt med de mange røde og grønne kræfter i det danske samfund.